SISMANOGLIO

4700

dg. 21

SISMARIOGLIO
MEGARO

RENÉ DESCARTES.

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΜΕΘΟΔΟΥ

ΕΚ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ

ΥΠΟ

Δ. Γ. ΜΟΣΤΡΑΤΟΥ.

... je ne veux point prévenir les jugements de personne en parlant moi-même de mes écrits; mais je serai bien aise qu'on les examine...
DESCARTES, *Sur la Méthode.*

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ.
1878.

Τυπ·ις Βουτυρα και Σ/ας.

ΤΩι

ΦΙΛΟΜΟΥΣΩι ΚΑΙ ΑΓΑΘΩι ΜΟΙ ΦΙΛΩι

ΚΥΡΙΩι ΚΥΡΙΩι

ΔΗΜΟΣΘΕΝΕΙ ΤΩι ΕΥΓΕΝΙΔΗι,

ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ

ΕΞΑΙΡΕΤΟΥ ΥΠΟΛΗΨΕΩΣ ΚΑΙ ΙΣΟΒΙΟΥ ΦΙΛΙΑΣ

ΤΗΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΝ ΤΑΥΤΗΝ

ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ

Α. Γ ΜΟΣΤΡΑΤΟΣ.

SISMANOGLIO

Φίλτατε Κύριε,

Ἀνατιθείς Σοι τὸ μικρὸν τοῦτο βιβλίον, δὲν ἀγνοῶ ὅτι προσκρούω εἰς τὴν μεγάλην καὶ ἀγαστὴν μετριοφροσύνην Σου. Ἀλλ' ἡ πρὸς πᾶν ὅ,τι ἐθνωφελὲς ἀγάπη Σου, ἡ περὶ τὰ ἤθη καὶ τοὺς τρόπους χρηστότης, μάλιστα δ' ἡ πρός με φιλικωτάτη εὔνοιά Σου, λίαν ἀβρῶς καὶ εὐγενῶς ἐκδηλουμένη μοι, τοιοῦτον ἐπιβάλλουσί μοι καθῆκον πρὸς ἔκφρασιν τῆς δικαίως ὀφειλομένης Σοι ἀδόλου ἀγάπης καὶ ἄκρας ὑπολήψεώς μου, ὥστε θαρρούντως ἐτόλμησα ν' ἀφιερώσω Σοι τοῦτο τὸ πονημάτιον, πεποιθὼς ὅτι, ἀφορῶν εἰς τὴν μετὰ Σοῦ συνδέουσάν με εἰλικρινῆ καὶ ἀκραιφνῆ φιλίαν, θέλεις μοὶ συγχωρήσει διότι ἤγγισά πως τὴν μετριοφροσύνην Σου.

© SISMANOGLIO

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ.

Ὅτε πρὸ διετίας ἐξεπονήσαμεν τὴν ἀνὰ χεῖρας μετάφρασιν, κύριον ἡμῶν μέλημα ἐθέμεθα νὰ μελετήσωμεν διαφόρους περὶ τοῦ μεγάλου Καρτεσίου πηγάς, ἵνα, ἐκδιδόντες ποτὲ τὴν μετάφρασιν εἰς φῶς, κατορθώσωμεν νὰ συνοδεύσωμεν αὐτὴν δι' ἐκτενῶν καὶ ἀκριβῶν, ἐν γένει μὲν περὶ τοῦ ἀνδρός, ἰδίᾳ δὲ περὶ τοῦ Περὶ Μεθόδου Λόγου κρίσεων καὶ ἀναλύσεων τῶν μετ' αὐτὸν φιλοσόφων. Ἡ ἐπιχείρησις ἡμῶν αὕτη ἦν ὄντως μεγάλη, ὑπερτέρα δηλονότι τῶν σμικρῶν ἡμῶν δυνάμεων καὶ στοιχειωδῶν γνώσεων. Διὰ τοῦτο, δεύτεραι, τῶν πρώτων σορώτεραι, σκέψεις, ἔπεισαν ἡμᾶς ὅτι τὸ μέγιστον καθῆκον τῶν ὁπωσδήποτε κεκλημένων πρὸς διαφώτισιν τῶν πολλῶν, εἴτε νὰ προσφέρωνται πρὸς μὲν ἑαυτοὺς ἀπολύτως αὐστηροὶ καὶ συνεπεῖς, πρὸς δὲ τὸ δημόσιον ἀπολύτως εὐσυνείδητοι, εἴτε συγγράφοντες, εἴτε μεταγλωττίζοντες, εἴτε ἐκδιδόντες, εἴτε ἀγορεύοντες, εἴτε ἄλλο οἱονδήποτε ποιοῦντες. Ὅθεν, χαίρειν ἐῶντες τὸ ἀρχικὸν ἡμῶν σχέδιον, χωρίς, ἐννοεῖται, νὰ μεταροῶμεν ἐπὶ τοῖς περὶ τὴν μελέτην ἐκείνην κόποις ἡμῶν καὶ ἀρκούμενοι εἰς ὅσα

ἐκ τοῦ ἰδίου ἡμῶν ταμιείου δυνάμεθα τὰ προσενέγκωμεν τῷ δημοσίῳ, χωροῦμεν νῦν, σὺν Θεῷ, εἰς τοῦ βιβλίου τὴν ἔκδοσιν καί, ὡς ἀναγκαιοτάτην τοῖς τῷ πονηματίῳ τούτῳ ἐντευξομένοις εἰσαγωγήν, προτάσσομεν μόνον συνοπτικῶς τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα, ἐκ ξένων σταχυολογηθέντα κειμένων, ἐπισυνάπτοντες ἅμα, χάριν τῶν εὐρυτέρας πληροφορίας βουλομένων, τὰς ἁρμοδίας παραπομπὰς καὶ ὑποσημειώσεις. Ἀγνοοῦμεν ἂν νῦν τὸ πρῶτον ἢ ἂν πρὸ πολλοῦ χρόνου, ὑπ' ἄλλου τινὸς μετηνέχθη ὁ παρὼν λόγος εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν. Ὁ δυνάμενος τὰ πληροφορήσῃ ἡμᾶς θέλει ἔχει εἰλικρινεῖς τὰς ἐπὶ τούτῳ εὐχαριστίας ἡμῶν, διότι νομίζομεν πάντοτε ὅτι ἡ ἀρχεβουλία πρέπει ν' ἀνομολογῆται, προσηκόντως ἐπαινουμένη τε καὶ τιμωμένη(*).

(*) Πρόχειρον μὲν καὶ περιεκτικὴν βιογραφίαν τοῦ φιλοσόφου δύναται νὰ εὕρῃ ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης ἐν τῷ Ζ' τόμῳ, σελ. 67 καὶ ἑξῆς, τοῦ γνωστοῦ ἐκείνου περιοδικοῦ Ἀποθήκη τῶν Ὠφελίμων Γνώσεων· σύντομον δὲ ἀνάλυσιν καὶ ἐπίκρισιν τοῦ συστήματος αὐτοῦ, ἐν τῇ πρὸ ἱκανῶν ἐτῶν ἐξελληνισθείσῃ Εἰσαγωγῇ εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ γάλλου Λαυρεντίου. Ἀλλ' ἐπιτραπήτω ἡμῖν ἡ παρατήρησις ὅτι ὁ σοφὸς οὗτος συγγραφεὺς κρίνει οὐχὶ sine ira et studio, οὐδὲ μετὰ φιλοσοφικῆς εἰλικρινείας καὶ αὐστηρότητος, ἀλλὰ μᾶλλον μονομερῶς καὶ σχεδὸν εἰπεῖν θρησκευτικῶς, παραγνωρίζων ἐν πολλοῖς ποῦ ἔγκειται ἡ ἀξία τοῦ Καρτεσιανοῦ συστήματος.

Ὅσοι τῶν Ἑλλήνων ἐντρυφῶσιν ἐν τοῖς φιλοσοφικοῖς, ἰδιαίτερον σεβασμὸν τῷ Καρτεσίῳ ὀφείλουσιν, οὐ μόνον διότι εἴπερ τις καὶ ἄλλος τῶν νεωτέρων φιλοσόφων ἐνεβάθυνεν εἰς τὸ προγονικὸν ἐκεῖνο λόγιον «Νῆφε καὶ μέμνησο ἀπιστεῖν», ἀλλὰ καὶ διότι, τὴν ὑψηλὴν ταύτην καὶ μεγαλουργὸν ἀπιστίαν μετερχόμενος, ἠκολούθησε, πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν μεγίστων ἀληθειῶν, μεθόδῳ τὰ μάλιστα Σωκρατικῇ, ὡς δύναται νὰ καταδείξῃ ἡ τοῦ βιβλίου τούτου ἀνάγνωσις. Τίς ὁ ἀρνούμενος ὅτι περιέπεσεν εἰς μεγάλας πλάνας; Ἀλλὰ καὶ τίς ὁ ἀρνούμενος ὅτι τῶν μεγάλων ἀνδρῶν εἶνε μεγάλαι, ὡς μὴ ὤφελε, καὶ αἱ ἐλλείψεις καὶ ὅτι μετὰ τοὺς δαιμονίους Ἕλληνας φιλοσόφους, δὲν ἐπλανήθη πρῶτος καὶ μόνος ὁ Καρτέσιος; Ἐν τῇ ἑπομένῃ συντόμῳ τοῦ ἀνδρὸς βιογραφίᾳ, ὁ ἀναγνώστης βλέπει πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ δικαιολογηθῶσι τοῦ ἀνδρὸς αἱ πλάναι καὶ πῶς αὐταὶ ἐκλείπουσι πρὸ τῆς σωτηριωδεστάτης ἐκείνης ἐπαναστάσεως, ἣν ἡ ἔλευσις αὐτοῦ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις ἐξήγειρε.

Περαίνουσι τὰ ὀλίγα ταῦτα, ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ ἐπισημειώσωμεν ὅτι, ἔκτε πολλῶν καὶ ἄλλων δεδομένων καὶ ἐκ τῆς ὀλίγης κατανάλωσεως τῆς περὶ Σωκράτους μεταφράσεως ἡμῶν γινώσκοντες ὁπόση ἡ σπάνις τῶν τὰ σπουδαῖα φιλούντων, δὲν φροντίζομεν πολὺ περὶ τῶν μειδιαμάτων, ἃ συνήθως

προκαλεῖ παρομοίων ἔργων ἡ δημοσίευσις· κατὰ τοὺς παρόντας καιρούς, ὅπερ καὶ λεγόμενον λυπηρόν, περὶ πᾶν ἄλλο ὑλικὸν καὶ ἐπίκηρον ἢ περὶ τοιούτων ἀληθειῶν μελέτην ἀσχολοῦνται οἱ παρ' ἡμῖν ἐλευθερόφρονες, οἱ θρησκείαν μὲν μηδεμίαν ἔχοντες, οἰόμενοι δὲ ὅτι φιλοσοφοῦσιν, οὐ μόνον τῶν στοιχείων πάσης στεροῦνται μορφώσεως, ἀλλὰ καὶ τῶν πρακτικωτάτων καὶ κοινῶν ἀνθρώπων ἀσοφώτεροι τυγχάνουσιν.

Ὅθεν, ἀρκούμενοι εἰς μόνην τῶν κρειττόνων καὶ ἐπαΐοντων τὴν ὑπόληψιν, τούτοις μὲν ἐκ προτέρων εὐχαριστοῦμεν ἐπὶ τῇ εὐμενεῖ καὶ προθύμῳ τοῦ βιβλίου ὑποδοχῇ, τῶν δὲ δοκιμωτέρων καὶ σοφωτέρων ἡμῶν ἀπὸ τοῦδε ἐξαιτούμεθα τὴν ἐπιεικῆ συγγνώμην εἴ που τῆς μεταφράσεως ἀπαντᾷ πλημμελὴς ἰδέας τινὸς ἑρμηνεία, βεβαιοῦντες αὐτοὺς ὅτι εὐγνωμόνως θέλομεν ἀποδεχθῆ πᾶσαν αὐτῶν εἰλικρινῆ παρατήρησιν καὶ διόρθωσιν τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν.

Ἔγραφον ἐν Φερίκιοϊ Κωνσταντινουπόλεως,

Τῇ 31 Μαΐου 1878.

Δ. Γ. ΜΟΣΤΡΑΤΟΣ.

Τιρὰ περὶ Καρτεσίου.

Ὁ René Descartes du Perron, καλούμενος συνήθως Ρενάτος Καρτέσιος, εἷς ἐξ ἐκείνων τῶν τῆς φιλοσοφίας ἀναμορφωτῶν, ἀφ' ὧν ἄρχεται ἡ νεωτέρα φιλοσοφία καὶ μόνος αὐτὸς συστηματικὸς τῶν Γάλλων φιλόσοφος, ἦν υἱὸς συμβούλου τῆς ἐν Ρέννῃ (Rennes) συγκλήτου, γεννηθεὶς ἐν Λαχάῃ, πολίχνῃ τῆς Τουραίνης (τοῦ σήμερον νομοῦ d'Indre-et-Loire) τῇ 31 Μαρτίου 1596. Σπουδάζων ἐν τῷ Ἰησουϊτικῷ Γυμνασίῳ τῆς La Flèche, διεκρίνετο ἐπ' ἐκτάκτῳ ὀξυνοίᾳ καὶ πρωίμῳ ὀργασμῷ πρὸς τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἀκροώμενος ἅμα καὶ τῆς φιλολογίας καὶ ἀστρονομίας. Διελθὼν τὴν νεότητα αὐτοῦ ἐν περιπετείαις καὶ περιηγήσεσι, πρὸς αὔξησιν τῶν γνώσεων καὶ τῆς πείρας αὐτοῦ, ὑπήκουσε τῷ 1617 ταῖς τοῦ πατρὸς προτροπαῖς καὶ ἐπεδόθη εἰς τὰ στρατιωτικά, ὑπηρετήσας τετραετίαν ὅλην ἐν τῷ ἐν Ὁλλανδίᾳ στρατῷ τοῦ Μαυρικίου de Nassau καὶ ἐν τῷ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Τύλλιον στρατῷ τοῦ Δουκὸς τῆς Βαυαρίας, ἑνὸς τῶν ἀρχηγῶν τῆς Καθολικῆς μερίδος κατὰ τὸν τριακονταετῆ πόλεμον Ἀκολούθως περιηγήθη τὴν Γερμανίαν, Σουηδίαν, Δανιμαρκίαν, Ὁλλανδίαν, Ἑλβετίαν, Ἰταλίαν καί, ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην, ἐπανέκαμψεν εἰς Παρισίους τῷ 1626. Μετὰ δὲ ταῦτα, τῷ 1628, παρέστη ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Ροχέλλης. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν κινδύνων πολυταράχου καὶ θυελλώδους βίου διετήρει τὴν ζωηρὰν τῆς νεότητος αὐτοῦ κλίσιν πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας καί, κατὰ τὰς σπανίας αὐτοῦ εὐκαιρίας, κατέβαλε τὰς βάσεις τοῦ ἀθανάτου αὐτοῦ Λόγου περὶ Μεθόδου, δημοσιευθέντος τὸ πρῶτον ἐν Λεΐδῃ τῷ 1637. Ἐπειδὴ ὅμως εἶδεν ὅτι, στρατιώτης ὤν, μικρά τινα ἐπορίζετο πρὸς

τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, ἐγκαίρως ἐγκατέλιπε τὸ στάδιον τῶν ὅπλων καὶ ἀπεχώρησε, τῷ 1629, εἰς μονήρη τόπον, πρῶτον μὲν ἐν Ἐγμούνδῃ, εἶτα δ' ἐν ἄλλαις τῆς Ὁλλανδίας πόλεσιν, ἔνθα διῆλθεν εἰκοσιπέντε ἔτη ἀσχολούμενος περὶ τὴν ἐργώδη μέν, εὐκλεᾶ δὲ ἀνερεύνησιν τῶν λόγων τῶν ἐν τῇ φύσει κυριωδεστέρων φαινομένων καὶ περὶ τὴν σπουδὴν τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων. Ἐνταῦθα πρὸς τούτοις ἐπεξειργάσθη τὰ πλεῖστα τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ καὶ προσείλκυσε πολλοὺς μαθητάς, ἅμα δὲ καὶ περιεπλάκη εἰς πολλὰς σοβαρὰς ἔριδας, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τοὺς θεολόγους. Τῷ 1641 ἐδημοσίευσεν ἐν Ἀμστελοδάμῳ τὰς Μελέτας αὐτοῦ, αἵτινες ἀνέδειξαν αὐτὸν χρηστήριον τῆς φιλοσοφίας. Ἔν τινι περὶ φωτὸς πραγματείᾳ, ἐποιήσατο λόγον περὶ κινήσεως τῆς γῆς κατὰ τὸ Κοπερνίκειον σύστημα. Μαθὼν ὅμως τοῦ Γαλιλαίου τὴν καταδίκην, οὐδὲν πλέον περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἐπανέλαβεν, οὐχὶ βεβαίως διότι ἐπείσθη ὅτι ἐπλανᾶτο, ἀλλὰ διότι ἴδιον φρονήσεως ἐνόμισε τὸ πρὸς καιρόν τινα σιωπῆσαι. Ἐν τούτοις ἡ ὀρθοδοξία αὐτοῦ ἦν κατὰ πάντα θετική, διὸ καὶ κατὰ τὴν εἰς Παρισίους ἀνακομιδὴν τῶν λειψάνων αὐτοῦ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Saint-Geneviève du-Mont (1666), δὲν ἐξεφώνησε κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν τὸν ἐπικήδειον αὐτοῦ ὁ ἱερεὺς Λαλλεμάνδος. Ὁ Λόγος περὶ Μεθόδου δημοσιευθεὶς σὺν τῇ Γεωμετρίᾳ, τῇ Διοπτρικῇ καὶ τοῖς Μετεώροις, ἐξήγειρε κατὰ τοῦ συγγραφέως τοὺς διωγμοὺς τῶν καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων θεολόγων, ὧν οἱ τελευταῖοι, εἰς τὸ Ὁλλανδικὸν Πανεπιστήμιον ἀνήκοντες, πικρότατα καὶ πεισματωδέστατα ἐπολέμησαν αὐτόν. Τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰησουίτου Βουρδίνου, τοῦ σοφιστοῦ Σχουκκίου, τῶν ὑπουργῶν Βοιτίου, Ῥεβίου καὶ Τριγλανδίου, κατηγορησάντων αὐτοῦ καὶ ἀθεΐαν, συκοφαντηθὲν βιβλίον, μικροῦ

δεῖν ἐκαίετο διὰ χειρὸς τοῦ δημίου. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν ἀντιπάλων τούτων ἐπολέμησαν αὐτὸν σφοδρότατα καὶ ὁ Γασσένδιος, ὁ Δανιήλ, ὁ Ὄββης καὶ ὁ Οὐέτιος.

Ἐν τούτοις ὁ Καρτέσιος, βαρυνθεὶς πλέον τοὺς ἀγῶνας τούτους, τοὺς ἄνευ καρποῦ καταναλίσκοντας τὸν πλεῖστον αὐτοῦ χρόνον, προὐτίμησε, καίπερ φιλῶν τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ πρὸ καιροῦ ἤδη ἀποποιηθεὶς τὰς τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' καὶ τοῦ Καρδιναλίου Richelieu προσφοράς, νὰ πεισθῇ εἰς τὰς ἐπιμόνους προσκλήσεις τῆς βασιλίσσης τῆς Σουηδίας Χριστίνης, τῷ δὲ 1649 ἐπορεύθη εἰς Στοκχόλμην, ἔνθα μετὰ μεγίστων τιμῶν ὑπεδέξαντο αὐτόν. Ἡ Χριστίνη, ἀγαπῶσα τὴν σπουδαίαν αὐτοῦ συναναστροφήν, ἠθέλησε ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ φιλοσοφικὰ μαθήματα. Ὁ Καρτέσιος καθ' ἑκάστην, τῇ πέμπτῃ ἑωθινῇ ὥρᾳ, ἐπορεύετο εἰς τὴν αὐλὴν καὶ ἐπραγματεύετο περὶ φιλοσοφικῶν ἐνώπιον ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου. Ἀλλὰ τὰ μαθήματα ταῦτα, ὑπὸ τοιούτους ὅρους διδόμενα, ἀπέβησαν ὀλέθρια τῷ φιλοσόφῳ. Μῆνάς τινας μετὰ τὴν αὐτόσε ἄφιξιν αὐτοῦ κρυολογήσας, ἔπαθε κακοήθη πυρετόν, ἐπενεγκόντα, τῇ 11 Φεβρουαρίου 1650, τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἄγοντος τὸ πεντηκοστὸν τέταρτον ἔτος. Ὁ Καρτέσιος οὐδέποτε εἶχε νυμφευθῇ· διετέλει ὅμως διὰ βίου ἀπαραμύθητος ἐπὶ τῇ στερήσει τῆς φυσικῆς αὐτοῦ θυγατρός, ἐν παιδικῇ ἡλικίᾳ ἀποθανούσης.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ὀλίγοις τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ ἀνδρὸς τούτου· πρὶν δ' ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἀνὰ χεῖρας κλασικοῦ τοῦ Καρτεσίου ἔργου, τοῦ ἀποτελοῦντος ἰδίαν ἐποχὴν ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, καλὸν νομίζομεν νὰ ἐπισυνάψωμεν ἐνταῦθα καὶ τὰς ἀμεροληπτως περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐξενεχθείσας καὶ ἔτι ἰσχυούσας κρίσεις, πρὸς ἐπαξίαν ἐκτίμησιν τοῦ πατρὸς τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας.

SISMANOGLIO MEGARO

Πρῶτος ὁ Καρτέσιος ἠνάγκασε τοὺς ἑαυτοῦ συγχρόνους νὰ σείσωσι τὸν ζυγὸν τῆς περιπατητικῆς μεταφυσικῆς, θαρραλέως ἅμα καὶ μεγαλοφυῶς διδάξας τοὺς ἀνθρώπους τὰ πρακτικὰ μέσα πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας. Παρὰ τοῦ συγγραφέως τῶν Παθῶν τῆς ψυχῆς μανθάνομεν ν' ἀμφιβάλλωμεν, δηλ. ν' ἀπιστῶμεν ταῖς αἰσθήσεσι, νὰ δυσπιστῶμεν περὶ τῶν προειλημμένων ἰδεῶν, ν' ἀναστέλλωμεν τὴν κρίσιν ἡμῶν, νὰ παραδεχώμεθα μόνον τὰ ἔχοντα χαρακτῆρα ἐναργείας δι' ἀδιακόπου σειρᾶς συνεπειῶν, βασιζομένων ἐπὶ τῆς τέχνης τοῦ κρίνειν καὶ ἐπὶ τῆς ἰδιότητος τοῦ ἀναλύειν τὰς ἰδέας καὶ νέας δημιουργεῖν. Ὁ τελικὸς σκοπὸς τῶν πόθων τοῦ Καρτεσίου ἦτον ἡ περὶ παντὸς ἀντικειμένου ἰσχυρὰ φιλοσοφικὴ πεποίθησις. Τὸ δ' ἐξαγόμενον τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ καθυπέδειξεν ἰδίᾳ ἐν ταῖς ἀνωτέρω μνημονευθείσαις Μελέταις *(Meditationes de prima philosophia)* καὶ ἐν τοῖς *Principiis philosophiæ* (Ἀμστελοδάμῳ 1644). Ἐν ταῖς πρώταις, ἡ ἀνεξαρτησία τῆς διανοίας αὐτοῦ καταδείκνυται πρὸ πάντων ἐκ τούτου, ὅτι δηλαδὴ ὁρμᾶται ἐκ γενικῆς περὶ τῶν τέως γνώσεων αὐτοῦ ἀμφιβολίας. Ἀλλὰ τὸ μόνον ἀξίωμα, τὸ μὴ δεκτικὸν ἀμφιβολίας, εἶνε κατ' αὐτὸν τὸ Νοῶ, ἄρα ὑπάρχω (Cogito, ergo sum). Ἀντὶ ὅμως ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης νὰ κτίσῃ καὶ ἄλλας, δι' ὧν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς σειρὰν ὁμοίαν τῇ τοῦ Καντίου καὶ Φιχθείου, τοὐναντίον ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ δι' αὐτῆς ὅτι πᾶν ὅ,τι σαφῶς καὶ ἐναργῶς νοοῦμεν, εἶνε ἀληθές. Μεταξὺ τῶν σαφῶν καὶ ἐναργῶν τούτων ἰδεῶν εὑρίσκει τὴν περὶ Θεοῦ, ὡς τελειοτάτου Ὄντος, ἰδέαν, ἐνδογενῆ, ἧς ὁ Θεὸς μόνος εἶνε αἴτιος, οὐχὶ δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος. Ἐπὶ τούτων λοιπόν, ἅμα δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ ὕπαρξις εἶνε τελειοποιήσιμος, ἐδράζεται ἡ περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ ἀπόδειξις αὐτοῦ· ὥστε ἡ ὕπαρξις τοῦ Θεοῦ, ὅστις δὲν δύναται ν' ἀπατᾷ, χρησιμεύει πάλιν ὡς μαρτυρία τῆς ἀληθείας τῶν ὅσα ἐναργῶς νοοῦμεν. Ἄλλως τε δ' ὁ γενικώτατος θεμελιώδης ὁρισμὸς τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ γνωμῶν δογματίζει ὅτι ὑπάρχει δυασμός τις τόσον ἰσχυρὸς μεταξὺ ὕλης καὶ πνεύματος, μεταξὺ τῆς νοούσης καὶ ἐκτατῆς οὐσίας, ὥστε δὲν δύνανται ἀμφότερα νὰ ἐνεργῶσιν ἐπ' ἀλλήλων. Ὅθεν, ἵνα σαφηνίσῃ τὸν σύνδεσμον, τὸν μεταξὺ σωματικῶν καὶ πνευματικῶν φαινομένων, ἐπρέσβευσεν ὅτι ὑπάρχει ἀδιάλειπτός τις τοῦ Θεοῦ συνεργασία (concursus), ἐκ ταύτης δὲ τῆς γνώμης ἀκολούθως ἐπήγασεν ὁ Occasionalismus καὶ τὸ σύστημα τῆς προκαθεστηκυίας ἁρμονίας (κατὰ Λεϋβνίτιον)[1]. Πρὸς τούτοις

1) Occasionalismus (πιθανὸν παρέμπτωσις), ἤτοι τὸ σύστημα τῶν περιστατικῶν ἢ ἀρχικῶν αἰτίων, εἶνε μεταφυσική τις θεωρία περὶ τῆς ἐνεργείας τῶν ὄντων κατὰ τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν, ἀναπτυχθεῖσα ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Καρτεσίου. Πρὸ τούτου δηλαδὴ ἐπεκράτει ἡ γνώμη ὅτι τὸ σῶμα ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, παράγον ἐπ' αὐτῆς κινήσεις καὶ τἀνάπαλιν. Κατὰ ταῦτα ἑκατέρῳ ἀπεδίδετο ἡ ἰδιότης τοῦ παράγειν ἀλλοιώσεις ἐπὶ τοῦ ἑτέρου· αὕτη δ' ἡ θεωρία περὶ τῆς ἀμέσου συνδέσεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος διὰ τῆς αἰτιότητος ἐκλήθη σύστημα τῆς φυσικῆς ἐπιδράσεως (systema influxus physici).

Ὁ Καρτέσιος ἀπέρριψε τοῦτο, δογματίσας τὸν αὐστηρὸν αὐτοῦ Dualismus (ἤγουν δυασμόν, ἢ χωρισμόν) καὶ ἠθέλησε νὰ συνενώσῃ σῶμα καὶ ψυχὴν διὰ τοῦ Θεοῦ, ὃν καὶ ἐκήρυξεν αἴτιον πάσης κινήσεως (concursus Dei). Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρξε σαφής. Καὶ ὁ ὀπαδὸς αὐτοῦ Λουδοβίκος Δελαφόργιος εἶχε τὸν Θεὸν ὡς κοινὴν αἰτίαν πάντων τῶν ὄντων· παρεδέχετο ὅμως ἀμοιβαίαν τινὰ συνένωσιν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, δι' ἧς οὐδέτερον τούτων ἐνεργεῖ μόνον ἐπὶ τοῦ ἑτέρου, ἀλλ' ἀεὶ ἀμφότερα συγ-

ἠρνεῖτο ὅτι τὰ ζῷα ἔχουσί τινα ψυχὴν καὶ αἴσθησιν, ἐκάλει δὲ αὐτὰ ἐνζώους μηχανάς. Ὡς πρὸς δὲ τὰ φαινόμενα τῶν σωμάτων τὸ πλεῖστον ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἡ μηχανικὴ φυσικὴ τοῦ Καρτεσίου φιλοσοφία (corpuscular-philosophie), τ. ἔ. ἡ προσπάθεια τοῦ ἐξηγῆσαι πάντα τὰ τῶν σωμάτων φαινόμενα διὰ τῆς κινήσεως τῶν τελευταίων μορίων τῶν σωμάτων. Ἀγαγὼν δὲ τὴν περὶ μορίων φιλοσοφίαν εἰς τὸ σημεῖον τῆς μέχρι τοῦ νῦν πρεσβευομένης γνώμης, κατὰ τὴν ὁποίαν παρεδέξαντο ὅτι πᾶν φαινόμενον κέκτηται ἰδιαιτέρας ποιότητας καὶ δυνάμεις, μετέβαλε καὶ μετερρύθμισεν ὅλην τὴν περὶ φύσεως γνώμην.

Ἔτι μείζονα καὶ διαρκεστέραν δόξαν προσεκτήσατο ὁ Καρτέσιος περὶ τὰ Μαθηματικά, ἕνεκα δὲ τῶν ἀριθμητικῶν αὐτοῦ ἀνακαλύψεων οἱ σύγχρονοι αὐτῷ ἀπέδωκαν καὶ ταῖς φιλοσοφικαῖς, αἵτινες ἐν πολλοῖς εἶνε λίαν ῥαψῳδικαί, μείζονα σημασίαν ἢ ὅσην καθ' ἑαυτὰς ἔχουσιν. Ὁ Καρτέσιος εἶνε ὁ δημιουργὸς τῆς ἀναλυτικῆς γεωμετρίας. Αὐτὸς πρῶτος ἀνεῦρε τὴν

χρόνως ἐργάζονται, δίδον ἑκάτερον τῷ ἑτέρῳ αἰτίαν κινήσεως. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀρνῶλδος Γευλίγγιος (γενν. ἐν Ἀντβέρπῃ 1625 καὶ ἀποθ. 1660) καὶ ὁ Μαλεμβράγγιος ἀνέπτυξαν ἔτι μᾶλλον τὸ σύστημα τῶν περιστατικῶν αἰτίων, καθ' ὃ ὁ Θεὸς παράγει τὰς κινήσεις, αἵτινες παρὰ τοῦ ἑνὸς τῶν δύο μερῶν ἀφορμὴν μόνον ἐπὶ τοῦ ἑτέρου λαμβάνουσι. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην δὲν κινεῖ ἡ βούλησίς μου τὸ σῶμα, ἀλλ' ὁ Θεὸς θέλει νὰ γίνηται ἡ κίνησις ὅταν ἐγὼ θέλω.

Ἡ δὲ τοῦ Λεϋβνιτίου προκαθεστηκυῖα ἁρμονία διακρίνεται ἀπὸ τοῦ Occasionalismus πρεσβεύουσα ὅτι ἅπαξ διὰ παντὸς οὕτω διετάχθησαν αἱ μεταβολαὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ὥστε νὰ συνυπάρχωσι καὶ ὁμοῦ νὰ γίνωνται, ἐνῷ κατὰ τὸν Occasionalismus πᾶσα μεταβολὴ πηγάζει ἐξ ἰδιαιτέρας τοῦ Θεοῦ συνεργασίας καὶ συνδρομῆς.

σημασίαν τῶν ἀρνητικῶν ῥιζῶν τῶν ἐξισώσεων· αὐτὸς ἀνεκάλυψε τὸν ἀριθμὸν τῶν θετικῶν καὶ ἀρνητικῶν ῥιζῶν ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν σημείων διὰ τὰ μέλη πάσης ἐξισώσεως· αὐτὸς ἔδωκε νέαν καὶ εὐφυᾶ λύσιν τῶν ἐξισώσεων τοῦ τετάρτου βαθμοῦ· αὐτὸς πρῶτος εἰσήγαγε τοὺς ἐκθέτας καὶ οὕτως ἔθετο τὴν βάσιν τοῦ ὑπολογίζεσθαι μετὰ δυνάμεων· αὐτὸς τέλος ἐδίδαξε πῶς, ἐν παντὶ σημείῳ γεωμετρικῆς καμπύλης, ἐξαιρουμένης τῆς μηχανικῆς, ἤτοι τῆς ὑψηλῆς καμπύλης, δυνάμεθα νὰ σύρωμεν ἐφαπτομένας καὶ κανονικὰς καὶ ἔδειξεν, αὕτη δ' ἴσως εἶνε ἡ μεγίστη αὐτοῦ ἀξία, πῶς τὴν φύσιν καὶ τὰς ἰδιότητας πάσης καμπύλης, δυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν δι' ἐξισώσεως μεταξὺ δύο διαφόρων συντεταγμένων γραμμῶν, ἀνοίξας οὕτω νέαν ὁδόν, ἥτις ἤγαγεν εἰς λαμπροτάτας ἀνακαλύψεις. Ἡ Γεωμετρία αὐτοῦ (1637), ἣν ὁ Schooten συνώδευσε δι' ἐξαιρέτων σχολίων (Λεύδῃ, 1649) καὶ ἡ Διοπτρικὴ (1639), θέλουσι μείνει ἀίδιον μνημεῖον τῆς ὀξυνοίας καὶ ἀγχινοίας αὐτοῦ.

Ὀλιγώτερον ὅμως εὐτυχὴς ὑπῆρξεν ὁ Καρτέσιος ἐν ταῖς κοσμολογικαῖς αὐτοῦ ἐρεύναις, καθ' ἃς ἠθέλησε νὰ ἐξηγήσῃ τὴν κίνησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων διὰ τῶν δινῶν (tourbillons), αἵτινες δῆθεν ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς ῥεύμασι τοῦ τὸ σύμπαν πληροῦντος αἰθέρος. Ἡ θεωρία αὕτη, καίπερ τότε, ἔτι δὲ καὶ πολλῷ ὕστερον, μετὰ τὰς τοῦ Νεύτωνος ἀνακαλύψεις, πολὺν ἐξεγείρασα θαυμασμὸν καὶ πολλῶν ὀπαδῶν τυχοῦσα, τῇ λήθῃ νῦν ὅλως παραδέδοται. Ἀλλ' εἰ καὶ κατήργησαν οἱ μεταγενέστεροι καὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ τὰς περὶ ψυχῆς τῶν ζῴων ἰδέας αὐτοῦ, ἐτήρησαν ὅμως οὐδὲν ἧττον τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὃς ἐδίδαξεν αὐτοὺς νὰ ἐκφέρωσι τοὺς συλλογι-

SISMANOGLIO

σμοὺς αὐτῶν διὰ σαφοῦς καὶ νευρώδους γλώσσης, πρὸς τὸν φιλόσοφον ἐκεῖνον, ὅστις, ὡς εὐφυῶς λέγει ὁ ἱερεὺς Γενάρδος, ἐν τῷ περὶ Καρτεσίου ἐγκωμίῳ αὐτοῦ, κεκλεισμένος ὢν ἐν λαβυρίνθῳ σὺν πᾶσι τοῖς ἄλλοις φιλοσόφοις, ἤνοιξε μόνος πτέρυγας καὶ ἀνέπτη, ἑτοιμάσας οὕτω νέαν ὁδὸν εἰς τὸ αἰχμάλωτον λογικόν. Εἰς τὴν σωτηριώδη δὲ ταύτην τόλμην ὀφείλομεν καὶ τοὺς τρεῖς ἐκείνους μεγάλους ἄνδρας, τοὺς ὠφελη-θέντας ἐκ τῶν ἄθλων τοῦ ἑαυτῶν προδρόμου, τὸν Βάκωνα, τὸν Λεϋβνίτιον καὶ τὸν Νεύτωνα, ἅμα δὲ καὶ τοὺς φιλοσόφους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τοὺς καταθέντας τὰ θεμέλια τῆς νεωτέρας κοινωνίας.

Ἐκ τῶν μαθητῶν καὶ ὀπαδῶν αὐτοῦ τὰ μάλιστα ὀνομαστέοι εἶνε ὁ ἰατρὸς Λουδοβίκος Δελαφόργιος, ὁ ἐκδότης τῶν ἀπολειφθέντων αὐτοῦ συγγραμμάτων Κλαύδιος Δεκλερσελιέρος (ἀποθανὼν τῷ 1686), ὁ Πέτρος Συλβαῖνος Ῥήγιος (1632—1707), ὁ Ἰωάννης Κλαύβεργος (1625—1669) καὶ οἱ Ἰανσενισταὶ τοῦ Port-Royal Ἀρνόλδος, Πασχάλης καὶ Νίκολος. Τὰ μαθηματικὰ καὶ φιλοσοφικὰ αὐτοῦ ἔργα, λατινιστὶ γραφέντα, ἐξεδόθησαν ἐν Ἀμστελοδάμῳ (9 τόμοι, 1692—1701· γαλλιστί, 13 τόμοι, Παρισίοις, 1722—1729)· ὑπὸ δὲ τοῦ Κουζίνου γαλλιστὶ (11 τόμοι, Παρισίοις, 1824—1826).

Τὸν βίον αὐτοῦ ἔγραψαν ὁ Θωμᾶς (Παρισίοις, 1761), ὁ Γαιλλάρδος (Παρισίοις, 1765), ὁ Μερκιέρος (Γενεύῃ καὶ Παρισίοις, 1765), ὁ Τεσέλιος (Νυρεμβέργῃ, 1674), ὁ Βαιύλος (Ἀμστελοδάμῳ, 1681), ὁ Βαιλλέτος (Παρισίοις, 1690· 6' ἔκδοσις 1692) καὶ ὁ Οὐέτιος (Παρισίοις, 1692).

Παράβαλε Bouillier *Histoire et critiqne de la révolution Cartesienne* (Λυών, 1842).

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΜΕΘΟΔΟΥ

ΠΡΟΣ ΚΑΘΟΔΗΓΙΑΝ ΤΟΥ ΛΟΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΖΗΤΗΣΙΝ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙΣ.

Ἐπειδὴ δὲν δύναται ἴσως ν' ἀναγνωσθῇ διὰ μιᾶς ὁ ἐκτενὴς οὗτος λόγος, διαιροῦμεν αὐτὸν εἰς ἓξ μέρη. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ εὑρηνται διάφοροι σκέψεις περὶ τῶν ἐπιστημῶν· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, οἱ κυριώτατοι κανόνες τῆς μεθόδου, ἣν ὁ συγγραφεὺς ἀνεζήτησεν· ἐν δὲ τῷ τρίτῳ, τινὲς τῶν κανόνων τῆς ἠθικῆς, ἣν ἐπορίσθη ἐκ τῆς μεθόδου ταύτης· ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ, οἱ λόγοι, δι' ὧν καταδείκνυσι τὴν ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀποτελοῦντες τὴν βάσιν τῆς μεταφυσικῆς αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ, ἡ τάξις τῶν φυσικῶν ζητημάτων ἃ ἀνηρεύνησεν, ἰδίᾳ δ' ἡ ἐξήγησις τῆς κινήσεως τῆς καρδίας καί τινων ἄλλων δυσχερειῶν

τῆς ἰατρικῆς, ἅμα δὲ καὶ ἡ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἀπὸ τῆς τῶν ζῴων διαφορά· ἐν δὲ τῷ ἔκτῳ καὶ τελευταίῳ, ὁποῖά τινα προσόντα φρονεῖ ἀναγκαῖα ἵνα ἀνερευνηθῇ ἡ φύσις βαθύτερον, ἢ ὅσον αὐτὸς αὐτὴν ἀνηρεύνησε καὶ ὁποῖά τινα αἴτια ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ γράψῃ.

ΠΡΩΤΟΝ ΜΕΡΟΣ

Τῆς ὀρθοφροσύνης οἱ πάντες μετέχομεν, διότι τόσον νομίζομεν ὅτι αὐτῆς εὐμοιροῦμεν, ὥστε καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι, οἷς οἱονδήποτε πρᾶγμα λίαν δυσκόλως ἀρέσκει, συνήθως δὲν ποθοῦσι πλείονα ἧς κέκτηνται ὀρθοφροσύνην. Ὅθεν δὲν εἶνε πιθανὸν ὅτι ἅπαντες ἀπατώμεθα, τοὐναντίον δ' ἐκ τούτου δηλοῦται ὅτι ἡ μὲν δύναμις τοῦ κρίνειν ὀρθῶς καὶ διακρίνειν τοῦ ψευδοῦς τὸ ἀληθές, τοῦθ' ὅπερ κυρίως καλεῖται ὀρθοφροσύνη ἢ λογικόν, ἴση ἐκ φύσεως τοῖς πᾶσιν ὑπάρχει· ἡ δὲ διχογνωμία προκύπτει, ὄχι διότι οἱ μὲν τῶν δὲ λογικώτεροι ὑπάρχομεν, ἀλλὰ μόνον διότι τὰς σκέψεις ἡμῶν διευθύνομεν διὰ διαφόρων δρόμων, μὴ παρατηροῦντες τὰ αὐτὰ πράγματα. Διότι δὲν ἀρκεῖ μόνος ὁ καλὸς νοῦς· τὸ πρώτιστον εἶνε ἡ ἀγαθὴ αὐτοῦ χρῆσις. Οἱ μεγαλοψυχώτατοι ἄνδρες δύνανται καὶ τὰ αἴσχιστα καὶ τὰ ἄριστα νὰ πράττωσιν, οἱ δὲ βραδύτατα βαίνοντες, δύνανται, πορευόμενοι ἀεὶ τὴν εὐθεῖαν, νὰ προχωρήσωσι πολλῷ πλεῖον τῶν τρεχόντων μέν, ἀπεκκλινόντων δὲ αὐτῆς. Τό γ' ἐπ' ἐμοί, οὐδέποτε ἐφαντάσθην ὅτι ὁ ἐμὸς νοῦς εἶνε ἐντελέστερος τοῦ τῶν κοινῶν ἀνθρώπων. Τοὐναντίον μάλιστα συ-

SISMANOGLIO © WEBARCHIVE

χνὰ ἐπεθύμησα τόσον ταχεῖαν τὴν διάνοιαν, ἢ τόσον καθαρὰν καὶ εὐκρινῆ τὴν φαντασίαν μου, ἢ τόσον εὐρεῖαν καὶ ἰσχυρὰν τὴν μνήμην μου, ὅσον εἶνε ἡ ἄλλων τινῶν. Ἐκτιμῶ δὲ μόνα τὰ τὸν νοῦν τελειοποιοῦντα προσόντα· διότι, ὡς πρὸς τὸ λογικόν, ὅπερ καὶ μόνον καθίστησιν ἡμᾶς ἀνθρώπους καὶ διακρίνει ἀπὸ τῶν κτηνῶν, φρονῶ ὅτι ὁλόκληρον ἑνὶ ἑκάστῳ δίδοται καὶ ἕπομαι κατὰ τοῦτο τῇ κοινῇ τῶν φιλοσόφων γνώμῃ, καθ' ἣν δὲν ὑπάρχει (πλὴν ἐν τοῖς συμβεβηκόσι) οὔτε πλέον οὔτε ἔλαττον ἐν ταῖς μοίραις ἢ ταῖς οὐσίαις τῶν ἀτόμων ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ εἴδους.

Ἀλλ' ὅμως δὲν διστάζω νὰ εἴπω ὅτι φρονῶ ὅτι ἔτυχον καλῆς συγκυρίας, βαδίσας ἐκ νεότητός μου δρόμους τινὰς ἀγαγόντας με εἰς μελέτας καὶ ἀξιώματα, ἐξ ὧν κατήρτισα μέθοδον, δι' ἧς ὑπολαμβάνω ὅτι δύναμαι βαθμηδὸν ν' αὐξήσω τὰς γνώσεις μου καὶ κατὰ μικρὸν νὰ ὑψώσω αὐτὰς εἰς τὸν κολοφῶνα, ὃν ἡ μετριότης τοῦ ἐμοῦ πνεύματος καὶ ὁ βραχύς μου βίος, θέλουσιν ἐπιτρέψει αὐταῖς νὰ φθάσωσι. Διότι ἐκ ταύτης τῆς μεθόδου ἔδρεψα ἤδη τοιούτους καρπούς, ὥστε, εἰ καί, κρίνων ἐμαυτόν, προσπαθῶ πάντοτε νὰ δυσπιστῶ μᾶλλον ἢ νὰ ἐπαίρωμαι καί, παρατηρῶν διὰ φιλοσοφικοῦ βλέμματος τὰς διαφόρους πράξεις καὶ ἐπιχειρήσεις πάντων τῶν ἀνθρώπων, σχεδὸν ἁπάσας ὑπολαμβάνω ματαίας καὶ ἀνωφελεῖς, οὐχ ἧττον ἀδιαλείπτως καὶ καθ' ὑπερβολὴν χαίρω ἐπὶ τῇ προόδῳ,

ἣν νομίζω ὅτι ἤδη ἐποιησάμην, ἀναζητῶν τὴν ἀλήθειαν· τοιαύτας δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος διατρέφω ἐλπίδας, ὥστε, ἂν ἐν ταῖς ἀσχολίαις τῶν ἀνθρώπων, τῶν κυρίως ἀνθρώπων, ὑπάρχῃ τις σταθερῶς ἀγαθὴ καὶ σπουδαία, θαρρούντως πέποιθα ὅτι αὐτὴν δὴ ταύτην κἀγὼ ἐξελεξάμην.

Ἐν τοσούτῳ δυνατὸν ν' ἀπατῶμαι, ἴσως δ' ὀλίγην τινὰ ὕελον καὶ χαλκὸν ἐκλαμβάνω ὡς χρυσὸν καὶ ἀδάμαντα. Γινώσκω μὲν κατὰ πόσον ὑποκείμεθα εἰς ἀπάτας ἐν παντὶ τῷ εἰς ἡμᾶς ἀφορῶντι, ἅμα δὲ καὶ κατὰ πόσον τὰς τῶν φίλων ἡμῶν κρίσεις προσήκει νὰ ὑποπτευώμεθα, ὁσάκις πρὸς χάριν ἡμῶν ἐκφέρωνται. Ἀλλ' ὅμως μετὰ χαρᾶς ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ θέλω ὑποδείξει ἣν ἐβάδισα ὁδὸν καὶ ὡς ἐν εἰκόνι θέλω παραστήσει τὸν ἐμὸν βίον, ἵνα πᾶς τις ἐκ τούτου κρίνῃ καὶ ἵνα αὐτὸς ἐγώ, ἐκ τῆς κοινῆς φήμης πληροφορούμενος τὰς περὶ τοῦ λόγου τούτου γνώμας, ἀποκτήσω νέον τρόπον πρὸς ἐμὴν διδασκαλίαν, ὃν θέλω συνενώσει μεθ' ὧν συνήθως χρῆσιν ποιοῦμαι.

Ὥστε ἐνταῦθα δὲν προτίθεμαι νὰ διδάξω τίνα μέθοδον πᾶς τις ὀφείλει νὰ μεταχειρίζηται πρὸς καθοδηγίαν τοῦ ἑαυτοῦ λογικοῦ, ἀλλὰ νὰ δείξω μόνον τίνι τρόπῳ προσεπάθησα νὰ ὁδηγήσω τὸ ἐμόν. Οἱ ἐπιχειροῦντες νὰ δίδωσι διδασκαλίας ἀνάγκη νὰ γινώσκωσιν ἑαυτοὺς δεξιωτέρους ἐκείνων, οἷς δίδουσιν αὐτάς· ἐὰν δὲ κατά τι ὑπολείπωνται, εἶνε ἀξιόμεμπτοι. Ἀλλ'

ἐγώ, παρουσιάζων τὸ συγγραμμάτιον τοῦτο ὡς ἱστορίαν, μᾶλλον δὲ ὡς μῦθον, ἐν ᾧ μεταξύ τινων ἀξιομιμήτων παραδειγμάτων, ἴσως εὑρεθῶσι καὶ πλεῖστα ἄλλα, πράγματι ἀποβλητέα, εὐελπιστῶ ὅτι θέλει εἶναί τισι μὲν ὠφέλιμον, βλαβερὸν δὲ οὐδενὶ καὶ ὅτι ἅπαντες θελουσί μοι εὐχαριστήσει ἐπὶ τῇ εἰλικρινείᾳ μου.

Παιδιόθεν ἐτράφην ἐν τοῖς γράμμασιν· ἐπειδὴ δὲ μ' ἔπειθον ὅτι δι' αὐτῶν καὶ μόνον δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν σαφεῖς καὶ βεβαίας γνώσεις παντὸς ὅ,τι ἐν τῷ βίῳ χρήσιμον, καθ' ὑπερβολὴν ἐπόθουν νὰ μάθω τὰ γράμματα. Ἀλλ' ἅμα τερματίσας ἐκείνην τῶν μαθημάτων τὴν σειράν, μεθ' ἣν συνήθως κατατάσσονται εἰς τοὺς πεπαιδευμένους, ἤλλαξα καθ' ὅλα γνώμην, διότι περιέστην εἰς τοιαύτην ἀμηχανίαν πλανῶν καὶ ἀμφιβολιῶν, ὥστε ἐφαίνετό μοι ὅτι, προσπαθῶν νὰ ἐκδιδαχθῶ, οὐδὲν ἄλλο ὄφελος ἔσχον, ἢ ὅτι ἔτι μᾶλλον τὴν ἄγνοιάν μου ἀνεκάλυψα. Καὶ ὅμως ἐφοίτων εἷς τι τῶν διασημοτέρων τῆς Εὐρώπης Σχολείων, ἐν ᾧ ἐφρόνουν ὅτι ὑπῆρχον σοφοὶ ἄνδρες, εἰ δὴ τοιοῦτοι ὑπῆρχόν που τῆς γῆς. Ἐν τῇ Σχολῇ ἐκείνῃ εἶχον μάθει πᾶν ὅ,τι καὶ οἱ ἄλλοι ἐμάνθανον, μάλιστα δέ, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὰς διδασκομένας ἡμῖν ἐπιστήμας, εἶχον διέλθει πάντα τὰ βιβλία, τὰ πραγματευόμενα περὶ ἐκείνων τῶν ἐπιστημῶν, αἵτινες νομίζονται περιεργόταται καὶ σπανιώταται ὧν ἠδυνήθην νὰ γνωρί-

σω. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐγίνωσκον καὶ τὰς περὶ ἐμοῦ τῶν ἄλλων κρίσεις· δὲν ἔβλεπον δὲ ἂν ἐνομιζόμην κατώτερος τῶν συμμαθητῶν μου, εἰ καὶ ἤδη τινὲς τούτων προωρίζοντο διάδοχοι τῶν ἡμετέρων διδασκάλων. Τέλος ὁ αἰὼν ἡμῶν ἐφαίνετό μοι τοσοῦτον ἀκμαῖος καὶ τοσοῦτον γόνιμος εἰς ἐξόχους ἄνδρας, ὅτον οὐδεὶς τῶν προηγηθέντων. Τοῦτο παρεῖχέ μοι τὴν ἐλευθερίαν νὰ κρίνω δι' ἐμοῦ πάντας τοὺς λοιπούς, καὶ νὰ φρονῶ ὅτι οὐδεμία διδασκαλία ὑπῆρχε τοιαύτη ὁποίαν πρότερον ἤλπιζον, ἀκούων τῶν ἄλλων τὰς γνώμας.

Ἐν τούτοις οὐδαμῶς ἐπαυόμην ἐκτιμῶν τὰ μαθήματα, περὶ ἃ ἐν τοῖς σχολείοις ἐνδιατρίβουσιν. Ἐγίνωσκον ὅτι αἱ αὐτόθι ἐκμανθανόμεναι γλῶσσαι εἶνε χρήσιμοι πρὸς κατάληψιν τῶν παλαιῶν βιβλίων· ὅτι ἡ χάρις τῶν μύθων ἐξεγείρει τὸ πνεῦμα· ὅτι αἱ ἀξιομνημόνευτοι πράξεις τῆς ἱστορίας ἀνυψοῦσιν αὐτὸ καί, κατὰ μέτρον ἀναγινωσκόμεναι, βοηθοῦσιν εἰς τὴν τῆς κρίσεως διαμόρφωσιν· ὅτι ἡ πάντων τῶν καλῶν βιβλίων ἀνάγνωσις εἶνε ἀναστροφὴ μετὰ τῶν εὐγενεστάτων ἀνδρῶν τοῦ παρελθόντος, τῶν συγγραψάντων αὐτὰ καὶ μάλιστα ἀναστροφὴ μεμελετημένη, καθ' ἣν οὗτοι ἀποκαλύπτουσιν ἡμῖν μόνους τοὺς ἀρίστους αὐτῶν διαλογισμούς· ὅτι ἡ εὐγλωττία κέκτηται ἀπαραμίλλους δυνάμεις καὶ καλλονάς· ὅτι ἡ ποίησις ἔχει θελξινουστάτας χάριτας καὶ τέρψεις· ὅτι τὰ

SISMANOGLIO

μαθηματικὰ ἔχουσι λεπτοτάτας ἐπινοήσεις, πλεῖστον δυναμένας καὶ τοῖς περιέργοις ἀρέσκειν καὶ πάσας τὰς τέχνας διευκολύνειν καὶ τοὺς μόχθους τῶν ἀνθρώπων ἐλαττοῦν· ὅτι τὰ περὶ τῶν ἠθῶν πραγματευόμενα βιβλία περιέχουσι πλείστας διδασκαλίας καὶ πλείστας πρὸς τὴν ἀρετὴν ὠφελιμωτάτας προτροπάς· ὅτι ἡ θεολογία διδάσκει τὸ κερδαίνειν τὸν οὐρανόν· ὅτι ἡ φιλοσοφία παρέχει τὸν τρόπον τοῦ πιθανολογεῖν περὶ πάντων καὶ θαυμάζεσθαι παρὰ τῶν ἧττον σοφῶν· ὅτι ἡ νομομάθεια, ἡ ἰατρικὴ καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπιστῆμαι προσπορίζουσι τιμὰς καὶ πλούτη τοῖς καλλιεργοῦσιν αὐτὰς καὶ τέλος ὅτι καλὸν εἶνε τὸ ἐξετάζειν πάσας ταύτας ἔτι δὲ καὶ τὰς δεισιδαιμονεστάτας καὶ ψευδεστάτας, ἵνα γινώσκωμεν τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ἀξίαν καὶ προσέχωμεν μὴ ἐξαπατηθῶμεν.

Ἀλλ' ἐνόμιζον ὅτι ἱκανὸν χρόνον εἶχον δαπανήσει εἰς τὰς γλώσσας, ἅμα δὲ καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν παλαιῶν βιβλίων καὶ εἰς τὰς ἱστορίας αὐτῶν καὶ εἰς τοὺς μύθους αὐτῶν· Διότι σχεδὸν ταὐτὸν τοῦ περιηγεῖσθαι τὸ ἀναστρέφεσθαι μετὰ τῶν ἀνθρώπων τῶν παρελθόντων αἰώνων. Χρήσιμος ἡ γνῶσις τῶν ἠθῶν τῶν διαφόρων λαῶν, ἵνα περὶ τῶν ἡμετέρων ὑγιεστέρως κρίνωμεν καὶ ἵνα μὴ ὑπολαμβάνωμεν ὅτι πᾶν τὸ ἀντικείμενον τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐθίμοις εἶνε γελοῖον καὶ παράλογον, ὡς συνήθως φρονοῦσιν οἱ οὐδὲν οὐδέποτε ἰδόντες. Ἀλλ' ὅμως, ὅταν πολὺ χρονοτριβῶ-

μεν περιηγούμενοι, καθιστάμεθα τέλος ἀλλότριοι τῆς ἡμετέρας πατρίδος· ὅταν δὲ πολυπραγμονῶμεν περὶ τῶν κατὰ τοὺς ἀποιχομένους αἰῶνας γενομένων, μένομεν συνήθως ἀμαθέστατοι τῶν κατὰ τὸν παρόντα συμβαινόντων. Ἐκτὸς δὲ τούτων φανταζόμεθα, ὡς ἐκ τῶν μύθων, πλεῖστα ἀδύνατα ὡς δυνατά, ἔτι δὲ καὶ αἱ πιστόταται ἱστορίαι, εἰ καὶ μὴ μεταβάλλουσι μηδὲ ἐπαυξάνουσι τὴν τῶν πραγμάτων ἀξίαν, ἵνα μᾶλλον ἀξιαναγνωστα αὐτὰ καταστήσωσι, τοὐλάχιστον παραλείπουσι τὰς εὐτελεστέρας καὶ ἀκλεεστέρας περιστάσεις· διὰ τοῦτο καὶ τὰ λοιπὰ δὲν φαίνονται ὁποῖά τινα εἶνε. Οἱ δὲ τὰ ἤθη αὐτῶν ῥυθμίζοντες καθ' ἃ ἐκ τῆς ἱστορίας πορίζονται παραδείγματα κινδυνεύουσι νὰ περιπέσωσιν εἰς τὰς ὑπερβολὰς τῶν μυθιστορικῶν ἡμῶν ἱπποτῶν καὶ νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἔργα ὑπέρτερα τῶν δυνάμεων αὐτῶν. Σφόδρα τὴν εὐγλωττίαν ἐξετίμων καὶ ἠγάπων τὴν ποίησιν· ἀλλ' ἐφρόνουν ὅτι ἀμφότεραι εἶνε μᾶλλον τοῦ πνεύματος δῶρα ἢ καρποὶ τῆς μελέτης. Οἱ δ' ἔχοντες ἰσχυρότατον τὸ λογικὸν καὶ κάλλιστα χωνεύοντες τοὺς ἑαυτῶν λογισμούς, σαφεῖς καὶ εὐλήπτους αὐτοὺς καθιστάντες, δύνανται βεβαίως νὰ πείθωσι τοὺς ἄλλους περὶ ὧν προβάλλουσι καὶ ἂν ἀκόμη λαλοῦσι τὴν κάτω Βρεττανικήν, μηδέποτε τὴν ῥητορικὴν διδαχθέντες· οἱ δὲ τὰ χαριέστατα ἐπινοήσαντες καὶ δυνάμενοι νὰ ἐκφράζωσιν αὐτὰ ἡδυεπῶς καὶ κατὰ κόσμον, ἄριστοι

SISMANOGLIO

ποιηταὶ τυγχάνουσιν ὄντες, καὶ ἂν ἀκόμη ἀγνοοῦσι τὴν ποιητικὴν τέχνην.

Πρώτιστα δὲ καὶ μάλιστα ἤρεσκόν μοι τὰ μαθηματικά, διὰ τὴν βεβαιότητα καὶ τὸ ἀρίδηλον τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν· ἀλλ' ὅμως εἰσέτι δὲν ἔβλεπον τὴν ἀληθῆ αὐτῶν χρῆσιν καί, ἀναλογιζόμενος ὅτι χρησιμεύουσι μόναις ταῖς μηχανικαῖς τέχναις, ἐξιστάμην βλέπων ὅτι οὐδὲν ὑψηλὸν εἶνε ᾠκοδομημένον ἐπὶ βάσεων τοσοῦτο στερεῶν καὶ ἀμετακινήτων. Ἐξ ἄλλου τὰ τῶν παλαιῶν ἐθνικῶν βιβλία, τὰ περὶ ἠθῶν πραγματευόμενα, παρέβαλλον πρὸς μεγαλοπρεπέστατα καὶ πολυτελέστατα μέγαρα, ἐκτισμένα ἐπὶ ἄμμου καὶ πηλοῦ· τὰ βιβλία ἐκεῖνα ἐξαίρουσι λίαν τὰς ἀρετὰς καὶ καθιστῶσιν αὐτὰς ἀγαπητοτέρας πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ δὲν διδάσκουσιν ἀρκούντως πῶς αὗται διαγινώσκονται, πολλάκις δ' ἐκεῖνο, ὅπερ ὀνομάζουσι δι' ὀνόματος τόσον ὡραίου, εἶνε ἡ ἁπλῆ ἀναισθησία, ἡ ἀλαζονεία, ἡ ἀπελπισμός, ἡ ἀνοσιούργημα.

Ἐσεβόμην δὲ καὶ τὴν ἡμετέραν θεολογίαν καὶ εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἠξίουν νὰ κερδίσω τὸν οὐρανόν· μαθὼν ὅμως ὡς βεβαιότατον ὅτι ἡ εἰς αὐτὸν ἄγουσα τοῖς τε ἀμαθεστάτοις καὶ τοῖς σοφωτάτοις ἐξ ἴσου εἶνε ἠνεῳγμένη καὶ ὅτι αἱ πρὸς αὐτὴν ὁδηγοῦσαι ἀποκεκαλυμμέναι ἀλήθειαι ὑπερβαίνουσι τὴν ἡμετέραν κατάληψιν, δὲν ἀπετόλμησα νὰ καθυποβάλω

αὐτὰς τῇ τῶν ἐμῶν κρίσεων ἀσθενείᾳ καὶ ἀνελογισάμην ὅτι, ἵνα κατορθώσω τὴν ἀνερεύνησιν αὐτῶν, ἀνάγκην εἶχον ἐκτάκτου οὐρανίας ἀντιλήψεως, ὑπεράνθρωπός τις σύναμα γινόμενος.

Περὶ δὲ τῆς φιλοσοφίας οὐδὲν λέγω, εἰ μὴ ὅτι, κατανοῶν ὅτι ἐκαλλιεργήθη ὑπὸ τῶν ἀπὸ πολλῶν ἤδη αἰώνων ἀκμασάντων ἐξόχων ἀνδρῶν καὶ ὅτι οὐχ ἧττον εἰσέτι οὐδὲν ἐν αὐτῇ τὸ μὴ διαφιλονεικούμενον, ἑπομένως δὲ τὸ μὴ ἀμφίβολον, δὲν ἤμην τόσον ἀπερίσκεπτος, ὥστε νὰ ἐλπίσω ὅτι βέλτιον τῶν ἄλλων ἤθελον ἐπιτύχει ἐν αὐτῇ καὶ ὅτι, παρατηρῶν ὅτι δύνανται νὰ ὑπάρχωσι πολλαὶ διάφοροι γνῶμαι περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ σοφῶν ἀνδρῶν, χωρὶς ποτε νὰ ὑπάρχωσι πλείονες τῆς μιᾶς ἀληθεῖς, ὑπελάμβανον σχεδὸν ὡς ψευδὲς πᾶν τὸ πιθανόν.

Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν, ἐρειδομένων ἐπὶ ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας, ἔκρινον ὅτι ἐπὶ τοιούτων βάσεων ἥκιστα στερεῶν δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ τι σταθερῶς ἐπῳκοδομημένον· οὔτε δὲ ἡ τιμή, οὔτε τὸ ὄφελος, ὃ προσπορίζουσιν, ἤρκεσαν νὰ μὲ πείσωσι νὰ σπουδάσω αὐτάς· διότι, χάριτι θείᾳ, δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ μετέλθω τὴν ἐπιστήμην πρὸς ἀνακούφισιν τῆς καταστάσεώς μου· καίτοι δὲ δὲν ἐδείκνυον κυνικὴν περιφρόνησιν τῆς δόξης οὐχ ἧττον ἥκιστα ἐμερίμνων περὶ ἐκείνης, ἣν μόνον δι' ἀπάτης καὶ ἀνα-

ξίως ἤλπιζον ὅτι ἠδυνάμην νὰ περιποιήσω ἐμαυτῷ. Τέλος, ὡς πρὸς τὰς κακὰς διδασκαλίας, ἐφρόνουν ἤδη ὅτι ἱκανῶς ἐγίνωσκον τὴν ἀξίαν αὐτῶν, ὥστε πλέον δὲν ἠπατώμην, οὔτε ὑπὸ τῶν ὑποσχέσεων ἀλχημιστοῦ, οὔτε ὑπὸ τῶν προρρήσεων ἀστρολόγου, οὔτε ὑπὸ τῶν γοητειῶν μάγου, οὔτε ὑπὸ τῶν μαγγανειῶν καὶ τῆς κομπολογίας πάντων τῶν λεγόντων ὅτι γινώσκουσι πλείονα ὧν ἀληθῶς ἐπίστανται.

Διὰ ταῦτα, εὐθὺς ὅτε, ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας, ἐπαυσάμην πλέον ὑποκείμενος τοῖς ἐμοῖς διδασκάλοις, παντελῶς ἐγκατέλειψα τὴν σπουδὴν τῶν γραμμάτων· ἀποφασίσας δὲ νὰ μὴ ζητῶ πλέον ἄλλην ἐπιστήμην, ἢ τὴν δυναμένην νὰ εὑρεθῇ ἐν ἐμαυτῷ, μᾶλλον δ' ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ σύμπαντος βίβλῳ, διῆλθον τὴν λοιπὴν νεότητά μου περιηγούμενος, αὐλὰς καὶ στρατιὰς ἐπισκεπτόμενος, ἄνδρας διαφόρων ἐπαγγελμάτων καὶ διαθέσεων ἀναστρεφόμενος, διαφόρους γνώσεις συνάγων, ἐμαυτὸν δοκιμάζων ἐν τῇ φορᾷ τῶν πραγμάτων καὶ πανταχοῦ οὕτω σκεπτόμενος περὶ τῶν ἐμφανιζομένων μοι, ὥστε νὰ δύνωμαι νὰ πορισθῶ ἐξ αὐτῶν τινα ὠφέλειαν. Διότι ἐνόμιζον ὅτι ἐκ τῶν σκέψεων, ἃς ἕκαστος ποιεῖται περὶ τῶν ἐνδιαφερόντων αὐτῷ καὶ ὧν ἡ ἔκβασις, εἰ κακῶς ἔκρινε, μετ' οὐ πολὺ θέλει τιμωρήσει αὐτόν, πολλῷ πλείονα ἀλήθειαν ἤθελον πορισθῆ, ἢ ἐξ ἐκείνων τῶν σκέψεων, ἃς ἐν τῷ ἑαυτοῦ σπουδαστηρίῳ σοφὸς ἀνὴρ ποιεῖται περὶ ματαίων θεω-

ριῶν, ὧν τὸ ἀποτέλεσμα εἶνε ἴσως ὅτι, ὁ ποιούμενος αὐτὰς ἀνήρ, τόσῳ πλείονα κενοσπουδίαν ἐξ αὐτοῦ θέλει πορισθῆ, ὅσον ἀπομακρύνονται τοῦ κοινοῦ νοῦ· διότι ἐξ ἅπαντος θέλει καταβάλει ἀνάλογον νοημοσύνην καὶ τέχνην ἵνα πιθανὰς αὐτὰς καταστήσῃ. Διὸ ἀείποτε ὑπερεπόθουν νὰ μάθω νὰ διακρίνω τοῦ ψευδοῦς τὸ ἀληθές, ἵνα φωτίζωμαι ἐν ταῖς ἐμαυτοῦ πράξεσι καὶ ἀσφαλῶς βαίνω ἐν τούτῳ τῷ βίῳ.

Ἀλλ' ὁμολογητέον ὅτι, παρατηρῶν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τὰ ἤθη, οὐδὲν εὕρισκον ἐν αὐτοῖς πρὸς βεβαίωσίν μου, ἀλλ' ἀνεκάλυπτον σχεδὸν τοσαύτην διαφοράν, ὅσην πρότερον ἐν ταῖς γνώμαις τῶν φιλοσόφων. Ὥστε τὸ μέγιστον ὄφελος, ὃ ἐξ αὐτῶν ἐποριζόμην, ἦν τόδε· ὅτι δηλαδὴ βλέπων πλεῖστα πράγματα, παρ' ἡμῶν μὲν νομιζόμενα γελοιωδέστατα καὶ ἀτοπώτατα, κοινῇ δὲ δεκτὰ γινόμενα καὶ ἐπιδοκιμαζόμενα ὑπ' ἄλλων μεγάλων λαῶν, ἐμάνθανον νὰ μὴ πιστεύω σταθερῶς εἰς τὰ καταπεισαντά με μόνον διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τῆς συνηθείας· οὕτω κατὰ μικρὸν πολλῶν πλανῶν ἀπηλλασσόμην, δυναμένων νὰ ἐπισκοτίζωσι τὸ φυσικὸν ἡμῶν φῶς καὶ νὰ καθιστῶσιν ἡμᾶς ἀπειθεστέρους πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον. Ἀλλ' ὅμως, κατατρίψας ἔτη τινὰ οὑτωσὶ σπουδάζων τὴν βίβλον τοῦ παντὸς καὶ προσπαθῶν ν' ἀποκτήσω τινὰ πεῖραν, ἀπεφάσισα νὰ σπουδάσω καὶ ἐμαυτὸν καὶ νὰ μετέλθω πάσας τοῦ νοῦ μου τὰς δυνάμεις

πρὸς ἐκλογὴν τῆς ἣν ἔδει ν' ἀκολουθήσω ὁδοῦ. Τοῦτο δέ, μοὶ φαίνεται, ἀπέβη μοι πολλῷ κάλλιον ἢ ἡ ἀπὸ τῆς πατρίδος μου καὶ τῶν βιβλίων μου ἀπομάκρυνσις.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΜΕΡΟΣ.

Τότε διέτριβον ἐν Γερμανίᾳ, εἰς ἣν μὲ εἶχον προσκαλέσει οἱ μὴ εἰσέτι περατωθέντες πόλεμοι· ὅτε δὲ ἐπανέκαμπτον ἐκ τῆς στέψεως τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸν στρατόν, ὁ χειμών, ἀρχόμενος, μ' ἐκράτησεν ἔν τινι συνοικίᾳ, ἐν ᾗ, ἀμοιρῶν τερπνῆς τινος συναναστροφῆς καὶ ἄλλως οὐκ ἔχων, κατ' εὐτυχίαν, οὔτε μερίμνας οὔτε πάθη ὀχληρά, διημέρευον κατὰ μόνας ἐν θερμῷ τινι δωματίῳ, ἀνέτως τοὺς συλλογισμούς μου ἀναπτύσσων. Κατὰ τὸν πρῶτον δὲ τῶν συλλογισμῶν μου τούτων παρετήρησα ὅτι πολλάκις δὲν ὑπάρχει τόση τελειότης ἐν τοῖς ἐκ πολλῶν τμημάτων συγκειμένοις ἔργοις, ἃ πολλοὶ καὶ διάφοροι ἐξειργάσθησαν, ὅση ἐν ἐκείνοις, ἃ εἷς καὶ μόνος κατεσκεύασε. Διὸ βλέπομεν ὅτι αἱ οἰκοδομαί, ἃς εἷς καὶ μόνος ἀρχιτέκτων ἀνέλαβε καὶ ἀπεπεράτωσε, συνήθως εἶνε ὡραιότεραι καὶ κάλλιον διατεταγμέναι ἐκείνων, ἃς πλεῖστοι προσεπάθησαν νὰ συναρμολογήσωσι, χρῆσιν ποιούμενοι παλαιῶν τοίχων, ἕτερον προορισμὸν ἐχόντων. Οὕτως αἱ παλαιαὶ ἐκεῖναι πόλεις, αἵτινες, κατ' ἀρχὰς οὖσαι κῶμαι μικραί, σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι κατήντη-

σαν μεγάλαι, συνήθως τόσον κακῶς εἶνε καταμεμετρημέναι, συγκρινόμεναι πρὸς τὰς κανονικὰς ἐκείνας πλατείας, ἂς ὁ γεωμέτρης κατὰ τὸ δοκοῦν χαράσσει ἐπὶ τῆς πεδιάδος, ὥστε, παρατηροῦντες τὰς οἰκοδομὰς αὐτῶν ἑκάστην ἰδιαιτέρως, εὑρίσκομεν πολλάκις τοσαύτην ἢ καὶ πλείονα τέχνην, ἢ ἐν τοῖς τῶν ἄλλων πόλεων οἰκοδομήμασιν. Ἐν τοσούτῳ, βλέποντες τὴν κατάταξιν αὐτῶν, ἐνταῦθα τὸ μέγα, ἐκεῖ τὸ μικρόν, καθιστάντα τὰς ἀγυιὰς κυρτὰς καὶ ἀνωμάλους, δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι ἡ τύχη μᾶλλον, ἢ ἡ θέλησις λογικῶν ἀνθρώπων οὕτωσὶ αὐτὰ κατέταξεν. Ἂν ὅμως παρατηρήσωμεν ὅτι ἐν παντὶ καιρῷ ὑπῆρξαν κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι, ἐπιφορτισμένοι τὰ τῶν οἰκοδομῶν τῶν ἰδιωτῶν, χάριν τοῦ δημοσίου κόσμου, ἀμέσως θέλομεν κατανοήσει ὅτι δυσχερῶς τελειοποιοῦμέν τι, ὅταν ἐργαζώμεθα μόνον τὰ ξένα ἔργα. Οὕτως ἐσκέφθην ὅτι καὶ οἱ ἄλλοτέ ποτε ἡμιάγριοι καὶ βαθμηδὸν ἐκπολιτισθέντες λαοί, οἱ καταστήσαντες νόμους διότι ἠναγκάζοντο ἐκ τῆς παρενοχλήσεως τῶν ἐγκλημάτων καὶ τῶν ἐρίδων, δὲν δύνανται νὰ διοικῶνται τόσον καλῶς ὅσον ἐκεῖνοι οἵτινες, ἐξ ἀρχῆς ὁμοθυμαδὸν συναθροισθέντες, ἐτήρησαν τοὺς θεσμοὺς συνετοῦ νομοδότου. Διόπερ ἀναμφίλεκτον εἶνε ὅτι ἡ ἀληθὴς θρησκεία, ἧς τὰς βάσεις ἔθετο αὐτὸς ὁ Θεός, ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ κάλλιον πασῶν τῶν ἄλλων κεκανονισμένη ὑπάρχει. Ἀλλ' ἵνα περὶ ἀνθρωπίνων εἴπω, φρονῶ

ὅτι ἡ Σπάρτη τὸ πάλαι σφόδρα ἤκμασεν, ὄχι διότι ἕκαστος ἰδίᾳ τῶν νόμων αὐτῆς ἦν ἀγαθός, καθ' ὅσον οἱ πλεῖστοι ἦσαν παραδοξότατοι καὶ δὴ καὶ τῇ χρηστοηθείᾳ ἐναντίοι, ἀλλὰ διότι, ὑφ' ἑνὸς καὶ μόνου τεθέντες, πάντες ἔτεινον πρὸς τὸ αὐτὸ τέλος. Οὕτω δὲ ἀνελογίσθην ὅτι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι τῶν βιβλίων, τοὐλάχιστον ἐκεῖναι, ὧν οἱ λόγοι εἶνε πιθανοὶ μόνον, ἀμοιροῦντες ἀποδείξεων, κατὰ μικρὸν συνταχθεῖσαι καὶ ἐπαυξηθεῖσαι ἐκ τῶν γνωμῶν πλείστων ἀνθρώπων, δὲν προσπελάζουσι τόσον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὅσον οἱ ἁπλοῖ συλλογισμοί, οὓς φύσει συλλογίζεται ὁ λογικὸς ἄνθρωπος περὶ τῶν ἐμφανιζομένων πραγμάτων. Πρὸς δὲ τούτοις ἐσκέφθην ὅτι, ἐπειδὴ ἅπαντες ἐνηπιάζομεν πρὶν ἢ ἀνδρωθῶμεν, ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑπὸ τῶν ὀρέξεων ἡμῶν κυβερνώμενοι καὶ ὑπὸ τῶν διδασκάλων, οἵτινες πολλάκις ἦσαν ἐναντίοι οἱ μὲν τοῖς δὲ καὶ οἵτινες, ὅλοι ὁμοῦ, δὲν συνεβούλευον ἴσως ἡμῖν ἀείποτε τὰ ἄριστα, ἀδύνατον σχεδὸν ἀποβαίνει αἱ κρίσεις ἡμῶν νὰ ὑπάρχωσι τόσον εὔστοχοι καὶ ἄπταιστοι ὅσον ἤθελον εἶναι, ἂν, ἅμα γεννηθέντες, εἴχομεν ἀποκτήσει ὅλην τοῦ λογικοῦ ἡμῶν τὴν χρῆσιν καὶ ἂν ἀείποτε ὑπ' αὐτοῦ καὶ μόνου εἴχομεν κυβερνηθῆ.

Ἀληθὲς μὲν ὅτι δὲν κατεδαφίζονται τὰ οἰκήματα πάντα τῆς πόλεως μόνον καὶ μόνον ἵνα κτισθῶσι κατ' ἄλλον τρόπον καὶ ἵνα αἱ ἀγυιαὶ ὡραιότεραι ῥυμοτομηθῶσιν· ἀλλ' ὅμως πολλοὶ τὰ ἑαυτῶν κατακρημνίζουσιν

SISMANOGLIO

ἵν' ἀνοικοδομήσωσιν αὐτά, ἔστιν ὅτε δὲ παρακινοῦνται πρὸς τοῦτο, ὅταν τὰ οἰκήματα διατελῶσιν ἑτοιμόρροπα, ἐπὶ κακῶς τεθέντων θεμελίων. Ἐκ τοῦ παραδείγματος τούτου κατεπείσθην μὲν ὅτι πράγματι δὲν δύναται ὁ ἰδιώτης νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ Κράτος ἄρδην τὰ πάντα μετατρέπων καὶ πρὸς ἀνόρθωσιν ἀνατρέπων αὐτό, ἥκιστα δὲ πάντων τὰς ἐπιστήμας ὅλας, ἢ τὴν ἐν τοῖς σχολείοις περὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν τάξιν· ἀλλ' ὅμως ὡς πρὸς τὰς δοξασίας, ἃς τέως ἐπίστευον καὶ ἐπρέσβευον, ἐσκέφθην ὅτι ἄριστον ἦτον ἡ ἅπαξ διὰ παντὸς ἀποβολὴ αὐτῶν, πρὸς ἀντικατάστασιν καλλιτέρων εἰς τὸ μετὰ ταῦτα ἢ μᾶλλον πρὸς παραδοχὴν αὐτῶν τούτων τῶν δοξασιῶν, ἀφοῦ τὸ λογικόν μου ἤθελεν ἐπιδοκιμάσει αὐτάς. Καὶ ἀδιστάκτως ἐπίστευσα ὅτι τούτῳ τῷ τρόπῳ ἤθελον κατορθώσει νὰ διευθύνω τὸν ἐμὸν βίον πολλῷ κάλλιον, ἢ ἂν ἔκτιζον ἐπὶ σαθρῶν βάσεων καὶ ἠρειδόμην ἐπὶ τῶν ἀρχῶν ἐκείνων, ἃς νέος ὢν εἶχον ἀποδεχθῆ μηδέποτε ἀνερευνήσας ἂν ἦσαν ὀρθαί. Διότι, εἰ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἀποβολῇ εὗρον διαφόρους δυσχερείας, οὐχ ἧττον ὅμως δὲν ἦσαν αὗται οὔτε ἀνίατοι οὔτε παραβλητέαι πρὸς τὰς ἀπαντώσας ἐν τῇ ἀναμορφώσει τῶν εἰς τὸ δημόσιον ἀφορώντων ἐλαχίστων πραγμάτων.

Τὰ μεγάλα ταῦτα σώματα, οἷον εἶνε τὸ δημόσιον, δυσχερέστατα ἀνορθοῦνται ἅμα καταπεσόντα καὶ κλονιζόμενα δυσκόλως συγκρατοῦνται, ἡ δὲ κατάπτωσις αὐτῶν φοβερωτάτη ἀποβαίνει. Τὰς δὲ ἀτελείας αὐτῶν, εἰ δὴ ἔχουσι τοιαύτας, (καίτοι μόνη ἡ μεταξὺ αὐτῶν ποικιλία ἀρκεῖ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι πολλὰ τούτων ἔχουσιν ἀτελείας), ἡ συνήθεια βεβαίως σφόδρα ἐξωμάλισε, μάλιστα δ' ἀπέφυγεν, ἢ καὶ ἐβελτίωσεν ἀνεπαισθήτως πολλὰς ἐξ αὐτῶν, περὶ ὧν δὲν ἠδύναντο συνετῶς νὰ μεριμνῶσι· τέλος αἱ τοιαῦται ἀτέλειαι πάντοτε σχεδὸν εὐκολώτερον ὑποφέρονται ἢ ἡ μεταβολὴ αὐτῶν, ὃν τρόπον καὶ οἱ μεγάλοι δρόμοι οἱ ἀνὰ μέσον τῶν βουνῶν περιελισσόμενοι καὶ κατὰ μικρὸν τόσον ὁμαλοὶ καὶ εὔβατοι, ὡς ἐκ τῆς διαβάσεως τῶν ἀνθρώπων, καθιστάμενοι, ὥστε πολλῷ κάλλιον βαίνομεν ἐπ' αὐτῶν, ἢ ἐπιχειροῦμεν νὰ πορευώμεθα τὴν εὐθεῖαν, ἀναρριχώμενοι εἰς τοὺς βράχους καὶ τὰς ἀποκρήμνους κλιτύας κατερχόμενοι.

Διὰ ταῦτα οὐδαμῶς ἐπιδοκιμάζω τὴν διαγωγὴν τῶν θορυβοποιῶν καὶ ἀνησύχων ἐκείνων ἀνθρώπων, οἵτινες, μὴ προσκαλούμενοι εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν δημοσίων πραγμάτων, μήτε ὑπὸ τῆς καταγωγῆς μήτε ὑπὸ τῆς ἀγωγῆς αὐτῶν, οὐχ ἧττον κατὰ φαντασίαν προτείνουσι νέαν τινὰ ὑπὲρ αὐτῶν μεταρρύθμισιν· ἂν δὲ ἀνακαλύψω ὅτι ἐν τῷ βιβλιαρίῳ τούτῳ ὑπάρχει τι, ἐφ' ᾧ δύνανται νὰ ὑπονοήσωσιν ὅτι ἔχω τὴν τοῦ τὰ κοινὰ κυβερνᾶν μανίαν, σφόδρα θέλω θλιβῆ ἐκδιδομένου αὐτοῦ εἰς φῶς.

Ποτὲ δὲν ἀπέβλεψα πέραν τῆς ἀναμορφώσεως

SISMANOGLIO

τῶν σκέψεων ἐμοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως ἐπὶ ἐδάφους ἐμοὶ καὶ μόνῳ ἀνήκοντι. Ἂν, τὰ μάλιστα χαίρων ἐπὶ τῇ οἰκοδομῇ μου, ὑποβάλλω ὑμῖν ὑπόδειγμα διὰ τοῦ βιβλίου τούτου, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι θέλω νὰ παρορμήσω τινὰ πρὸς ἀπομίμησιν. Ἐκεῖνοι, οὓς ὁ Θεὸς κάλλιον ἐπροίκισε διὰ τῶν χαρισμάτων αὐτοῦ, ἴσως ἔχουσιν ὑψηλοτέρας ἰδέας· ἀλλ' ὅμως φοβοῦμαι μὴ ἡ ἰδέα τοῦ παρορμᾷν τοὺς ἄλλους εἰς μίμησιν ἀποβῇ εἰς πολλοὺς λίαν τολμηρά. Μόνη ἡ ἀπόφασις τοῦ ν' ἀπαλλαγῶμεν πασῶν τῶν δοξασιῶν, ἃς πρότερον ἐπρεσβεύομεν, δὲν εἶνε παράδειγμα ὅπερ πᾶς τις ὀφείλει ν'ἀκολουθήσῃ. Ὁ κόσμος σχεδὸν σύγκειται ἐκ δύο εἰδῶν πνευμάτων, οἷς οὐδαμῶς ἁρμόζει τὸ παράδειγμα τοῦτο. Πρῶτον ἐξ ἐκείνων ἄτινα, ἀνώτερα ἑαυτῶν νομιζόμενα, ἐπισπεύδουσι τὰς ἑαυτῶν κρίσεις, οὐδ' ἔχουσιν ἱκανὴν ὑπομονὴν κατὰ τάξιν νὰ ῥυθμίζωσι τὰς ἑαυτῶν σκέψεις· ἐξ οὗ ἕπεται ὅτι, ἂν ἐξ ἀρχῆς ἐτόλμων ν' ἀμφιβάλωσι περὶ ὧν ἐκτήσαντο ἀρχῶν καὶ ν'ἀπομακρυνθῶσι τῆς κοινῆς στίβου, οὐδέποτε ἤθελον βαδίσει τὴν εὐθεῖαν καὶ ἤθελον ἀποπλανᾶσθαι δι' ὅλου τοῦ βίου. Δεύτερον δ' ἐξ ἐκείνων, ἄτινα, ἀρκούντως λογικῶς καὶ μετριοφρόνως κρίνοντα ὅτι εἶνε ὀλιγώτερον ἱκανὰ τοῦ διακρίνειν τοῦ ψευδοῦς τὸ ἀληθὲς ἢ ἄλλα τινὰ πνεύματα, ὑφ' ὧν δύνανται νὰ διδαχθῶσιν, ὀφείλουσι πολλῷ μᾶλλον ν' ἀρκῶνται ἀκολουθοῦντα ταῖς γνώμαις τούτων τῶν ἄλλων, ἢ αὐτὰ τὰ ἴδια νὰ ζητῶσι καλλιωτέρας.

Ἀναμφιλέκτως δὲ κἀγὼ ἤθελον ἐναριθμεῖσθαι μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων, ἂν εἶχον λάβει ἕνα μόνον διδάσκαλον, ἢ ἂν μὴ εἶχον μάθει τὰς διαφοράς, τὰς ἐν παντὶ καιρῷ ὑπαρξάσας μεταξὺ τῶν γνωμῶν τῶν σοφωτάτων ἀνδρῶν· ἀλλ' ὅμως διδαχθείς, ὅτε εἰς τὸ σχολεῖον ἐφοίτων, ὅτι, πᾶν ὅ,τι ἀλλόκοτον καὶ ἥκιστα πιστευτὸν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν, τοῦτο οἱ φιλόσοφοι πάντες ἐπρέσβευσαν καὶ ἀναγνωρίσας μετέπειτα, ὅτε περιηγούμην, ὅτι ὅσοι ἔχουσιν αἰσθήματα, σφόδρα ἀντικείμενα τοῖς ἡμετέροις, δὲν εἶνε οὔτε βάρβαροι, οὔτε ἄγριοι, ἀλλ' ὅτι πολλοὶ τούτων ἴσον ἡμῖν, ἢ καὶ πλεῖον ἡμῶν, εἶνε λογικοὶ καὶ κατανοήσας πόσον εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος, μετὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ μόνου πνεύματός του, τραφεὶς παιδιόθεν παρὰ Γάλλοις ἢ Γερμανοῖς, καθίσταται διάφορος ἢ ἂν ἀείποτε ἔζη παρὰ Σίναις, ἢ παρ' ἀγρίοις καὶ πῶς, καὶ κατ' αὐτὰ ἔτι τὰ ἐνδύματα ἡμῶν, τὸ πρὸ δέκα ἐτῶν ἡμῖν ἀρέσαν καὶ ἀρέσον ἴσως ἔτι μετὰ ἄλλα τόσα, φαίνεται νῦν ἡμῖν παράλογον καὶ γελοῖον, (ὅθεν δῆλον ὅτι μᾶλλον τὸ ἔθος καὶ τὸ παράδειγμα πείθει ἡμᾶς, ἢ οἱαδήποτε ἄλλη βεβαία γνῶσις), καὶ ὅτι οὐχ ἧττον ἡ πλειονοψηφία δὲν εἶνε ἀποχρῶν τεκμήριον ὡς πρὸς τὰς δυσχερῶς ἀνακαλυπτομένας ἀληθείας, διότι πολλῷ πιθανώτερον εἶνε εἷς καὶ μόνος ἄνθρωπος νὰ ἀ-

SISMANOGLIO MEGARO

νακαλύψῃ αὐτάς, ἡ λαὸς ὁλόκληρος· ταῦτα, λέγω, ἅπαντα κατανοήσας δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐκλέξω τινά, οὗ αἱ γνῶμαι νὰ μοὶ φανῶσιν προτιμότεραι τῶν τῶν ἄλλων καὶ ἐνόμιζον ἐμαυτὸν ὡσεὶ ἠναγκασμένον νὰ ἐπιχειρήσω μόνος τὴν ἐμὴν ὁδηγίαν.

Ἀλλ' ὡς ὁ βαδίζων μόνος καὶ ἐν τῷ σκότει, ἀπεφάσισα νὰ βαίνω τόσον βραδέως καὶ ἐν παντὶ πράγματι τόσην νὰ ἔχω περίσκεψιν, ὥστε, καὶ ἂν ὀλίγιστον ἤθελον προχωρεῖ, τοὐλάχιστον ἤθελον προφυλαχθῆ μὴ τυχὸν πέσω· μάλιστα δὲ δὲν ἠθέλησα ν' ἀπορρίψω πρότερον ὁλοτελῶς οἱανδήποτε τῶν δοξασιῶν ἐκείνων, αἵτινές ποτε εἶχον διεισδύσει εἰς τὰς πεποιθήσεις μου, ἄνευ τῆς ἐπιδοκιμασίας τοῦ λογικοῦ μου, πρὶν ἡ ἱκανὸν δαπανήσω χρόνον πρὸς διαχάραξιν τοῦ σχεδίου τοῦ ἔργου, ὅπερ ἐπεχείρουν καὶ πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀληθινῆς μεθόδου δι' ἧς ἤθελον καταμάθει πάντα ἐκεῖνα, ὧν ὁ νοῦς μου ἦν δεκτικός.

Νεώτερος μὲν ὢν εἶχον ὀλίγον σπουδάσει ἐκ μὲν τῶν φιλοσοφικῶν τὴν λογικήν, ἐκ δὲ τῶν μαθηματικῶν τὴν ἀνάλυσιν τῶν γεωμετρῶν καὶ τὴν ἄλγεβραν, τρεῖς δηλαδὴ τέχνας ἢ ἐπιστήμας αἵτινες ἐφαίνοντο ὅτι ἔμελλόν πως νὰ συντελέσωσι πρὸς τὸν ἐμὸν σκοπόν.

Ἀλλ' ὅμως, ἀνερευνῶν αὐτάς, παρετήρησα ὅτι τῆς μὲν λογικῆς οἱ συλλογισμοὶ καὶ αἱ λοιπαὶ διδασκαλίαι

χρησιμεύουσι μᾶλλον εἰς τὸ ἐξηγεῖσθαι τοῖς ἄλλοις τὰ γνωστὰ πράγματα καὶ, ὡς ἡ τέχνη τοῦ Λούλλου(*),

(*) Χάριν τῶν ἀγνοούντων τὰ περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, παρατιθέμεθα ἐφεξῆς τινα περὶ αὐτοῦ.

Ὁ μέγας ἀλχημιστὴς Ῥαϊμόνδος Λοῦλλος, ἐκ τῶν σπανιωτάτων καὶ ἐξοχωτάτων τοῦ Ιʹ αἰῶνος ἀνδρῶν, ἐγεννήθη τῷ 1234, ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς νήσου Μαϊόρκας Πάλμᾳ (Ciudad de los Palmas) καί, γενόμενος τὸ πρῶτον, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, στρατιώτης, ἔζη τὰ μάλιστα ἀνειμένως. Ἀλλ', ὡς λέγεται, τὰ δεινὰ τῆς ἀκρατείας ἀποτελέσματα ἀνεχαίτισαν αὐτὸν ἀπὸ τῶν παρεκτροπῶν του, διὸ καὶ μετ' οὐ πολὺ ἤρξατο διάγων αὐστηρὸν καὶ μονήρη βίον. Ἐν τῇ ἀπομονώσει αὐτοῦ ἐπεφάνη αὐτῷ ὁ Χριστός, προσκαλέσας αὐτὸν νὰ τὸν μιμηθῇ. Ὁ Λοῦλλος διένειμε τοῖς πτωχοῖς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ καὶ δι' ἀνενδότου μελέτης, ἡτοιμάσθη νὰ γείνῃ ἱεραπόστολος, μαθὼν καὶ τὴν Ἀραβικὴν παρά τινι δούλῳ. Μετὰ ταῦτα ἐζήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰακώβου τὴν ἐν Μαϊόρκα ἵδρυσιν Μονῆς Φραγκισκάνων. Τότε φαίνεται ὅτι ἐπενόησε καὶ τήν, ὡς αὐτὸς αὐτὴν ἀπεκάλεσε, Μεγάλην τέχνην, ἥν, κατὰ τὰ λεγόμενα, οὐρανία τις ὀπτασία ὑπηγόρευσεν αὐτῷ καὶ προσέταξε ν' ἀνακοινώσῃ τοῖς ἀνθρώποις.

Ἀκολούθως ἐπορεύθη εἰς Ῥώμην, Παρισίους καὶ πάλιν εἰς Ἰταλίαν, πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἀναμορφωτικοῦ αὐτοῦ ἔργου κἀκεῖθεν μετέβη εἰς Ἀσίαν καὶ Ἀφρικήν. Θέλων δὲ νὰ ἐκχριστιανίσῃ ἐν Τύνιδι μουσουλμάνην τινὰ καὶ ἐκ τῶν συζητήσεων διακινδυνεύσας τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἐγκατέλιπεν αὖθις τὴν Ἀφρικήν. Ἀλλ' ἐν δευτέρᾳ τινί, πρὸς διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, ὁδοιπορίᾳ ἀνὰ τὴν Ἀφρικήν, ἐρρίφθη εἰς εἱρκτήν, ἐξ ἧς ἔσωσεν αὐτὸν Γενουήνσιός τις ἔμπορος. Ἐπαναλάβας δὲ καὶ πάλιν εἰς Ἰταλίαν καὶ μάτην αὐτόθι ἀσχοληθεὶς περὶ τὴν τῶν ἀπίστων ἐκχριστιάνισιν, ἐπορεύθη τὸ τρίτον εἰς Ἀφρικὴν καὶ

SISMANOGLIO MEGARO

εἰς τὸ λαλεῖν ἀκρίτως περὶ τῶν ἀγνώστων, ἢ εἰς τὸ ἐκμανθάνειν αὐτά· καίτοι δὲ πράγματι ἡ λογικὴ περιέχει πολλὰ ἀληθέστατα καὶ ἄριστα διδάγματα, ἀλλ' ὅμως ἔχει καὶ τόσα ἄλλα μεταξὺ αὐτῶν, ἅτινα εἶνε ἢ ἐπιβλαβῆ, ἢ περιττὰ καὶ σχεδὸν τόσον δυσχερῶς ἀποχωρίζονται ἐκείνων, ὅσον ἄγαλμα Ἀρτέμιδος ἢ Ἀθηνᾶς δυσχερῶς ἐξάγεται ἀπὸ ὁλοτμήτου καὶ μὴ εἰσέτι προδιακεχαραγμένου μαρμάρου. Ἐκ δὲ τῆς

ἀπέθανεν ἐξ ὅτων αὐτόθι ὑπέστη κακουχιῶν καὶ διωγμῶν, ἐπαναστρέφων τῷ 1350.

Ἡ Λούλλειος τέχνη, ars magna Lulli, ἣν, παραδεξάμενος ὁ μεταγενέστερος καὶ διάσημος Ἰταλὸς πρόδρομος τοῦ νεωτέρου Πανθεϊσμοῦ Ἰορδάνης Βροῦνος, ἐπεξειργάσθη καὶ ἀνέπτυξε, ἀποπειρᾶται νὰ κατατάξῃ διὰ σχημάτων τὰς ἰδέας, ἵνα συνοπτικῶς μὲν διαγινώσκωνται, εὐχερῶς δὲ ἀνακοινῶνται. Μέσα τῆς Λογικῆς ταύτης εἶνε γράμματα (alphabetum artis) πρὸς παράστασιν τῶν κυρίων ἰδεῶν, σχήματα (τρίγωνα, τετράγωνα, κύκλοι), δι' ὧν δείκνυνται αἱ σχέσεις ἐκείνων, καὶ διαιρέσεις (cameræ), ἐκ τῆς συνθέσεως τῶν σχημάτων τούτων συγκείμεναι. Ἀλλὰ καὶ αἱ κατ' ἐκλογὴν λαμβανόμεναι ἰδέαι καὶ ἡ σύνδεσις καὶ κατάταξις αὐτῶν πολὺ ἔχουσι τὸ αὐθαίρετον, ἡ δὲ χρῆσις τοῦ σχηματισμοῦ τούτου, πρὸς τὴν ἐκ τοιούτων μηχανικῶν συνδυασμῶν εὕρεσιν τῶν ἀντικειμένῳ τινὶ ἐφαρμοζομένων πραγμάτων, μόνον ἐπιπόλαια πνεύματα ἠδύνατο νὰ ὠφελῇ. Ἐν τούτοις ἡ ἐπινόησις αὕτη εἶχε βάσιν τὴν ἀνάγκην χρήσεως τῶν ἀντικειμένων λογικῶς καλλιτέρας, ἢ ὅτον τέως ἐν τῇ σχολαστικῇ Διαλεκτικῇ εὑρίσκετο.

Τὰ *Opera omnia* τοῦ Λούλλου ἐξέδωκεν ὁ Salzinger (10 Τομ., Mainz 1721—42). Σ. Μ.

ἀναλύσεως τῶν παλαιῶν καὶ τῆς ἀλγέβρας τῶν νεωτέρων, ἀμφοτέρων περιστρεφομένων περὶ ἀντικείμενα λίαν ἀφῃρημένα καὶ μηδεμιᾶς χρήσεως ὄντα, ἡ μὲν πρώτη πάντοτε τόσον ὑπόκειται τῇ τῶν σχημάτων μελέτῃ, ὥστε δὲν δύναται ν' ἀσκήσῃ τὸν νοῦν χωρὶς πολὺ νὰ ἐξαντλήσῃ τὴν φαντασίαν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν, οὕτως ὑπετάχθησαν κατά τινας κανόνας καὶ ἀριθμούς, ὥστε κατέστησαν αὐτὴν τέχνην συγκεχυμένην καὶ σκοτεινήν, συγχέουσαν τὸ πνεῦμα, ἀντὶ νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν ἐπιστήμην καλλιεργοῦσαν αὐτό. Διὰ ταῦτα ἐνόμισα ὅτι ἔπρεπε νὰ ζητήσω ἄλλην τινὰ μέθοδον περιέχουσαν μὲν τὰ τῶν τριῶν ἐκείνων προσόντα, ἐλευθέραν δὲ τῶν ἐλλείψεων αὐτῶν. Καθὼς δὲ ἡ πληθὺς τῶν νόμων πολλάκις παρέχει τοῖς κακουργήμασι δικαιολογίας τοιαύτας, ὥστε τὸ Κράτος πολλῷ κάλλιον διακυβερνᾶται, ὁπόταν ἔχῃ ὀλιγίστους μέν, ἀκριβέστατα δὲ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τηρουμένους· ὁμοίως ἀντὶ τῶν πολυαρίθμων ἐκείνων κανόνων ἐξ ὧν ἡ λογικὴ συνίσταται, ἐνόμισα ἱκανοὺς τοὺς ἑπομένους τέσσαρας, ἔχων τὴν σταθερὰν καὶ ἀδιάσειστον ἀπόφασιν ἀείποτε ν' ἀκολουθῶ αὐτοῖς.

Κατὰ μὲν τὸν πρῶτον κανόνα ἀπεφάσισα νὰ μὴ δέχωμαί τι ὡς ἀληθές, πρὶν ἢ ἀριδήλως γνωρίσω αὐτὸ ὡς τοιοῦτο· δηλ. ἀπεφάσισα ἐπιμελῶς ν' ἀποφεύγω τὴν βίαν καὶ τὴν προκατάληψιν καὶ νὰ δέχωμαι εἰς τὰς κρίσεις μου μόνον ἐκεῖνο, ὅπερ παρίστατο τόσον κα-

θαρὸν καὶ διακεκριμένον εἰς τὸν νοῦν μου, ὥστε οὐδαμῶς ἠδυνάμην περὶ αὐτοῦ νὰ ἀμφιβάλλω.

Κατὰ δὲ τὸν δεύτερον κανόνα διήρουν ἑκάστην τῶν δυσχερειῶν, ἂς ἐξήταζον, εἰς τόσα μέρη, εἰς ὅσα ἦτο δυνατὸν καὶ προσῆκον νὰ διαιρεθῶσι, πρὸς βελτίονα αὐτῶν λύσιν.

Κατὰ δὲ τὸν τρίτον διηύθυνον κατὰ τάξιν τοὺς λογισμούς μου, ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν ἁπλουστάτων καὶ εὐδιαγνώστων ἀντικειμένων καὶ βαθμηδὸν καὶ κατὰ μικρὸν ἀνερχόμενος εἰς τὴν γνῶσιν τῶν συνθετωτάτων, μάλιστα δὲ ταξιθετῶν καὶ ἐκεῖνα ἅπερ δὲν ἠγοῦνται φυσικῶς τὰ μὲν τῶν δέ.

Κατὰ τὸν τελευταῖον τέλος κανόνα ἐποιούμην ἁπανταχοῦ τόσον ἐντελεῖς ἀπαριθμήσεις καὶ τόσον γενικὰς ἐπιθεωρήσεις, ὥστε νὰ γείνω βέβαιος ὅτι οὐδὲν παρέλειψα.

Αἱ μακραὶ αὗται ἀλληλουχίαι τῶν ἁπλῶν καὶ εὐχερῶν τούτων συλλογισμῶν, ὧν οἱ γεωμέτραι συνήθως χρῆσιν ποιοῦνται, ἵνα φθάνωσιν εἰς τὰς δυσχερεστάτας αὐτῶν ἀποδείξεις, μὲ παρεκίνησαν νὰ φαντασθῶ ὅτι πάντα τὰ ὑποκείμενα τῇ γνώσει τῶν ἀνθρώπων ὁμοιοτρόπως ἀκολουθοῦσιν ἀλλήλοις καὶ ὅτι, ὅταν ἐπέχωμεν νὰ δεχώμεθα ὡς ἀληθῆ τὰ μὴ τοιαῦτα καὶ τηρῶμεν τὴν δέουσαν τάξιν ἐν τῷ ποριζεσθαι τὰ μὲν ἐκ τῶν δέ, δὲν δύνανται νὰ ὑπάρχωσι τόσον μεμακρυσμένα, ὥστε ἐπὶ τέλους νὰ μὴ καταφθάνωνται,

οὐδὲ τόσον κεκρυμμένα ὥστε νὰ μὴ ἀνακαλύπτωνται. Δὲν ἐδυσκολεύθην δὲ πολὺ ζητῶν ἀπὸ τίνων πραγμάτων ἔδει ν' ἀρχίσω, διότι ἐγίνωσκον ἤδη ὅτι προσῆκεν ἀπὸ τῶν ἁπλουστάτων καὶ εὐδιαγνωστοτάτων. Παρατηρῶν δὲ ὅτι ἐκ πάντων τῶν πρὸ ἐμοῦ ἀναζητησάντων τὴν ἀλήθειαν ἐν ταῖς ἐπιστήμαις, μόνοι οἱ μαθηματικοὶ ἠδυνήθησαν νὰ εὕρωσί τινας ἀποδείξεις, δηλ. θετικούς τινας καὶ ἀριδήλους λόγους, δὲν ἀμφέβαλλον ὅτι τὰ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνοι ἐξήτασαν· καίτοι οὐδὲν ἐκ τούτων προσεδόκουν, πλὴν ὅτι ἔμελλον νὰ ἀσκήσωσι τὸ πνεῦμά μου εἰς τὸ τρέφεσθαι δι' ἀληθειῶν καὶ μηδαμῶς ἀρκεῖσθαι εἰς τοὺς ψευδεῖς συλλογισμούς. Ἀλλὰ δὲν ἐσκόπουν νὰ ἐκμάθω ὅλας ἐκείνας τὰς μερικὰς ἐπιστήμας, τὰς κοινῇ μαθηματικὰς καλουμένας· καὶ βλέπων ὅτι, εἰ καὶ τὰ ἀντικείμενα αὐτῶν εἶνε διάφορα, οὐχ ἧττον ἅπασαι πρὸς ἀλλήλας συμφωνοῦσι, καθ' ὅσον περιστρέφονται μόνον περὶ τὰς διαφόρους σχέσεις καὶ ἀναλογίας, τὰς εὑρισκομένας ἐν τοῖς ἀντικειμένοις αὐτῶν, ἐνόμισα προτιμότερον νὰ ἐξετάσω μόνον γενικῶς τὰς ἀναλογίας ταύτας, ὑποτιθεὶς αὐτὰς κατ' ἐκεῖνα τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα εὐκολώτερον ἠδύναντο νὰ μοὶ γνωρίσωσιν αὐτὰς τὰς ἀναλογίας, χωρὶς μάλιστα νὰ ὑποβάλω αὐτὰς εἰς ἐκεῖνα, ἵνα εἰς τὸ μετὰ ταῦτα ἐξ ἴσου δύνωμαι νὰ ἐφαρμόζω αὐτὰς καὶ εἰς πάντα τὰ ἄλλα, εἰς ἃ ἤθελον ἁρμόζει. Ἔπειτα παρατηρήσας ὅτι, ἵνα κατανοήσω

SISMANOGLIO MEGARO

αὐτάς, ἐνίοτε ἤθελον ἔχει ἀνάγκην ἰδίᾳ ἑκάστην νὰ μελετῶ καὶ ἐνίοτε μάλιστα νὰ ἐκμανθάνω καὶ περιλαμβάνω πλείστας ὁμοῦ, ἐνόμισα ὅτι, ἵνα κάλλιον ἰδίᾳ αὐτὰς μελετῶ, ὤφειλον νὰ ὑποθέτω αὐτὰς ἐν ταῖς γραμμαῖς ὑπαρχούσας, διότι οὐδὲν εὕρισκον τὸ ἁπλούστερον, ὅπερ νὰ δύνωμαι εὐκρινέστερον νὰ παραστήσω ἐν τῇ φαντασίᾳ καὶ ταῖς αἰσθήσεσι μου. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ ἐσκέφθην ὅτι, ἵνα ἐκμάθω καὶ περιλάβω πλείστας ὁμοῦ, ἔδει νὰ ἐξηγήσω αὐτὰς διά τινων ἀριθμῶν, ὅσον οἷόν τε βραχέων καὶ ὅτι οὕτως ἤθελον δανεισθῆ τὸ ἄριστον μέρος τῆς γεωμετρικῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς ἀλγέβρας, καὶ ἤθελον διορθώσει πάσας τὰς ἐλλείψεις τῆς μιᾶς διὰ τῆς ἄλλης.

Πράγματι δὲ τολμῶ εἰπεῖν ὅτι, ἡ αὐστηρὰ τήρησις τῶν ὀλίγων τούτων κανόνων, οὓς εἶχον ἐκλέξει, μοὶ παρέσχε τοιαύτην εὐχέρειαν περὶ τὴν διευκρίνησιν πάντων τῶν ζητημάτων, περὶ ἃ ἀσχολοῦνται αἱ δύο αὗται ἐπιστῆμαι, ὥστε, ἐντὸς δύο ἢ τριῶν μηνῶν, οὓς ἐδαπάνησα πρὸς ἐξέτασιν αὐτῶν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἁπλουστάτων καὶ γενικωτάτων καὶ ἔχων πᾶσαν ἀνευρισκομένην ἀλήθειαν ὡς κανόνα, ὅστις ἔπειτα ἐχρησίμευέ μοι πρὸς ἀνεύρεσιν ἄλλων ἀληθειῶν, οὐ μόνον ἔλυσα πλεῖστα ζητήματα, ἅπερ ἄλλοτε δυσχερέστατα εἶχον νομίσει, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τέλους μοὶ ἐφάνη ὅτι ἠδυνάμην καὶ νὰ ὁρίσω μάλιστα, καὶ κατ' αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ζητήματα, ἃ ἠγνόουν, τοὺς τρόπους

καθ' οὓς ἦν δυνατὸν νὰ λύωνται, ἅμα δὲ καὶ μέχρι τίνος τοῦτο δύναται νὰ φθάσῃ. Ἐφ ᾧ πέποιθα ὅτι δὲν θέλω φανῇ ὑμῖν πολὺ ματαιόφρων, ἂν κατανοήσητε ὅτι, μιᾶς καὶ μόνης ἐν παντὶ πράγματι εὑρισκομένης ἀληθείας, πᾶς ὁ ταύτην ἀνευρίσκων, γινώσκει περὶ τοῦ πράγματος πᾶν ὅ,τι δύναταί τις περὶ αὐτοῦ νὰ μάθῃ· καὶ ὅτι, παραδείγματος χάριν, τὸ δεδιδαγμένον τὴν ἀριθμητικὴν παιδίον, ἐκτελέσαν τὴν πρόσθεσιν κατὰ τοὺς κανόνας αὐτῆς, δύναται νὰ ᾖ βέβαιον ὅτι εὗρε, περὶ τοῦ ἐξεταζομένου ποσοῦ, πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ εὕρῃ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· διότι τέλος πάντων ἡ μέθοδος, ἡ διδάσκουσα νὰ ἐπώμεθα τῇ ὀρθῇ τάξει καὶ ἀκριβῶς ν' ἀπογράφωμεν πάσας τὰς περιπτώσεις τῶν ζητουμένων, περιέχει πᾶν τὸ παρέχον βεβαιότητα εἰς τῆς ἀριθμητικῆς τοὺς κανόνας.

Πρὸ πάντων δ' ἔχαιρον ἐπὶ τῇ μεθόδῳ ταύτῃ, καθ' ὅσον δι' αὐτῆς ἤμην βέβαιος ὅτι ἐν παντὶ ἐχρώμην τῷ ἐμῷ λογικῷ καὶ, εἰ μὴ ἐντελῶς, τοὐλάχιστον καθ' ὅσον κάλλιον ἠδυνάμην. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἠσθανόμην, μετερχόμενος ταύτην τὴν μέθοδον, ὅτι ὁ νοῦς μου εἰθίζετο βαθμηδὸν συλλαμβάνων καθαρώτερον καὶ ἐναργέστερον τὰ ἑαυτοῦ ἀντικείμενα καὶ ὅτι, μὴ καθυποβαλὼν τὴν μέθοδον ταύτην εἰς οὐδεμίαν εἰδικὴν ὑπόθεσιν, προσεδόκουν ὅτι ἤθελον ἐφαρμόσει αὐτὴν ἐπίσης ὠφελίμως εἰς τὰς δυσχερείας τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν, ὡς εἶχον πράξει εἰς τὰς τῆς ἀλγέβρας.

SISMANOGLIO MEGARO

Ἀλλὰ τούτων οὕτω τεθέντων, δὲν ἐτόλμησα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ν' ἀνερευνήσω πάσας τὰς ἐμφανισθείσας μοι ἐπιστήμας, διότι τὸ τοιοῦτο ἤθελεν εἶναι ἐναντίον τῇ ὑπὸ τῆς μεθόδου ταύτης διαγορευομένῃ τάξει· παρατηρήσας ὅμως ὅτι αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν εἶχον βεβαίως ληφθῆ πᾶσαι ἐκ τῆς φιλοσοφίας, ἐν ᾗ ἐγὼ δὲν εὕρισκον εἰσέτι θετικὰς ἀρχάς, ἐσκέφθην ὅτι πρὸ πάντων προσῆκε νὰ δώσω τοιαύτας εἰς τὰς ἐπιστήμας ἐκείνας καὶ ὅτι, τοῦ πράγματος τούτου σπουδαιοτάτου ὄντος, καθ' ὃ ἡ πρόληψις καὶ βία ἦσαν ἐπιφοβώταται δὲν ὤφειλον νὰ ἐπιχειρήσω πρότερον τὴν κατόρθωσιν αὐτοῦ, πρὶν ἢ φθάσω εἰς ὡριμωτέραν ἡλικίαν, ὢν τότε εἰκοσιτριετής, καὶ πρὶν ἢ πολὺ χρονοτριβήσω παρασκευαζόμενος πρὸς τοῦτο, ἐκριζῶν συγχρόνως ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου πάσας τὰς κακὰς δοξασίας, ἃς εἶχον ἀποκτήσει πρὸ τοῦ καιροῦ ἐκείνου καὶ συνάγων πλεῖστα πειράματα μέλλοντα ν' ἀποτελέσωσι τὴν ὕλην τῶν συλλογισμῶν μου καὶ ἀεὶ ἀσκούμενος περὶ τὴν μέθοδον ἣν εἶχον διαχαράξει, ἵνα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κραταιῶμαι ἐν αὐτῇ.

ΤΡΙΤΟΝ ΜΕΡΟΣ.

Καθὼς δὲν ἀρκεῖ, πρὶν ἢ ἀρξώμεθα ἀνοικοδομοῦντες τὸ ἐν ᾧ οἰκοῦμεν οἴκημα, νὰ κατακρημνίσωμεν αὐτὸ καὶ νὰ προμηθευθῶμεν τὴν ὕλην καὶ τοὺς ἀρχιτέκτονας, ἢ νὰ ἐκγυμνασθῶμεν ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν τῇ ἀρχετεκτονικῇ, ἐπὶ πᾶσι δὲ νὰ διαχαράξωμεν ἐπιμελῶς τὸ σχέδιον τοῦ οἴκου, ἀλλὰ πρέπει σύναμα νὰ ἔχωμεν ἕτερον οἴκημα, ἵνα εὐμαρῶς ἐν αὐτῷ διάγωμεν, ἐνόσῳ ἐκεῖνο κατασκευάζεται· οὕτω κἀγώ, ἵνα μὴ διατελῶ ἀβέβαιος κατὰ τὰς πράξεις μου, τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἀναγκάζοντός με νὰ γείνω τοιοῦτος κατὰ τὰς κρίσεις μου καὶ ἵνα μὴ παύσωμαι ζῶν ἕκτοτε ὡς οἷόν τε εὐτυχῶς, κατήρτισα ἠθικήν τινα, συγκειμένην ἐκ τριῶν ἢ τεσσάρων ἀξιωμάτων, ἅπερ προθύμως ἀνακοινοῦμαι καὶ ὑμῖν.

Κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ὑπετασσόμην τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἔθεσι τῆς πατρίδος μου, πιστῶς μὲν ἑπόμενος τῇ θρησκείᾳ ἐν ᾗ θείᾳ χάριτι νηπιόθεν ἀνετράφην, ἐν παντὶ δὲ προσφερόμενος κατὰ τὰς μετριωτάτας καὶ μὴ ὑπερβολικὰς γνώμας, ἃς κοινῇ ἀποδέχονται οἱ

συνετώτεροι τῶν μεθ' ὧν ἔμελλον νὰ συζήσω. Διότι ἀπὸ τότε ἀρξάμενος εἰς οὐδὲν νὰ λογίζωμαι τὰς ἐμὰς γνώμας, ἄτε δὴ θέλων νὰ ἀνεξετάζω ἁπάσας, ἤμην βέβαιος ὅτι ἄριστα ἔπραττον ἑπόμενος ταῖς τῶν μᾶλλον συνετῶν. Εἰ δὲ καὶ παρὰ Πέρσαις ἢ Σίναις ὑπάρχουσιν ἴσως ἐχέφρονες ὡς καὶ παρ' ἡμῖν, ἐφαίνετό μοι ἐντοσούτῳ χρησιμώτατον νὰ ῥυθμίζω ἐμαυτὸν κατ' ἐκείνους, μεθ' ὧν ἔμελλον νὰ ζῶ καὶ ὅτι, ἵνα γινώσκω τὰς ἀληθεῖς αὐτῶν γνώμας, ὤφειλον μᾶλλον νὰ προσέχω τοῖς ἔργοις ἢ τοῖς λόγοις αὐτῶν, ὄχι διότι, ὡς ἐκ τῆς τῶν ἠθῶν ἡμῶν διαφθορᾶς, ὀλίγοι λέγουσιν ὅ,τι πιστεύουσιν, ἀλλὰ καὶ διότι οἱ πολλοὶ ἀγνοοῦσι καὶ αὐτοὶ τί πιστεύουσιν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ δύναμις ἐκείνη τῆς διανοίας, δι' ἧς πιστεύομέν τι, εἶνε διάφορος ἐκείνης δι' ἧς γινώσκομεν ὅτι πιστεύομεν αὐτό, πολλάκις εὑρηνται ἡ μὲν ἄνευ τῆς δέ. Ἐκ δὲ τῶν πολλῶν ἐξ ἴσου παραδεδεγμένων γνωμῶν, μόνον τὰς μετριωτάτας ἐξέλεγον, καὶ διότι αὐταὶ ἀείποτε εἶνε πρακτικώταται, πιθανῶς δὲ καὶ ἄρισται, πάσης ὑπερβολῆς συνήθως κακῆς οὔσης, καὶ διότι ἤθελον ἥκιστα ν' ἀπεκκλίνω τῆς εὐθείας, ὁσάκις ὠλίσθαινον καὶ ὁσάκις, ἐκλέξας τὴν ἑτέραν τῶν ἄκρων, ὤφειλον ν' ἀκολουθήσω τῇ ἄλλῃ. Μεταξὺ δὲ τῶν ὑπερβολῶν ἐτιθέμην ἰδίᾳ τὰς ὑποχρεώσεις ἐκείνας, δι'ὧν ἀφαιρεῖταί τι ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν· οὐχὶ διότι ἀπεδοκίμαζον τοὺς νόμους οἵτινες, ἐπανορθοῦντες τὴν ἀστάθειαν τῶν ἀσθενῶν πνευμάτων, ἐπιτρέπουσιν, ὅταν ἔχωμέν τινα ἀγαθὸν σκοπὸν ἢ καί, διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ἐμπορίου, ἀδιάφορόν τι σχέδιον, νὰ συνάπτωμεν συμφωνητικὰ καὶ συμβόλαια, ὑποχρεοῦντα ἡμᾶς νὰ ἐγκαρτερῶμεν τοῖς σχεδίοις ἡμῶν, ἀλλὰ διότι οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ ἔβλεπον ἀείποτε ὂν τὸ αὐτὸ καὶ διότι, τὸ κατ' ἐμέ, ἤλπιζον νὰ τελειοποιῶ ὁλονέν τὰς ἐμὰς κρίσεις καὶ οὐχὶ νὰ ποιῶ αὐτὰς χείρους, νομίζων ὅτι μέγα ἁμάρτημα κατὰ τῆς ὀρθοφροσύνης ἤθελον πράξει ἄν, ἐπιδοκιμάζων τότε καὶ παραδεχόμενός τι, ἤθελον ἀναγκάζεσθαι νὰ ἐκλαμβάνω αὐτὸ καλὸν καὶ τότε προσέτι, ὁπόταν ἴσως ἤθελε παύσει τοιοῦτο ὂν ἢ ἐγὼ ἤθελον παύσει νομίζων αὐτὸ τοιοῦτο.

Κατὰ δὲ τὸ δεύτερόν μου ἀξίωμα σταθερώτατος ἐπέμενον εἰς ὅ,τι ἠδυνάμην ποιεῖν, οὐχ ἧττον δ' ἐπιμόνως ἠκολούθουν, ἅμα ἀποφασίσας, ταῖς μάλιστα ἀμφιβόλοις γνώμαις, ὡς εἴπερ ἦσαν ἑδραιόταται, μιμούμενος κατὰ τοῦτο τοὺς ὁδοιπόρους οἵτινες, ἀποπλανηθέντες ἐν τῷ δάσει, ὀφείλουσι νὰ μὴ περιέρχωνται τῇδε κακεῖσε περιστρεφόμενοι, μηδὲ νὰ σταθμεύωσιν ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ θέσει, ἀλλ' ἀεὶ νὰ προβαίνωσι πρὸς ἓν καὶ μόνον μέρος καὶ νὰ μὴ ἀλλάσσωσιν αὐτὸ δι' ἀνισχύρους λόγους, καὶ ἂν ἔτι κατ' ἀρχὰς ἴσως ἐκ τύχης μόνον εἶχον ἀποφασίσει νὰ τραπῶσι τὸν δρόμον ἐκεῖνον· διότι τούτῳ τῷ τρόπῳ, καὶ εἰ μὴ πορεύονται κατ' εὐθεῖαν ὅπου ἐπιθυμοῦσι, τοὐλάχιστον ἐπὶ τέλους

SISMANOGLIO MEGARO

φθάνουσί που, ἔνθα πιθανῶς διάκεινται κάλλιον, ἢ ἐν μέσῳ τῷ δρυμῶνι. Οὕτως ἄρα ἐπειδὴ πολλάκις οὐδεμίαν δέχονται ἀναβολὴν αἱ ἐν τῷ βίῳ ἐνέργειαι, ἀναμφηρίστως εἶνε ἀληθὲς ὅτι, ὅταν ἀδυνατῶμεν νὰ διακρίνωμεν τὰς ὀρθὰς γνώμας, ὀφείλομεν ἔπεσθαι ταῖς πιθανωτάταις. Πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν εὑρίσκωμεν πλείονα πιθανότητα ἐν ταύταις, ἢ ἐν ἐκείναις, οὐχ ἧττον ὅμως ὀφείλομεν ν' ἀποδεχθῶμέν τινας αὐτῶν καὶ μετέπειτα νὰ μὴ ὑπολαμβάνωμεν πλέον αὐτὰς ἀμφιβόλους, μόνον καὶ μόνον διότι πρακτικῶς δὲν ἐφαρμόζονται, ἀλλὰ νὰ δεχώμεθα αὐτὰς ὡς ἀληθεστάτας καὶ βεβαιοτάτας, διότι ἀληθέστατος εἶνε καὶ ὁ λόγος δι' ὃν αὐτὰς ἀπεδεξάμεθα. Τούτῳ τῷ τρόπῳ ἔκτοτε κατώρθωσα ν'ἀπαλλαχθῶ πάσης μεταμελείας καὶ τύψεως, ἅτινα συνήθως ταράσσουσι τὰς συνειδήσεις τῶν ἀσθενῶν ἐκείνων καὶ ταλαντευομένων διανοιῶν, αἵτινες ἐπιπολαίως ἐκτελοῦσιν ὡς ἀγαθὰς ἐκείνας τὰς πράξεις, ἃς μετέπειτα κρίνουσι κακάς.

Κατὰ δὲ τὸ τρίτον μου ἀξίωμα, ἀεὶ ἠγωνιζόμην νὰ νικῶ ἐμαυτὸν μᾶλλον ἢ τὴν τύχην καὶ νὰ μεταβάλλω τὰς ἐμὰς ἐπιθυμίας ἢ τὴν τοῦ κόσμου τάξιν, ἐν γένει δὲ νὰ συνηθίζω πιστεύων ὅτι μόνον οἱ διαλογισμοὶ ἡμῶν καὶ αἱ σκέψεις καθ' ὁλοκληρίαν ἡμῖν ὑπόκεινται καὶ ὅτι, ἀφοῦ παντὶ σθένει ἀνερευνήσωμεν τὰ ἐκτὸς ἡμῶν, ἐκεῖνο, ὅπερ κωλύει ἡμᾶς τοῦ ἐπιτυχεῖν, ἀδύνατον εἶνε ν' ἀποκτήσωμεν.

Ταῦτα δ' ἐνόμιζον ἱκανὰ νὰ μ' ἐμποδίζωσιν ἐν τῷ μέλλοντι τοῦ ἐπιθυμεῖν τινός, ὅπερ δὲν ἤθελον δυνηθῆ ν' ἀποκτήσω, ἅμα δὲ καὶ νὰ μὲ καταστήσωσιν αὐτάρκη· διότι, τῆς βουλήσεως ἡμῶν φύσει ἐπιθυμούσης ὅσα ὁ νοῦς ἡμῶν παρίστησί πως δυνατά, βέβαιον εἶνε ὅτι ἐὰν μὴ ὑπολαμβάνωμεν πάντα τὰ ἐκτὸς ἡμῶν ἀγαθὰ ὡς μὴ ὑποκείμενα τῇ ἡμετέρᾳ ἐξουσίᾳ, τοσοῦτο θέλομεν λυπεῖσθαι στερούμενοι χωρὶς νὰ πταίωμεν τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, ἅτινα φαίνονται συμφυῆ ἡμῖν, ὅσον ἠθέλομεν λυπηθῆ μὴ κατέχοντες τὰ βασίλεια Σινικῆς καὶ Μεξικοῦ καὶ ὅτι, ποιοῦντες, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν, τόσον θέλομεν ἐπιθυμήσει, ἀσθενεῖς ὄντες, ν' ἀναρρώσωμεν, ἢ, καθειργμένοι, ν' ἀπολυθῶμεν, ὅσον ἐπιθυμοῦμεν νῦν νὰ ἔχωμεν σώματα ἐξ ὕλης, τόσον ὀλίγον φθειρομένης, ὅσον ἢ τῶν ἀδαμάντων, ἢ πτέρυγας πρὸς πτῆσιν, οἷαι αἱ τῶν πτηνῶν. Ἀλλ' ὅμως ὁμολογῶ ὅτι ἀνάγκη μακρᾶς ἀσκήσεως καὶ μελέτης συνεχοῦς ἵνα συνηθίσωμεν οὕτωσὶ πλαγίως τὰ πράγματα θεωροῦντες· φρονῶ δὲ ὅτι ἐν τούτῳ κυρίως ἐνέκειτο τὸ μυστήριον τῶν φιλοσόφων ἐκείνων, οἵτινές ποτε κατώρθωσαν νὰ μὴ ὑποταχθῶσι τῇ τύχῃ καί, μεθ' ὅλους τοὺς πόνους καὶ τὴν πενίαν, νὰ συναγωνίζωνται περὶ εὐδαιμονίας καὶ αὐτοῖς τοῖς θεοῖς αὐτῶν. Διότι, ἀδιαλείπτως τηροῦντες τὰ ὅρια, τὰ ὑπὸ τῆς φύσεως διαγραφέντα αὐτοῖς, τόσον βαθέως ἀπεδέχοντο ὅτι μόνας τὰς σκέψεις

SISMANOGLIO MEGARO

αὐτῶν ἠδύναντο νὰ ἐξουτιάζωσιν, ὥστε τοῦτο καὶ μόνον ἤρκει νὰ παρακωλύσῃ αὐτοὺς τοῦ ἐπιθυμεῖν ἄλλων πραγμάτων· τόσον δ' ἀπολύτως ἐξέφερον τὰς ἑαυτῶν σκέψεις, ὥστε ἐδικαιοῦντό πως κατὰ τοῦτο, ὑπολαμβάνοντες ἑαυτοὺς πλουσιωτάτους καὶ ἰσχυροτάτους καὶ ἐλευθερωτάτους καὶ εὐδαιμονεστάτους πάντων τῶν ἄλλων, οἵτινες, μὴ ἑπόμενοι τῇ φιλοσοφίᾳ ταύτῃ καὶ ὡς οἷόν τε ὑπό τε τῆς φύσεως καὶ τῆς τύχης εὐνοούμενοι, οὐδέποτε ποιοῦσι οὕτως τι ὡς βούλονται αὐτό.

Τέλος δέ, ὡς συμπέρασμα τῆς ἠθικῆς ταύτης, ἐσκέφθην νὰ περιεργασθῶ τὰς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ διαφόρους ἐργασίας τῶν ἀνθρώπων, ἵνα ἐκλέξωμαι τὴν τούτων ἀρίστην, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπικρίνω πως τὰς ἄλλας· ἐφρόνουν δ' ὅτι οὐδέν μοι ἦν κάλλιον ἢ τὸ ἔπεσθαι ἐκείνῃ ἐν ᾗ εὑρισκόμην, τουτέστι τὸ καλλιεργεῖν δι' ὅλου τοῦ βίου τὴν διάνοιάν μου καὶ τὸ προβαίνειν ὡς οἷόν τε ἐν τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας, συνῳδὰ τῇ μεθόδῳ ἣν εἶχον διαχαράξει ἐμαυτῷ. Τόσον δὲ μεγάλην χαρὰν ἐχάρην ἀφ' ὅτου ἠρξάμην τῇ μεθόδῳ ταύτῃ χρώμενος, ὥστε ἐφρόνουν ὅτι οὐδεμίαν δυνάμεθα νὰ ἀπολάβωμεν γλυκυτέραν καὶ ἀθωοτέραν κατὰ τὸν βίον τοῦτον· ἀνακαλύπτων δ' ὁσημέραι διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ἀληθείας τινάς, αἱ ὁποῖαί μοι ἐφαίνοντο τὰ μάλιστα σπουδαῖαι, ὑπὸ πάντων τῶν ἄλλων ἀγνοούμεναι, τόσον ἐνδομύχως ὑπερέχαιρον, ὥστε οὐδέν μοι

ἐνδιέφερεν ἐκ τῶν λοιπῶν πραγμάτων. Ἐκτὸς δὲ πάντων τούτων, τὰ προηγηθέντα τρία ἀξιώματά μου ἠρείδοντο ἐπὶ τοῦ διηνεκοῦς πρὸς τὸ διδάσκεσθαι πόθου μου· διότι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἑνὶ ἑκάστῳ ἡμῶν ἔδωκέ φῶς τι, ἵνα διακρίνωμεν τοῦ ψευδοῦς τὸ ἀληθές, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἤθελον ἀρκεσθῆ ταῖς ἀλλοτρίαις γνώμαις, εἰ μὴ διὰ τῆς ἰδίας ἐμῆς κρίσεως ἐξήταζον αὐτάς, καιροῦ διδόντος· ἀδιστάκτως δ' ἤθελον ἀκολουθεῖ αὐταῖς, εἰ μὴ ὡς ἐκ τούτου ἐφοβούμην μὴ παραδράμω περίστασίν τινα πρὸς εὕρεσιν καλλιόνων γνωμῶν, εἰ τυχὸν τοιαῦταί τινες ὑπῆρχον· τέλος δὲ δὲν ἤθελον καταστέλλει τὰς ἐπιθυμίας μου, ἀρκούμενος τοῖς παροῦσι, εἰ μὴ ἔβαινον ὁδὸν δι' ἧς, νομίζων ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως ὅτι ἀπέκτησα ἤδη τὰς γνώσεις, ὧν ἤμην δεκτικός, ἐφρόνουν ἐξ ἴσου βεβαίως ὅτι εἶχον ἤδη ἀποκτήσει καὶ πάντα τ' ἀληθινὰ ἀγαθά, τὰ δυνάμενα νὰ περιέλθωσιν εἰς τὴν κατοχήν μου· διότι, ἐπειδὴ ἡ ἡμετέρα βούλησις τότε μόνον ἀκολουθεῖ ἢ ἀποφεύγει τι, ὁπόταν ὁ νοῦς ἡμῶν παριστᾷ αὐτὸ ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀρκεῖ τὸ καλῶς κρίνειν πρὸς τὸ καλῶς ποιεῖν καὶ τὸ κρίνειν ὡς οἷόν τε κάλλιον, ἵνα καὶ τὰ κάλλιστα ποιῶμεν, ἵνα δηλονότι προσκτώμεθα πάσας τὰς ἀρετάς, συλλήβδην δὲ καὶ πάντα τὰ δυνάμενα κτηθῆναι ἀγαθά. Ὅταν δὲ βεβαιωθῶμεν ὅτι ταῦτα ὑπάρχουσι, τότε πάντως θέλομεν ἀρκεσθῆ.

Οὕτω λοιπὸν βεβαιωθεὶς περὶ τῶν ἀξιωμάτων τού-

MEGARO SISMANOGLIO

των καὶ κατ' ἰδίαν θεὶς αὐτὰ μετὰ τῶν τῆς πίστεως ἀληθειῶν, αἷς ἀεὶ πρώτιστα καὶ μάλιστα ἐπίστευον, ἐνόμισα πρέπον ὅτι ἐλευθέρως ἠδυνάμην νὰ ἐπιχειρήσω τὴν ἀπὸ πασῶν τῶν λοιπῶν δοξασιῶν μου ἀπαλλαγήν. Ἐπειδὴ δ' ἤλπιζον ὅτι ἄριστα ἠδυνάμην νὰ ἐπιτύχω τούτου, ἀναστρεφόμενος τοῖς ἀνθρώποις μᾶλλον ἢ περιοριζόμενος ἐν τῷ θερμῷ θαλάμῳ, ἐν ᾧ εἶχον συλλάβει πάσας ταύτας τὰς σκέψεις, ἠρξάμην καὶ αὖθις τῶν περιηγήσεών μου πρὸ τῆς τοῦ χειμῶνος παρελεύσεως. Καθ' ὅλα τὰ ἐπακολουθήσαντα ἐννέα ἔτη περιηρχόμην τῇδε κακεῖσε, θεατὴς ὢν μᾶλλον ἢ ὑποκριτὴς πασῶν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ διαδραματιζομένων κωμῳδιῶν· ἐν παντὶ δὲ πράγματι ἰδίᾳ ἐσκεπτόμην περὶ παντὸς ὅ,τι ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ μὲν ἐκεῖνο ὕποπτον, νὰ παράσχῃ δὲ καὶ ἡμῖν ἀφορμὴν ἀπάτης, καὶ ἐξερρίζουν ἀπὸ τῆς ἐμῆς διανοίας πάσας τὰς πρότερον τυχὸν διεισδυσάσας εἰς αὐτὴν πλάνας. Δὲν ἐμιμούμην δὲ κατὰ τοῦτο τοὺς πυρρωνικούς, τοὺς ἀμφιβάλλοντας μόνον ἵν' ἀμφιβάλλωσι καὶ ὑποκρινομένους ἀεὶ ἀβεβαιότητα· ἀλλὰ τοὐναντίον τούτου καὶ μόνου κατεστοχαζόμην, νὰ βεβαιῶμαι καὶ νὰ ἐκρίπτω τὴν ἄμμον καὶ τὴν κινουμένην γῆν ὅπως φθάσω εἰς πέτραν καὶ ἄργιλον. Φρονῶ δὲ ὅτι ἱκανῶς κατὰ τοῦτο ηὐδοκίμουν, ἐπειδὴ ἀγωνιζόμενος ν' ἀποκαλύψω τὸ ψευδὲς καὶ ἀβέβαιον τῶν ζητημάτων ἃ ἠρεύνων, οὐχὶ διὰ σαθρῶν συμπερασμάτων, ἀλλὰ διὰ σαφῶν καὶ ἐμπέ-

δων συλλογισμῶν, οὐδὲν εὗρον ζήτημα τόσον ἀμφίβολον ὥστε νὰ μὴ πορισθῶ βέβαιον ἐξαγόμενον καὶ ἂν ἔτι τοῦτο ἐδήλου ὅτι τὸ ζήτημα οὐδὲν παρεῖχε βέβαιον. Ὡς δ' ὅταν καταβάλλωμεν παλαιὸν οἶκον, φυλάττομεν συνήθως τὸ ὑλικὸν πρὸς οἰκοδομὴν νέου, οὕτω κἀγώ, ἐξοβελίζων ἐκείνας τῶν ἐμῶν δοξασιῶν, ὧν τὴν βάσιν σαθρὰν ὑπελάμβανον, παρετήρουν καὶ ἐσημείουν διάφορα καὶ πλείστην πεῖραν ἐκτώμην, δι' ἧς ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα ἐμπεδωτέρας κατήρτιζον δοξασίας. Ἐπὶ πᾶσι δ' οὐ διέλειπον ἀσκούμενος ἐν τῇ μεθόδῳ, ἣν εἶχον διαχαράξει· διότι, οὐ μόνον προσεπάθουν νὰ διευθύνω ἐν γένει κατὰ τοὺς κανόνας ἁπάσας μου τὰς σκέψεις, ἀλλὰ καὶ ἐκ διαλειμμάτων κατηνάλισκόν τινας ὥρας, πρακτικῶς ἰδίᾳ ἐφαρμόζων τὰς μαθηματικὰς δυσχερείας, ἢ καὶ ἄλλας τινάς, ἃς ἠδυνάμην νὰ καταστήσω σχεδὸν ὁμοίας πρὸς τὰς μαθηματικάς, χωρίζων αὐτὰς ἀπὸ πασῶν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν ἀρχῶν, ἃς δὲν ἐνόμιζον ἑδραίας· ἐχώρισα δ' οὕτω πολλάς, αἵτινες ἐξηγοῦνται ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ (*). Οὕτω λοιπόν, δεικνύων ὅτι ζῶ ὡς ἐκεῖνοι οἵτινες, ἔργον ἔχοντες τὸ διάγειν βίον ἥσυχον καὶ ἀθῶον, ἀσχολοῦνται περὶ τὸ χωρίζειν τὰς ἡδονὰς ἀπὸ τῶν κακιῶν καὶ οἵτινες, ἵν' ἀπολαύσωσιν, ἄνευ ἀνίας, τῆς ἀναπαύ-

(*) Ἡ Διοπτρική, τὰ Μετέωρα καὶ ἡ Γεωμετρία ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον μετὰ τοῦ παρόντος λόγου δι' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου.

SISMANOGLIO MEGARO

σεως αὐτῶν, μετέρχονται πάσας τὰς ἐντίμους διασκεδάσεις, δὲν ἐπαυόμην ἐπιδιώκων τὸν σκοπόν μου καὶ ἐν τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας πορίζόμενος ἴσως πολλῷ πλείω τῶν ὅσα ἠδυνάμην νὰ πορισθῶ, ἀναγινώσκων βιβλία, ἢ τοὺς πεπαιδευμένους ἀναστρεφόμενος.

Ὅπως πότ' ἂν ἦ, παρῆλθον τὰ ἐννέα ἐκεῖνα ἔτη πρὶν ἢ ἀποφασίσω περὶ τῶν δυσχερειῶν, ἃς συνήθως οἱ σοφοὶ ἀμφισβητοῦσι, καὶ πρὶν ἢ ἄρξωμαι ἀναζητῶν τὴν κρηπῖδα φιλοσοφίας τινὸς μᾶλλον ἑδραίας ἢ ἡ κοινή. Τὸ παράδειγμα δὲ πλείστων ἐξόχων ἀνδρῶν, οἵτινες, ἀναζητήσαντες πρό ἐμοῦ τοιαύτην, μοὶ ἐφαίνοντο ὅτι δὲν εἶχον εὐδοκιμήσει, τοσαῦτα παρεῖχέ μοι πράγματα, ὥστε δὲν ἤθελον ἴσως οὕτω ταχέως τολμήσει νὰ ἐπιχειρήσω τούτῳ, εἰ μὴ εἶχον ἰδεῖ ὅτι τινὲς διέδιδον ἤδη ὅτι εἶχον ἐγὼ κατορθώσει αὐτό. Ἀγνοῶ ποῦ ἐβασίζετο ἡ τοιαύτη αὐτῶν γνώμη· ἂν δέ πως ἐγὼ διὰ τῶν ὁμιλιῶν μου συνετέλεσα εἰς τὴν παραγωγὴν τοιαύτης γνώμης, τοῦτο βεβαίως ἐγένετο διότι ἐξωμολογούμην τὴν ἄγνοιάν μου ἀφελέστερον ἐκείνων οἵτινες μικρόν τι ἐμελέτησαν, πρὸς δὲ τούτοις ἴσως καὶ διότι μᾶλλον κατεδείκνυον τοὺς λόγους, δι' οὓς ἀμφέβαλλον περὶ πολλῶν, ἃ οἱ ἄλλοι βέβαια νομίζουσιν, ἢ διότι ἐκόμπαζον ὅτι ἐδίδασκόν τι. Ἐν τοσούτῳ, ἐπειδὴ ἔχω καρδίαν τόσον ἀγαθήν, ὥστε δὲν θέλω νὰ νομίζωμαι ἄλλος, ἢ ὅστις εἰμί, ἔκρινον ὅτι προσῆκεν ἐκ παντὸς τρόπου ν' ἀγωνισθῶ

ὅπως γένωμαι ἄξιος τῆς περὶ ἐμοῦ ὑπολήψεως, ἤδη δὲ ἀκριβῶς πρὸ ὀκταετίας ἀπεφάσισα, διὰ τὸν πόθον τοῦτον, ν' ἀποχωρήσω ἐκ πασῶν τῶν χωρῶν ἐν αἷς ἐγνωριζόμην καὶ νὰ καταφύγω ἐνταῦθα, ἔνθα ὁ μακροχρόνιος πόλεμος τοιαύτας ἐπήνεγκε διατάξεις, ὥστε τὰ αὐτόθι ἐστρατοπεδευμένα στρατεύματα φαίνονται χρησιμεύοντα πρὸς ἀπόλαυσιν τῶν καρπῶν τῆς εἰρήνης ἐν πλείστῃ ὅσῃ ἀσφαλείᾳ καὶ ἔνθα, ἐντὸς τοῦ πλήθους μεγάλου στρατοῦ, δραστηριωτάτου καὶ ἀσχολουμένου μᾶλλον περὶ τὰ ἑαυτοῦ ἢ περὶ τὰ ἀλλότρια, ἠδυνήθην νὰ ζήσω τόσον μονήρης καὶ ἀφανής, ὅσον ἐντὸς ἀπωτάτων ἐρήμων, καί περ μηδεμιᾶς στερηθεὶς τῶν ἀνέσεων ἐκείνων, αἵτινες ἀπαντῶσιν ἐν ταῖς πολυανθρωποτάταις πόλεσι.

SISMANOGLIO MEGARO

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΜΕΡΟΣ.

Ἀγνοῶ ἂν πρέπῃ ν'ἀνακοινώσω ὑμῖν ἃς αὐτόθι ἐποιησάμην πρώτας μελέτας· διότι εἶνε τοσοῦτο μεταφυσικαὶ καὶ ἥκιστα κοιναί, ὥστε ἴσως οἱ πάντες δὲν ἀποδεχθῶσιν αὐτάς. Ἀλλ' ὅμως, ἵνα δυνηθῶσι νὰ κρίνωσιν ἂν αἱ βάσεις μου εἶνε στερεαί, ἀναγκάζομαί πως νὰ λαλήσω περὶ αὐτῶν. Ἀπὸ πολλοῦ ἤδη εἶχον παρατηρήσει ὅτι, ὡς πρὸς τὰ ἤθη, ἀναγκαζόμεθα ἐνίοτε νὰ ἐπώμεθα γνώμαις λίαν ἀβεβαίαις, ὡς εἰ ὄντως ἦσαν ἀναμφίλεκτοι, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἀνωτέρω εἴρηται· ἀλλ' ἐπειδὴ τότε ἐπόθουν νὰ ἐνδιατρίβω μόνον περὶ τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας, διελογίσθην ὅτι προσῆκε νὰ πράξω ὅλως τοὐναντίον καὶ ν' ἀπορρίψω ὡς πάντῃ ψευδὲς πᾶν τὸ περὶ οὗ ἠδυνάμην καὶ κατ'ἐλάχιστον ν' ἀμφιβάλλω, ἵνα ἴδω, εἰ, κατόπιν τούτου, ἤθελέ μοι μείνει τι, ὅπερ νὰ πιστεύσω ὡς ὅλως ἀναμφίλεκτον. Διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐνίοτε αἱ αἰσθήσεις ἀπατῶσιν ἡμᾶς, ἠθέλησα νὰ ὑποθέσω ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει τοιοῦτο, ὁποῖον ἡμῖν παριστᾶσιν αἱ αἰσθήσεις· καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ ἀπατῶνται καὶ ὅταν ἀκόμη κρίνωσι

τὰ ἁπλούστατα τῆς γεωμετρίας, εἰς παραλογισμοὺς περιπίπτοντες, ἐγώ, κρίνων ὅτι εἴπερ τις καὶ ἄλλος ὑπόκειμαι εἰς τὸ σφάλλεσθαι, ἀπέρριψα ὡς ψευδεῖς οὓς πρότερον ὡς ἀποδείξεις εἶχον ἐκλάβει λόγους· τέλος δέ, κατανοῶν ὅτι καὶ κοιμωμένοις ἡμῖν δύνανται νὰ ἐπέλθωσι πᾶσαι ἐκεῖναι αἱ σκέψεις, ἃς γρηγοροῦντες ἔχομεν, καίπερ μηδεμιᾶς αὐτῶν ἀληθοῦς οὔσης κατὰ τὴν ἐγρήγορσιν, ἀπεφάσισα νὰ προσποιηθῶ ὅτι πάνθ' ὅσα μοι ἐν νῷ ὑπῆρχον δὲν ἦσαν ἀληθέστερα τῶν κατ'ὄναρ ἀπατῶν. Ἀλλ'ὅμως, ἅμα κατανοήσας ὅτι, ἐνῷ ἐγὼ ἤθελον τὰ πάντα οὕτω ψευδῆ νὰ ὑπολαμβάνω, ἔδει κατ'ἀνάγκην αὐτὸς ἐγώ, ὃς ταῦτα ἐνόμιζον νὰ εἶμαι κάτι τι καί, παρατηρήσας ὅτι ἡ ἀλήθεια αὕτη *νοῶ, ἄρα ὑπάρχω*, εἶνε τόσον ἑδραία καὶ ἀσφαλής, ὥστε καὶ αὐταὶ αἱ παραλογώταται ὑποθέσεις τῶν ἐφεκτικῶν πυρρωνιστῶν ἀδυνατοῦσι νὰ διασείσωσιν αὐτήν, ἐνόμισα ὅτι ἠδυνάμην ἀδιστάκτως νὰ παραδεχθῶ αὐτὴν ὡς τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς ἣν ἀνεζήτουν φιλοσοφίας.

Μετὰ ταῦτα, μετὰ προσοχῆς ἀνερευνῶν τὸ τί εἰμι καὶ βλέπων ὅτι ἠδυνάμην μὲν νὰ προσποιηθῶ ὅτι οὐδὲν εἶχον σῶμα, ἢ ὅτι οὐδεὶς κόσμος οὐδὲ τόπος ὑπῆρχεν, ἐν ᾧ ἐγὼ νὰ εὑρίσκωμαι, δὲν ἠδυνάμην ὅμως καὶ διὰ ταῦτα νὰ προσποιηθῶ ὅτι κἀγὼ αὐτὸς δὲν ὑπῆρχον καὶ ὅτι τοὐναντίον μάλιστα, διότι ἐσκεπτόμην ν' ἀμφιβάλλω περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἄλλων

SISMANOGLIO
REGARO

πραγμάτων, ἀριδήλως καὶ βεβαίως εἶπετο ὅτι ὑπάρχω, ἐνῷ, εἰ ἐπαυόμην πως σκεπτόμενος, δι' οὐδένα λόγον ἤθελον πιστεύσει ὅτι ὑπάρχω, καὶ ἔτι ἤθελον εἶνε ἀληθῆ πάνθ' ὅσα εἶχον φαντασθῆ, ἔγνων ἐκ τούτων πάντων ὅτι εἰμὶ ὂν οὗ ἡ πᾶσα οὐσία, ἢ φύσις, εἶνε τὸ σκέπτεσθαι καὶ ὅπερ, ἵνα ὑπάρχῃ, οὐδενὸς τόπου ἀνάγκην ἔχει, οὐδὲ ἐξήρτηται ἀπό τινος ὑλικοῦ· ὥστε τοῦτο τὸ ἐγώ, τ. ἔ. ἡ ψυχή, δι' ἧς εἰμι ὅ,τι εἰμί, καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ τοῦ σώματος διακρίνεται καὶ μάλιστα εἶνε εὐδιαγνωστοτέρα αὐτοῦ καί, ἂν ἔτι μηδόλως ὑπάρχει, οὐδαμῶς παύεται οὖσα ὅ,τι εἶνε.

Μετὰ ταῦτα, παρετήρησα ἐν γένει τίνος χρήζει ἡ πρότασις ἵνα ᾖ ἀληθὴς καὶ βεβαία· διότι, εὑρών τινα ἣν ἐγίνωσκον τοιαύτην, ἐνόμισα ὅτι ὄφειλον καὶ νὰ γνωρίσω ποῦ ἔγκειται ἡ βεβαιότης αὕτη. Κατανοήσας λοιπὸν ὅτι ἐν τῷ *νοῶ, ἄρα ὑπάρχω*, οὐδὲν ὑπάρχει διαβεβαιοῦν με ὅτι ἀληθεύω, ἐκτὸς τοῦ ὅτι βλέπω ἀριδήλως ὅτι, ἵνα νοῶ πρέπει νὰ ὑπάρχω, ἔκρινα ὅτι ἠδυνάμην μὲν νὰ δεχθῶ ὡς γενικὸν κανόνα ὅτι πάνθ' ὅσα κατανοοῦμεν τὰ μάλιστα σαφῶς καὶ διακεκριμένως εἶνε ἀληθῆ, ἀλλ' ὅμως δυσκόλως παρατηροῦνται ποῖα εἶνε τὰ σαφῶς κατανοούμενα. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ ταῦτα ἐσκεπτόμην περὶ ὧν ἀμφέβαλλον καὶ ἐπειδὴ κατὰ συνέπειαν ἡ ἐμὴ φύσις δὲν εἶνε ἐντελεστάτη, διότι σαφῶς ἔβλεπον ὅτι μείζων τελειότης εἶνε τὸ γινώσκειν ἢ τὸ ἀμφιβάλλειν, ἐφαντάσθην ν'

ἀνερευνήσω πόθεν εἶχον μάθει νὰ σκέπτωμαι περὶ πράγματος ἐντελεστέρου ἐμοῦ καὶ ἀνεγνώρισα ὅτι προδήλως τοῦτο προήρχετο ἔκ τινος φύσεως πράγματι ἐντελεστέρας. Ὡς πρὸς δὲ τὰς ἰδέας, ἃς εἶχον περὶ πλείστων ἄλλων ἐκτὸς ἐμαυτοῦ πραγμάτων, οἷον τοῦ οὐρανοῦ, τῆς γῆς, τοῦ φωτός, τῆς θερμότητος καὶ ἀπείρων ἄλλων, δὲν ἐμερίμνων πολὺ νὰ μάθω πόθεν προέρχονται, διότι μὴ ἀνευρίσκων ἐν αὐταῖς τι ποιοῦν αὐτὰς ἐμοῦ ἀνωτέρας, ἠδυνάμην ν' ἀποδεχθῶ ὅτι, ἂν μὲν εἶνε ἀληθεῖς, ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς ἐμῆς φύσεως, ἐφ' ὅσον αὐτὴ εὐμοιρεῖ τελειότητός τινος· ἂν δὲ μὴ εἶνε ἀληθεῖς, προέρχονται ἐκ τοῦ μηδενός, ἤτοι ἀποτελοῦσι τὰς ἐλλείψεις ἐμοῦ αὐτοῦ. Δὲν δύναται ὅμως ταὐτὸν νὰ συμβαίνῃ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰδέαν περὶ ὄντος ἐμοῦ ἐντελεστέρου, διότι τῶν ἀδυνάτων εἶνε νὰ προέρχηται ἐκ τοῦ μηδενός. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὅσον ἀπαράδεκτον εἶνε τὸ ἐντελέστερον νὰ εἶνε συνέχεια καὶ ἐξάρτησις τοῦ ἧττον ἐντελοῦς, τόσον εἶνε καὶ τὸ ἐκ τοῦ μηδενὸς νὰ παράγηταί τι, διὰ τοῦτο δὲν δύναται ἐξ ἐμοῦ αὐτοῦ νὰ γεννᾶται ἡ περὶ ἐντελεστέρας φύσεως ἰδέα· ἕπεται λοιπὸν ὅτι αὐτὴ ἐνεχαράχθη ἐν ἐμοὶ ὑπ' ὄντος πράγματι ἐμοῦ ἐντελεστέρου, ἔχοντος ἐν ἑαυτῷ πάσας τὰς τελειότητας, περὶ ὧν δύναμαί τινα συλλαβεῖν ἰδέαν, καὶ ἑνὶ λόγῳ ὄντος Θεοῦ. Τούτοις προσεθέμην ὅτι, ἐπειδὴ γινώσκω τινὰς τελειότητας, ἃς δὲν ἔχω, δὲν εἶμαι τὸ μόνον ὑπάρχον

ὄν (ἐνταῦθα ἐπιτραπήτω μοι ἡ ἐλευθέρα χρῆσις τῶν λέξεων τῆς σχολῆς), ἀλλ' ὅτι κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἕτερον ἐντελέστερον ἐξ οὗ ἐξαρτῶμαι καὶ παρ' οὗ ἔλαβον πᾶν ὅ,τι ἔχω· διότι, εἰ ἤμην μόνος καὶ ἀνεξάρτητος παντὸς ἄλλου, ἐξ ἐμαυτοῦ πορισθεὶς πᾶν οὕτινος μετέχω ἀπὸ τοῦ ἐντελοῦς ὄντος, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἠδυνάμην νὰ πορισθῶ ἐξ ἐμαυτοῦ πᾶν τὸ περιπλέον, οὗ γινώσκω ὅτι στεροῦμαι καὶ αὐτὸς ἐγὼ νὰ γείνω ἄπειρος, αἰώνιος, ἀναλλοίωτος, παντογνώστης, παντοδύναμος, πάσας κεκτημένος τὰς τελειότητας, ἃς ἀνευρίσκω ἐν τῷ Θεῷ. Διότι, κατὰ τοὺς προηγηθέντας συλλογισμούς, ἵνα γνωρίσω τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ καθ' ὅσον δύναται ἡ ἐμή, ἔδει νὰ παρατηρήσω ἂν εἶνε ἢ μὴ τελειότης τὸ κατέχειν πάντα ἐκεῖνα, περὶ ὧν εὕρισκον ἐν ἐμοί τινα ἰδέαν· ἐβεβαιούμην δ' ὅτι ἐξ ἐκείνων μέν, ἅτινα ἐμφαίνουσιν ἀτέλειαν, οὐδὲν ὑπάρχει ἐν τῷ Θεῷ, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ὑπάρχουσι, καθορῶν ὡςαύτως ὅτι ἡ ἀμφιβολία, ἡ ἀστάθεια, ἡ θλῖψις καὶ τὰ παραπλήσια δὲν δύνανται νὰ ὑπάρχωσιν ἐν αὐτῷ, διότι αὐτὸς ἐγὼ πολὺ ἤθελον χαρῇ ἂν ἤμην ἀπηλλαγμένος αὐτῶν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων εἶχον ἰδέας περὶ πλείστων αἰσθητικῶν καὶ ὑλικῶν πραγμάτων· διότι εἰ καὶ ὑπετίθην ὅτι ὠνειρευόμην καὶ ὅτι πᾶν ὅ,τι ἔβλεπον ἢ ἐφανταζόμην ἦν ψευδές, δὲν ἠδυνάμην ὅμως ν' ἀρνηθῶ ὅτι αἱ περὶ αὐτῶν ἰδέαι ὑπῆρχόν μοι πράγματι ἐν τῷ νῷ. Ἀλλ'

ἐπειδὴ εἶχον ἤδη γνωρίσει ἐν ἐμοὶ λίαν σαφῶς ὅτι ἡ νοητικὴ φύσις διακρίνεται τῆς ὑλικῆς, παρατηρῶν ὅτι πᾶσα σύνθεσις ἐμφαίνει ἐξάρτησιν καὶ ὅτι ἡ ἐξάρτησις πρόδηλος εἶνε ἔλλειψις, ἔκρινον ὅτι ἐν τῷ Θεῷ τὸ συνίστασθαι ἐκ δύω φύσεων δὲν δύναται νὰ εἶνε τελειότης καὶ ὅτι ἐπομένως δὲν εἶνε σύνθετος· εἰ δ' ἐν τῷ κόσμῳ ὑπῆρχόν τινες διάνοιαι ἢ ἄλλαι φύσεις μὴ οὖσαι ὅλως τέλειαι, ἡ ὕπαρξις αὐτῶν ἔπρεπε νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς δυνάμεως ἐκείνου, δὲν ἤθελον δὲ δύνασθαι νὰ ὑπάρχωσιν ἄνευ ἐκείνου οὐδ' ἐπὶ μίαν στιγμήν.

Ἠθέλησα δὲ πρὸς καιρὸν ἄλλας ν' ἀναζητήσω ἀληθείας· λαβὼν δὲ τὰ τῶν γεωμετρῶν, ἅπερ ἠννόουν ὡς συνεχὲς σῶμα, ἢ ὡς διάστημα ἀπείρως ἐκτεταμένον κατὰ μῆκος, πλάτος καὶ ὕψος ἢ βάθος, διαιρέσιμον εἰς πολλὰ μέρη, δυνάμενα ἔχειν πολλὰ σχήματα καὶ μεγέθη καὶ πολυειδῶς μεταβάλλεσθαι ἢ μετατίθεσθαι, διότι ταῦτα πάντα ὑποτίθενται οἱ γεωμέτραι, διεξῆλθόν τινας τῶν ἁπλουστάτων αὐτῶν ἀποδείξεων καί, κατιδὼν ὅτι ἡ μεγάλη ἐκείνη βεβαιότης ἣν οἱ πάντες ἀποδίδουσιν αὐταῖς, συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι δηλ. ἀνεπιλογίστως καὶ καταφανῶς καταννοοῦνται, καθ' ὃν πρὸ ὀλίγου ὑπέδειξα κανόνα, κατεῖδον ἐπίσης ὅτι οὐδὲν οὐδαμῶς ἐν αὐταῖς ὑπάρχει βεβαιοῦν με περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀντικειμένου αὐτῶν· διότι, λόγου χάριν, ἔβλεπον μέν ὅτι, ὑποτιθείς τὸ τρίγωνον, ὀφείλω νὰ ἔχω καὶ τὰς τρεῖς αὐτοῦ

SISMANOGLIO MEGARO

γωνίας ἴσας πρὸς δύω ὀρθὰς, οὐδὲν ὅμως οὐδαμοῦ εὕρισκον, βεβαιοῦν με ὅτι ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ τρίγωνον· ἐνῷ τοὐναντίον, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἰδέας ἣν εἶχον περὶ τελείου Ὄντος, εὕρισκον ὅτι ἡ ὕπαρξις περιέχεται ἐν αὐτῷ, ὃν τρόπον ἐν τῇ περὶ τριγώνου ἰδέᾳ περιλαμβάνεται τὸ ὅτι αἱ τρεῖς αὐτοῦ γωνίαι εἶνε ἴσαι πρὸς δύω ὀρθὰς, ἢ ἐν τῇ περὶ σφαίρας τὸ ὅτι πάντα αὐτῆς τὰ μέρη ἐξ ἴσου τοῦ κέντρου ἀπέχουσι, ἢ καὶ ἐν ἄλλῃ τινὶ προδηλοτέρᾳ καὶ καταφανεστέρᾳ ἰδέᾳ· καὶ ὅτι ἑπομένως τόσον τοὐλάχιστον βέβαιον εἶνε ὅτι τὸ παντέλειον ἐκεῖνο ὄν, ὁ Θεός, εἶνε ἢ ὑπάρχει, ὅσον οὐδεμία ἀπόδειξις τῆς γεωμετρίας. Εἰ δ' οἱ πολλοὶ φαντάζονται ὅτι δυσχερῶς γινώσκεται ὁ Θεὸς καὶ ἡ ψυχὴ αὐτῶν, τοῦτο συμβαίνει διότι οὐδέποτε ὑψοῦσι τὸν νοῦν αὐτῶν ἄνω τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων, τόσον συνηθισμένοι ὄντες εἰς τὸ τὰ πάντα παρατηρεῖν διὰ τῆς φαντασίας, ὅπερ ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι περὶ τῶν ὑλικῶν πραγμάτων, ὥστε πᾶν τὸ μὴ φανταστὸν ἀκατανόητον αὐτοῖς φαίνεται. Ταῦτα δ' ἱκανῶς δηλοῖ καὶ τὸ ἐν τοῖς σχολείοις ἀξίωμα τῶν φιλοσόφων «οὐδὲν ἐν τῷ νῷ ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει», εἰ καὶ βέβαιον εἶνε ὅτι ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν οὐδέποτε ἐγεννήθη ἡ περὶ Θεοῦ καὶ ψυχῆς ἰδέα· φρονῶ δ' ὅτι οἱ βουλόμενοι διὰ τῆς φαντασίας νὰ κατανοήσωσιν αὐτήν, ὅμοια πράττουσι τοῖς βουλομένοις

διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἀντιληφθῆναι τῶν ὀσμῶν καὶ ἤχων· ἀλλὰ πλὴν τούτου ὑπάρχει καὶ αὕτη ἡ διαφορά, ὅτι ἡ μὲν αἴσθησις τῆς ὁράσεως τόσον βεβαιοῖ ἡμᾶς περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἀντικειμένων τούτων, ὅσον ἡ τῆς ὀσφρήσεως καὶ ἡ τῆς ἀκοῆς· ἡ δὲ φαντασία ἡμῶν καὶ αἱ αἰσθήσεις οὐδέποτε οὐδαμῶς δύνανται νὰ βεβαιώσωσιν ἡμᾶς περὶ παντὸς πράγματος μὴ μεσολαβοῦντος τοῦ νοῦ.

Τέλος ἐὰν εἰσέτι ὑπάρχωσί τινες μὴ πεισθέντες ἱκανῶς περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἐκ τῶν προτεταγμένων μοι λόγων, ἐπιθυμῶ νὰ μάθωσιν οὗτοι ὅτι ὀλιγώτερον βέβαια εἶνε πάντα τὰ λοιπά, περὶ ὧν ἴσως φρονοῦσιν ἑαυτοὺς μᾶλλον βεβαίους, οἷον περὶ τοῦ σώματος αὐτῶν, περὶ τῶν ἄστρων καὶ τῆς γῆς καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων· διότι, εἰ καὶ περὶ τῶν πραγμάτων τούτων ἔχομεν τοιαύτην τινὰ ἠθικὴν βεβαιότητα, ὥστε φαίνεται ἀδύνατον περὶ αὐτῆς ν' ἀμφιβάλωμεν, ἐκτὸς ἂν εἴμεθα παράλογοι, οὐχ ἧττον ὅμως, προκειμένου περὶ μεταφυσικῆς τινος βεβαιότητος, δὲν δυνάμεθα ἐπίσης ν' ἀρνηθῶμεν, ἐκτὸς ἂν εἴμεθα ἀνόητοι, ὅτι τόσον ἄξιον εἶνε νὰ εἴμεθα καθ' ὁλοκληρίαν βέβαιοι περὶ αὐτῆς, ὅσον τὸ νομίζειν ὅτι δυνάμεθα ὁμοίως καθ' ὕπνον νὰ φανταζώμεθα ὅτι ἄλλο σῶμα ἔχομεν καὶ ἄλλα ἄστρα βλέπομεν καὶ ἄλλην γῆν, οὐδενὸς πράγματι ἐξ αὐτῶν ὑπάρχοντος. Διότι πῶς γινώσκομεν ὅτι αἱ κατ' ὄναρ

SISMANOGLIO MEGARO

σκέψεις εἶνε ψευδέστεραι τῶν ἄλλων, ἀφοῦ πολλάκις ἐξ ἴσου ζωηραὶ καὶ ἐκφραστικαὶ ἐμφανίζονται; Εἰ δὲ αἱ ἄρισται διάνοιαι ἐφ'ὅσον βούλονται σπουδάζουσι περὶ αὐτάς, ἐγὼ δὲν νομίζω ὅτι δύνανται νὰ προβάλωσι τινα λόγον ἀρκοῦντα πρὸς ἄρσιν τῆς ἀμφιβολίας ταύτης, μὴ προϋποτιθέμενοι τοῦ Θεοῦ τὴν ὕπαρξιν. Διότι πρῶτον μὲν ὁ κανών, ὃν πρὸ μικροῦ ἐθέμην, ὅτι δηλ. τὰ σαφῶς καὶ ἀριδήλως κατανοούμενα ἅπαντα εἶνε ἀληθῆ, ἑδραιοῦται μόνον καὶ μόνον διότι ἔστιν ἢ ὑπάρχει Θεός, τέλειον ὄν, ἐξ οὗ πάντα τὰ ἐν ἡμῖν ὑπάρχοντα· ὅθεν ἕπεται ὅτι αἱ ἰδέαι ἢ γνώσεις ἡμῶν, πράγματι ὑπάρχουσαι καὶ ἐκ Θεοῦ πηγάζουσαι, καθ' ὅσον εἶνε σαφεῖς καὶ διακεκριμέναι, κατὰ τοσοῦτον εἶνε ἀληθεῖς. Ὥστε αἱ πολλάκις ψεῦδός τι περιέχουσαι ἰδέαι ἡμῶν εἶνε ἐκεῖναι, αἵτινες κέκτηνταί τι σκοτεινὸν καὶ συγκεχυμένον, διότι κατὰ τοῦτο μετέχουσι τοῦ μηδενός, ἤτοι ὑπάρχουσιν ἐν ἡμῖν οὕτω συγκεχυμέναι διὰ τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς τελειοτάτους. Δῆλον δ' ὅτι ὅσον ἀπαράδεκτος εἶνε ἡ γνώμη ὅτι τὸ ψευδὲς ἢ ἀτελὲς ὡς τοιοῦτον ἐκ Θεοῦ ἐκπορεύεται, τόσον ἀπαράδεκτον εἶνε ὅτι ἡ ἀλήθεια ἢ ἡ τελειότης ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ μηδενός. Εἰδὲ μὴ ἐγινώσκομεν ὅτι πᾶν τὸ ἐν ἡμῖν πραγματικὸν καὶ ἀληθὲς προέρχεται ἐξ ἀπείρου καὶ τελείου ὄντος, οὐδένα λόγον ἠθέλομεν ἔχει βεβαιοῦντα ἡμᾶς καὶ καταπείθοντα ὅτι αἱ ἡμέτεραι ἰδέαι, ὅσῳ κἂν εἶνε σαφεῖς, ἐναργεῖς καὶ διακεκριμέναι, ἔχουσι τὴν τελειότητα τοῦ εἶναι ἀληθεῖς.

Ὅθεν, ἀφοῦ ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ψυχῆς ἐβεβαίωσεν ἡμᾶς περὶ τούτου τοῦ κανόνος, λίαν εὐχερῶς θέλομεν γνωρίσει, ὅτι τὰ καθ' ὕπνον ὄνειρα οὐδαμῶς δύνανται νὰ παρακινήσωσιν ἡμᾶς εἰς τὸ ἀμφιβάλλειν περὶ τῆς ἀληθείας τῶν κατὰ τὴν ἐγρήγορσιν ἰδεῶν ἡμῶν. Διότι εἴ τις κοιμώμενος ἔχει τυχὸν σαφῆ τινα ἰδέαν, οἷον γεωμέτρης ἐπινοῶν νέαν τινὰ ἀπόδειξιν, ὁ ὕπνος αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ κωλύσῃ αὐτὴν τοῦ εἶναι ἀληθῆ· ὅλως δ' ἀδιάφορον ὑπάρχει ἂν ἡ συνηθεστάτη ἐν ὀνείροις πλάνη, (ἥτις ἐν τούτῳ καὶ μόνῳ ἔγκειται, ὅτι δηλ· τὰ ὄνειρα παριστᾶσιν ἡμῖν διάφορα ἀντικείμενα ὃν τρόπον καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ ἡμῶν αἰσθήσεις) παρέχει ἡμῖν ἀφορμὴν νὰ δυσπιστῶμεν εἰς τὴν ἀλήθειαν τῶν τοιούτων ἰδεῶν· ἐπειδὴ καὶ αἱ αἰσθήσεις δύνανται ν' ἀπατῶσιν ἡμᾶς πολλάκις καὶ μὴ κοιμωμένους. Οἱ πάσχοντες ἴκτερον βλέπουσι τὰ πάντα κίτρινα, τὰ δ' ἄστρα καὶ πάντα τὰ σφόδρα ἀπέχοντα σώματα φαίνονται ἡμῖν πολλῷ ἐλάσσονα τοῦ ἀληθοῦς μεγέθους. Ἐπὶ τέλους δέ, εἴτε κοιμώμενοι, εἴτε γρηγοροῦντες, ὀφείλομεν νὰ πειθώμεθα μόνον ὑπὸ τῆς ἐναργείας τοῦ ὀρθοῦ ἡμῶν λόγου. Σημειωτέον δ' ὅτι λέγω τοῦ ὀρθοῦ λόγου, οὐχὶ τῆς φαντασίας οὐδὲ τῶν αἰσθήσεων ἡμῶν· διότι, εἰ καὶ καθαρώτατα ὁρῶμεν τὸν ἥλιον, δὲν ὀφείλομεν ὅμως νὰ κρίνωμεν ὅτι ἔχει τὸ ὁρώμενον μόνον μέγεθος· δυνάμεθα δὲ σαφέστατα νὰ

SISMANOGLIO MEGARO

φαντασθῶμεν λέοντος κεφαλὴν ἡρμοσμένην ἐπὶ αἰγείου σώματος, χωρὶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχει χίμαιρα· διότι ὁ ὀρθὸς λόγος δὲν λέγει ἡμῖν ὅτι ὅπερ βλέπομεν, ἢ φανταζόμεθα οὕτως εἶνε ἀληθές, ἀλλ' ὅτι πᾶσαι ἡμῶν αἱ ἰδέαι ἢ γνώσεις πρέπει νὰ ἔχωσί τινα ἀληθείας βάσιν· διότι ὁ παντέλειος καὶ ἀληθέστατος Θεός, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμβάλῃ αὐτὰς ἐν ἡμῖν χωρὶς τῆς βάσεως ἐκείνης· ἐπειδὴ δὲ οἱ συλλογισμοὶ ἡμῶν οὐδέποτε εἶνε τόσον ἐναργεῖς, οὐδὲ τόσον ἀκραιφνεῖς καθ' ὕπνον ὅτον κατὰ τὴν ἐγρήγορσιν, εἰ καὶ κατ' αὐτὴν ἡ φαντασία ἡμῶν εἶνε ἐνίοτε ἐξ ἴσου ἢ καὶ μᾶλλον ζωηρὰ καὶ ἐκφραστική, διὰ τοῦτο ὁ ὀρθὸς λόγος διακελεύεται ἡμῖν ὅτι, ἐπειδὴ δὲν δύνανται ἅπασαι ἡμῶν αἱ σκέψεις νὰ εἶνε ἀληθεῖς, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς παντελείους, διὰ τοῦτο πᾶσα αὐτῶν ἡ ἀλήθεια ἀναμφρίστως εὕρηται ἐν ἐκείναις, ἃς ἔχομεν γρηγοροῦντες μᾶλλον ἢ κοιμώμενοι.

ΠΕΜΠΤΟΝ ΜΕΡΟΣ.

Μετὰ χαρᾶς ἤθελον ἐξακολουθήσει καταδεικνύς ἐνταῦθα ὅλην τὴν συνέχειαν τῶν ἄλλων ἀληθειῶν, ἃς ἐκ τῶν πρώτων ἐκείνων ἐπορισάμην· ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τοῦτο ἀνάγκη νὰ λαλήσω νῦν περὶ πλείστων ζητημάτων ὑπὸ τῶν σοφῶν συζητούμενα, πρὸς οὓς δὲν θέλω νὰ διενεχθῶ, προτιμότερον ὑπολαμβάνω νὰ παραιτηθῶ αὐτὰς καὶ νὰ εἴπω μόνον ἐν γένει τίνα εἶνε τὰ ζητήματα ταῦτα, ἵν' ἀφήσω τοὺς σοφωτέρους νὰ κρίνωσιν ἂν εἶνε χρήσιμον νὰ μάθωσι περὶ αὐτῶν εἰδικώτερα οἱ ἄνθρωποι. Ἀντέχομαι ἀείποτε σταθερῶς τῆς ἀποφάσεως τοῦ μὴ ὑποτίθεσθαί τινα ἀρχὴν πλὴν ἐκείνης, ἧς πρὸ μικροῦ χρῆσιν ἐποιησάμην πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὑπάρξεως Θεοῦ καὶ ψυχῆς καὶ μὴ ἀποδέχεσθαι ὡς ἀληθὲς τὸ μὴ φαινόμενόν μοι ἐναργέστερον καὶ βεβαιότερον ἢ ὅσον πρότερόν μοι ἐφάνησαν αἱ τῶν γεωμετρῶν ἀποδείξεις. Ἐν τούτοις τολμῶ εἰπεῖν ὅτι οὐ μόνον κατώρθωσα ἐν βραχεῖ χρόνῳ νὰ ἀρκεσθῶ μελετῶν πάσας τὰς πρωτίστας δυσχερείας, περὶ ὧν συνήθως ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ πραγματεύονται, ἀλλὰ καὶ παρετήρησά τινας νόμους οὓς ὁ Θεὸς οὕτως ἐν τῇ

φύσει ἐγκατέστησε καὶ περὶ ὧν τοιαύτας ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐχάραξε γνώσεις, ὥστε ἡμεῖς, ἱκανῶς περὶ αὐτῶν σκεφθέντες, δὲν δυνάμεθα ν' ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ἀκριβῶς τηροῦνται ἐν παντὶ τῷ γινομένῳ ἢ ὑπάρχοντι ἐν τῷ κόσμῳ. Ἔπειτα δέ, παρατηρῶν τῶν νόμων τούτων τὴν συνέχειαν, νομίζω ὅτι ἀνεκάλυψα πλείστας ἀληθείας χρησιμωτέρας καὶ σπουδαιοτέρας παντὸς ὅ,τι πρότερον εἶχον μάθει ἢ καὶ ἐλπίσει ὅτι ἤθελον μάθει. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπεχείρησα νὰ ἐξηγήσω τὰς κυριωτέρας ἔν τινι πραγματείᾳ, ἣν δὲν δημοσιεύω (1) ἕνεκά τινων παρατηρήσεων, δὲν δύναμαι κάλλιον νὰ καταστήσω τὴν ἐξήγησιν γνωστήν, εἰ μὴ λέγων ἐνταῦθα περιληπτικῶς ὅ,τι ἐκείνη περιέχει. Ἐν αὐτῇ ἠθέλησα νὰ περιλάβω πᾶν ὅ,τι ἐφρόνουν ὅτι ἐγίνωσκον περὶ τῆς φύσεως τῶν ὑλικῶν πραγμάτων, πρὶν ἢ γράψω αὐτήν. Ἀλλά, καθὼς οἱ ζωγράφοι, μὴ δυνάμενοι νὰ παραστήσωσιν ἐξ ἴσου καλῶς ἐπὶ ἐπιπέδου εἰκόνος πάσας τὰς διαφόρους μορφὰς σώματος στερεοῦ, ἐκλέγουσι μίαν τῶν κυριωτέρων, ἣν μόνην φωτίζουσι καί, σκιάζοντες τὰς λοιπάς, τόσον καθιστῶσιν αὐτὰς ὁρατάς, ὅσον νὰ δυνώμεθα νὰ βλέπωμεν αὐτὰς παρατηροῦντες ἐκείνην, οὕτω κἀγώ, φοβούμενος μὴ δὲν δυνηθῶ νὰ περιλάβω ἐν τῷ ἐμῷ λόγῳ πᾶν ὅ,τι κατὰ διάνοιαν εἶχον, ἐπεχείρησα μόνον νὰ ἀναφέ-

1) Τὴν πραγματείαν περὶ Κόσμου ἢ περὶ Φωτός.

ρω ἐν αὐτῷ κατὰ πλάτος ὅ,τι ἠννόουν περὶ τοῦ φωτός, εἶτα, ἐντεῦθεν ὁρμώμενος, νὰ ἐπισυνάψω τι περὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἀπλανῶν, διότι ὅλον σχεδὸν τὸ φῶς ἐξ αὐτῶν ἐκπορεύεται· περὶ τῶν οὐρανῶν, διότι αὐτοὶ τὸ μεταδίδουσι· περὶ τῶν πλανητῶν, κομητῶν καὶ γῆς, διότι αὐτοὶ τὸ ἀνταναklῶσι, ἰδίᾳ δὲ περὶ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς σωμάτων, διότι ταῦτα εἶνε ἢ κεχρωματισμένα, ἢ διαφανῆ, ἢ φωτεινὰ καὶ τέλος περὶ τοῦ ἀνθρώπου, διότι αὐτὸς εἶνε ὁ θεατὴς ἐκείνων. Πρὸς δὲ τούτοις, ἵνα σκιάσω πως πάντα ταῦτα καὶ δυνηθῶ νὰ εἴπω ἐλευθερώτερον τὴν περὶ αὐτῶν κρίσιν μου, μὴ ἀναγκαζόμενος ν' ἀκολουθήσω μηδὲ ν' ἀνασκευάσω τῶν σοφῶν τὰς γνώμας, ἀπεφάσισα ἐνταῦθα ν' ἀφήσω τοὺς πάντας συζητοῦντας καὶ νὰ λαλήσω μόνον περὶ τῶν δυναμένων συμβῆναι ἐν νέῳ τινὶ κόσμῳ, ἐὰν δὴ ὁ Θεὸς δημιουργήσῃ που τοῦ ἰδανικοῦ διαστήματος τὴν ἀρκοῦσαν πρὸς τοῦτο ὕλην καὶ ἐὰν διαφόρως καὶ ἀτάκτως ταράξῃ τὰ διάφορα τῆς ὕλης ταύτης μέρη, ὥστε νὰ πλάσῃ χάος τόσον συγκεχυμένον, ὅσον δύνανται νὰ φαντασθῶσιν οἱ ποιηταὶ καὶ ἐὰν ἔπειτα παράσχῃ τῇ φύσει μόνον τὴν ἑαυτοῦ συνήθη βοήθειαν, ἀφεὶς αὐτὴν νὰ ἐνεργῇ καθ' οὓς ἔθετο νόμους. Ὅθεν περιέγραψα πρῶτον ταύτην τὴν ὕλην, προσπαθήσας νὰ παραστήσω αὐτὴν τοιαύτην ὥστε, μοὶ φαίνεται, δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ σαφέστερόν τι καὶ νοητότερον, ἐκτὸς τῶν ἄνωθι περὶ Θεοῦ

καὶ ψυχῆς ῥηθέντων· διότι ἐπίτηδες ὑπεθέμην ὅτι ἐν αὐτῇ οὐδὲν ὑπάρχει ἐξ ἐκείνων τῶν μορφῶν ἢ τῶν ἰδιοτήτων τῶν ἐν τοῖς σχολείοις ἀμφισβητουμένων καὶ ἐν γένει οὐδὲν πρᾶγμα τοῦ ὁποίου ἡ γνῶσις νὰ μὴ εἶνε τόσον φυσικὴ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, ὥστε μηδὲ νὰ δυνώμεθα νὰ ὑποκριθῶμεν ἄγνοιαν αὐτοῦ. Ἔπειτα κατέδειξα τοὺς νόμους τῆς φύσεως, μὴ ἐρείδων δὲ τοὺς ἐμοὺς λόγους ἐπὶ μηδεμιᾶς ἄλλης ἀρχῆς, εἰ μὴ ἐπὶ τῶν ἀπείρων τελειοτήτων τοῦ Θεοῦ, ἠγωνίσθην ν' ἀποδείξω πάντας ἐκείνους τοὺς νόμους, περὶ ὧν οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ, ἅμα δὲ καὶ νὰ παραστήσω ὅτι τοιοῦτοί τινες εἶνε ὥστε, καὶ ἂν ὁ Θεὸς ἐδημιούργει πλείστους κόσμους, οὐδεὶς ἤθελεν εὑρεθῇ ἐν ᾧ νὰ μὴ τηρηθῶσιν οἱ νόμοι ἐκεῖνοι. Μετὰ ταῦτα ἔδειξα πῶς οἱ πλεῖστοι ὕλη τούτου τοῦ χάους δύνανται, ἕνεκα ἐκείνων τῶν νόμων, νὰ διατεθῇ καὶ νὰ καταταχθῇ κατὰ τρόπον δυνάμενον καταστῆσαι αὐτὴν ὁμοίαν τῷ οὐρανῷ ἡμῶν καὶ πῶς μέρη μέν τινα αὐτῆς δύνανται ν' ἀπαρτίσωσι γῆν, μέρη δὲ πλανήτας καὶ κομήτας καὶ ἄλλα ἥλιον καὶ ἀπλανεῖς. Ἐνταῦθα δὲ περὶ φωτὸς τὸν λόγον ποιούμενος, ἐξήγησα κατὰ πλάτος ὁποιόν τι δύναται εἶναι τὸ ἐν τῷ ἡλίῳ ἐκείνῳ καὶ τοῖς ἀπλανέσι καὶ πῶς ἐξ αὐτῶν ἐν ἀκαρεῖ διατρέχει τὸ ἄπειρον τῶν οὐρανῶν διάστημα καὶ πῶς ἀνταναακλᾶται πρὸς τὴν γῆν ἀπὸ τῶν πλανητῶν καὶ κομητῶν. Τούτοις προσεθέμην πλεῖστα

περὶ τῆς οὐσίας, τῆς θέσεως, τῶν κινήσεων καὶ πάντων τῶν διαφόρων ἰδιοτήτων τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἄστρων ἐκείνων· ὥστε ἐφρόνουν ὅτι εἶπον ἤδη περὶ αὐτῶν ἱκανὰ πρὸς τὸ καταδεῖξαι ὅτι οὐδὲν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ παρατηρεῖται μὴ ὀφεῖλον ἢ κἂν μὴ δυνάμενον νὰ φανῇ κατὰ πάντα ὅμοιον πρὸς ἐκεῖνα τοῦ ὑπ' ἐμοῦ περιγραφέντος κόσμου. Ἐκ τούτων ὁρμηθεὶς ἰδίᾳ περὶ τῆς γῆς ἐλάλησα· πῶς δηλονότι, (εἰ καὶ ἐπίτηδες ὑπεθέμην ὅτι ὁ Θεὸς οὐδὲν βάρος εἶχε δώσει εἰς τὴν ὕλην αὐτῆς), πάντα τὰ μέρη αὐτῆς δὲν ἐπαύοντο τείνοντα ἀκριβῶς πρὸς τὸ κέντρον· πῶς, ὑπάρχοντος ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ αὐτῆς ὕδατος καὶ ἀέρος, ἡ τῶν οὐρανῶν, τῶν ἄστρων καὶ ἰδίᾳ τῆς σελήνης διάταξις ἔδει νὰ ἐνεργῇ ἐπ' αὐτῆς παλίρροιαν κατὰ πάντα ὁμοίαν τῇ ἐπὶ τῶν θαλασσῶν ἡμῶν παρατηρουμένῃ, ἅμα δὲ καὶ ῥεῦμα ἀέρος τε καὶ ὕδατος, ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, οἷον ἐπίσης βλέπομεν ἐν τοῖς ἡμετέροις τροπικοῖς· πῶς καὶ βουνὰ καὶ θάλασσαι καὶ πηγαὶ καὶ ποταμοὶ φύσει ἠδύναντο ἐν αὐτῇ νὰ γεννηθῶσι καὶ τὰ μέταλλα ἐν τοῖς μεταλλείοις καὶ τὰ φυτὰ ἐν τοῖς πεδίοις καὶ ἐν γένει πάντα τὰ καλούμενα μικτὰ ἢ σύνθετα σώματα· ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, ἐπειδὴ μετὰ τὰ ἄστρα οὐδὲν πλὴν τοῦ πυρὸς γνωρίζω ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ παράγον φῶς, ἠσχολήθην νὰ καταστήσω σαφὲς καὶ νοητὸν πᾶν τὸ τῇ φύσει αὐτοῦ ἰδιάζον, πῶς δηλ. γεννᾶται, πῶς τρέφεται, πῶς ὁτὲ

μὲν θάλπος ἄνευ φωτός, ὁτὲ δὲ φῶς ἄνευ θάλπους κέκτηται, πῶς εἰςάγει διάφορα χρώματα εἰς διάφορα σώματα καὶ διαφόρους ἄλλας ἰδιότητας· πῶς τινὰ μὲν τούτων τήκει τινὰ δὲ σκληρύνει· πῶς δύναται πάντα σχεδὸν νὰ καταναλίσκῃ ἢ εἰς σποδὸν καὶ καπνὸν νὰ μεταβάλλῃ καὶ πῶς τὴν σποδὸν ταύτην ἀπεργάζεται ὕελον διὰ μόνης τῆς ἰσχυρᾶς αὐτοῦ ἐνεργείας· διότι, νομίζων τὴν μεταβολὴν ταύτην τῆς σποδοῦ εἰς ὕελον ὡς εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἐν τῇ φύσει θαυμαστήν, ἰδίως ἐνησμένισα περιγράφων αὐτήν.

Ἐν τοσούτῳ δὲν ἤθελον ἐκ πάντων τούτων νὰ συμπεράνω ὅτι ὁ κόσμος ἐπλάσθη καθ' ὃν εἶπον τρόπον, διότι πιθανώτερον ὅτι εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἔπλασεν αὐτὸν ὁ Θεὸς τοιοῦτον οἷος ὤφειλεν εἶναι. Ἀλλ' ὅμως καὶ κατὰ τὴν κοινὴν τῶν θεολόγων γνώμην, βέβαιον ὅτι ἡ δύναμις, δι' ἧς σήμερον συντηρεῖ αὐτόν, εἶνε αὐτὴ ἐκείνη δι' ἧς αὐτὸν ἔπλασεν· ὥστε, καὶ ἂν ἐν ἀρχῇ ἔδωκεν αὐτῷ μόνον τοῦ χάους τὴν μορφήν, δυνάμεθα, μηδαμῶς προσκρούοντες τῷ θαύματι τῆς δημιουργίας, νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι, ἐγκαταστήσαντος τοῦ Θεοῦ τοὺς τῆς φύσεως νόμους καὶ δόντος αὐτῇ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἵνα κατὰ τὸ σύνηθες ἐνεργῇ, πάντα τὰ καθαρῶς ὑλικὰ πράγματα; δι' αὐτὸν καὶ μόνον τὸν λόγον, ἠδύναντο σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι νὰ καταστῶσιν ἐν τῇ φύσει τοιαῦτα, οἷα νῦν αὐτὰ βλέ-

πομεν. Τούτων δὲ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις πολλῷ εὐνοητοτέρα ὑπάρχει, ὅταν βλέπωμεν αὐτὰ οὐτωσὶ βαθμηδὸν γεννώμενα, ἢ ὅταν παρατηρῶμεν αὐτὰ ὁλοτελῶς πεποιημένα.

Ἀπὸ τῆς περιγραφῆς τῶν ἀψύχων καὶ τῶν φυτῶν μετέβην εἰς τὴν τῶν ζῴων, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων(1). Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχον εἰσέτι ἱκανὰς γνώσεις ἵνα οὕτω περὶ αὐτῶν, ὡς καὶ περὶ τῶν λοιπῶν, λαλήσω, τουτέστιν ἀποδεικνὺς τ' ἀποτελέσματα διὰ τῶν αἰτίων καὶ καταδεικνὺς ἐκ τίνων σπερμάτων καὶ τίνι τρόπῳ ἡ φύσις παράγει αὐτά, ἠρκέσθην ὑποτιθεὶς ὅτι ὁ Θεὸς ἔπλασεν ἀνθρώπου τινὸς τὸ σῶμα κατὰ πάντα ὅμοιόν τινι τῶν ἡμετέρων, ἤτοι κατά τε τὴν ἐξωτερικὴν τῶν μελῶν αὐτοῦ μορφὴν καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν τῶν ὀργάνων αὐτοῦ κατασκευήν, συνθεὶς αὐτὸ ἐξ ἐκείνης τῆς ὕλης, ἣν εἶχον περιγράψει καὶ ἐνθεὶς αὐτῷ κατ' ἀρχὰς οὐχὶ λογικὴν ψυχήν, οὐδὲ ἄλλο τι ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς αὐξητικὴ ἢ αἰσθητικὴ ψυχή, ἀλλὰ μόνον ἐξεγείρας ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἓν ἐξ ἐκείνων τῶν ἀφεγγῶν πυρῶν, ἅπερ εἶχον ἤδη ἐξηγήσει καὶ ὧν τὴν φύσιν ἠννόουν τοιαύτην, ὁποία ἡ θερμαίνουσα τὸν χόρτον, τὸν ἐναποθηκευόμενον πρὶν ἢ ξηρανθῇ, ἢ τοιαύτην, ὁποία ἡ ἀναζέουσα τοὺς νέους

---

1) Ὅρα τὴν πραγματείαν περὶ ἀνθρώπου καὶ τὴν πραγματείαν περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἐμβρύου.

SISMANOGLIO MEGARO

οἴνους, τοὺς ἐπὶ τῆς ῥάπυος ἀναβράζοντας. Διότι, ἀνερευνῶν τὰς ἐν τῷ σώματι τούτῳ δυναμένας, ἕνεκα τῶν ἄνω ῥηθέντων, νὰ ὑπάρχωσι λειτουργίας, ἀκριβῶς ἀνεύρισκον πάσας ἐκείνας, αἵτινες δύνανται νὰ ὑπάρχωσιν ἐν ἡμῖν, χωρὶς νὰ γινώσκωμεν αὐτὸ καὶ ἑπομένως χωρίς, τὸ ἀπὸ τοῦ σώματος διακρινόμενον ἐκεῖνο μέρος, οὗ φύσις εἶνε ὡς εἴρηται, τὸ νοεῖν, τ. ἔ. ἡ ψυχὴ ἡμῶν, νὰ συντελῇ εἰς τοῦτο καὶ αἵτινες ἅπασαι εἶνε αἱ αὐταί, (ἐξ οὗ δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι ὁμοιάζουσιν ἡμῖν τὰ ἄλογα ζῷα), χωρὶς διὰ ταῦτα νὰ δυνηθῶ νὰ εὕρω τινὰ ἐξ ἐκείνων αἵτινες, ἀπὸ τῆς σκέψεως ἐξαρτώμεναι, εἶνε αἱ μόναι ἀνήκουσαι ἡμῖν ὡς ἀνθρώποις. Μετέπειτα ὅμως εὗρον αὐτὰς ἁπάσας ἐν τῷ σώματι, ὑποτιθεὶς ὅτι ὁ Θεὸς ἔπλασε λογικὴν ψυχὴν καὶ ὅτι ἥνωσεν αὐτὴν τῷ σώματι τούτῳ καθ' ὃν τρόπον περιέγραφον (1).

Ἀλλ' ἵνα δείξω τίνι τρόπῳ ἐπραγματεύθην τὸ κεφάλαιον τοῦτο, θέλω ν' ἀνενέγκω ἐνταῦθα τὴν ἐξήγησιν τῆς κινήσεως τῆς καρδίας καὶ τῶν ἀρτηριῶν, καθότι, τῆς κινήσεως ταύτης οὔσης τῆς πρώτης καὶ γενικωτάτης ὧν ἐν τοῖς ζῴοις βλέπομεν, εὐχερῶς ἐξ αὐτῆς θέλομεν κρίνει τί σκεπτέον περὶ πασῶν τῶν ἄλλων· ἵνα δ' εὐχερέστερον ἐννοηθῶσι τὰ ὑπ' ἐμοῦ λεχθησόμενα, ἐπιθυμῶ νὰ λάβωσι τὸν κόπον οἱ μὴ περὶ τὴν ἀνατομίαν ἐντριβεῖς, πρὶν ἢ ταῦτα ἀναγνῶσι, ν' ἀνατάμωσι τὴν καρδίαν μεγάλου τινός, πνεύ-

μονας ἔχοντος ζῴου, διότι αὐτὴ εἶνε κατὰ πάντα ὁμοία τῇ τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ παρατηρήσωσι τοὺς δύο θαλάμους ἢ κοιλότητας αὐτῆς· πρῶτον μὲν τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ αὐτῆς, πρὸς ἣν ἀνταποκρίνονται δύο εὐρύτατοι σωλῆνες, ἤτοι ἡ κοίλη φλέψ, πρώτιστον τοῦ αἵματος δοχεῖον καί, ὡσεὶ κορμὸς δένδρου, ἔχουσα κλάδους πάσας τὰς λοιπὰς τοῦ σώματος φλέβας καὶ ἡ ἀρτηριακὴ φλέψ, οὐχὶ ὀρθῶς οὕτω κληθεῖσα, διότι πράγματι εἶνε ἀρτηρία, ἐκ τῆς καρδίας ἔχουσα τὴν ἀρχὴν καὶ ἔξω αὐτῆς διαιρουμένη εἰς πλείστους κλάδους, πανταχοῦ τῶν πνευμόνων διακεχυμένους· δεύτερον δὲ τὴν πρὸς τἀριστερά, πρὸς ἣν ὁμοίως ἀνταποκρίνονται δύω σωλῆνες ἐπίσης ἢ καὶ μᾶλλον τῶν προηγουμένων εὐρεῖς, ἤτοι ἡ φλεβικὴ ἀρτηρία, ὡσαύτως κακῶς ὀνομαζομένη, διότι εἶνε φλέψ, ἐκ τῶν πνευμόνων ἐξερχομένη, ἐν οἷς διαιρεῖται εἰς πλείστους κλάδους συμπλεκομένους μετὰ τῶν τῆς ἀρτηριακῆς φλεβὸς καὶ μετὰ τῶν τοῦ ἀγωγοῦ ἐκείνου, ὃν καλοῦσι λάρυγγα καὶ δι' οὗ εἰσβάλλει ὁ ἀὴρ τῆς ἀναπνοῆς· καὶ ἡ μεγάλη ἀρτηρία, ἥτις, ἐξερχομένη τῆς καρδίας, ἐκτείνει τοὺς κλάδους αὐτῆς δι' ὅλου τοῦ σώματος. Ἐπιθυμῶ μάλιστα νὰ ἴδωσιν ἐπ' ἀκριβῶς τὰ ἕνδεκα δερμάτια, ἅπερ, ὡς τινες θυρίδες, ἀνοίγουσι καὶ κλείουσι τὰς τέσσαρας τῶν δύο ἐκείνων κοιλοτήτων ὀπάς, ἤτοι τρία, ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς κοίλης φλεβός, πρὸς ἣν οὕτω πως συναρμόζονται, ὥστε δὲν δύνανται μὲν

νὰ κωλύσωσι τὸ ἐν αὐτῇ αἷμα τοῦ ῥέειν εἰς τὴν δεξιὰν τῆς καρδίας κοιλότητα, ἰσχυρῶς ὅμως κωλύουσι τοῦ ἐξέρχεσθαι αὐτῆς· τρία ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς ἀρτηριακῆς φλεβός, ἅπερ, ὅλως ἀντίστροφα διατεταγμένα, ἐπιτρέπουσι μὲν τῷ ἐν τῇ κοιλότητι ταύτῃ αἵματι νὰ μεταβαίνῃ εἰς τοὺς πνεύμονας, κωλύουσι ὅμως τὸ ἐν τοῖς πνεύμοσι νὰ ἐπιστρέφῃ εἰς ἐκείνην· ἐπίσης δύο ἕτερα ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς φλεβικῆς ἀρτηρίας, ἅπερ, ἐπιτρέπουσι μὲν τῷ τῶν πνευμόνων αἵματι νὰ ῥέῃ πρὸς τὴν ἀριστερὰν τῆς καρδίας κοιλότητα, ἀνθίστανται ὅμως εἰς τὴν ἐπιστροφήν του· καὶ τέλος τρία ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς μεγάλης ἀρτηρίας, ἐπιτρέποντα μὲν τῷ αἵματι τὴν ἐκ τῆς καρδίας ἔξοδον, κωλύοντα δὲ τὴν εἰς αὐτὴν ἐπιστροφήν. Ἀποβαίνει δὲ περιττὴ ἡ ἀναζήτησις ἑτέρου λόγου περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τούτων τῶν δερμάτων, ἐκτὸς τοῦ ὅτι, οὔσης, διὰ τὸν τόπον ἐν ᾧ εὑρίσκεται, ὠοειδοῦς τῆς ὀπῆς τῆς φλεβικῆς ἀρτηρίας, καταλλήλως δύναται αὐτὴ νὰ κλείηται διὰ δύο δερμάτων, ἐνῷ αἱ ἄλλαι ὀπαί, οὖσαι στρογγύλαι, διὰ τριῶν δύνανται κάλλιον νὰ κλείωνται. Πρὸς τούτοις ἐπιθυμῶ νὰ παρατηρήσωσιν ὅτι ἡ μεγάλη ἀρτηρία καὶ ἡ ἀρτηριακὴ φλὲψ εἶνε πολλῷ μᾶλλον σκληραὶ καὶ στερεαὶ ἢ ἡ φλεβικὴ ἀρτηρία καὶ ἡ κοίλη φλὲψ καὶ ὅτι ἀμφότεραι αἱ τελευταῖαι εὐρύνονται πρὶν ἢ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν καρδίαν καὶ σχηματίζουσι δύό τινας θυλάκους, καλουμένους ὦτα τῆς καρ-

δίας καὶ συνισταμένης ἐκ σαρκὸς ὁμοίας τῇ τῆς καρδίας καὶ ὅτι ἀείποτε πλείων θερμότης ὑπάρχει ἐν τῇ καρδίᾳ ἢ ἀλλαχοῦ που τοῦ σώματος καὶ τέλος ὅτι ἡ θερμότης αὕτη, ὅταν εἰσβάλλῃ σταγών τις αἵματος εἰς τὰς κοιλότητας ἐκείνης, ταχέως ἐξοιδαίνει καὶ διαστέλλει αὐτήν, ὅπερ ἐν γένει πάσχουσι πάντα τὰ ῥευστά, ὁπόταν πίπτωσι στάγδην εἰς τὰ μάλιστα θερμὸν ἀγγεῖον.

Διότι κατόπιν πάντων τούτων δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ εἴπω ἄλλο τι πρὸς ἐξήγησιν τῆς κινήσεως τῆς καρδίας, εἰ μὴ ὅτι, ὁσάκις αἱ κοιλότητες αὐτῆς δὲν εἶνε πλήρεις αἵματος, κατ' ἀνάγκην ῥέει τοιοῦτον εἰς μὲν τὴν δεξιὰν, ἐκ τῆς κοίλης φλεβός, εἰς δὲ τὴν εὐώνυμον ἐκ τῆς φλεβώδους ἀρτηρίας, διότι τὰ δύο ταῦτα ἀγγεῖα ἀείποτε εἶνε πλήρη αἵματος καὶ διότι αἱ ὀπαὶ αὐτῶν, αἱ πρὸς τὴν καρδίαν ἐστραμμέναι, δὲν δύνανται τότε νὰ κλεισθῶσιν· ἀφοῦ ὅμως οὕτως ἐκ δύο σταγόνων αἵματος εἰσρεύσῃ ἀνὰ μία εἰς ἑκατέραν τῶν τῆς καρδίας κοιλοτήτων, αἱ σταγόνες ἐκεῖναι, οὖσαι ὀγκωδέσταται, διότι εἰσέρχονται μὲν δι' εὐρυτάτων ὀπῶν, προέρχονται δ' ἐξ ἀγγείων μεστῶν αἵματος, ἀραιοῦνται καὶ διαστέλλονται ἐξ ἧς εὑρίσκουσιν αὐτόθι θερμότητος· διὰ δὲ τοῦτο, ἐξοιδαίνουσαι τὴν καρδίαν ὅλην, ὠθοῦσι καὶ κλείουσι τὰς πέντε θυρίδας, τὰς ἐν τῇ εἰσόδῳ τῶν ἐξ ὧν προέρχονται δύο ἀγγείων, κωλύουσαι οὕτω τὴν εἰς τὴν καρδίαν εἰσροὴν

πλείονος αἵματος· ἀραιούμεναι δ'ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ὠθοῦσι καὶ ἀνοίγουσι τὰς ἓξ ἄλλας θυρίδας, τὰς ἐν τῇ εἰσόδῳ τῶν δι' ὧν ἐξέρχονται δύο ἄλλων ἀγγείων, ἐξοιδαίνουσαι οὕτω πάντας τοὺς κλάδους τῆς ἀρτηριώδους φλεβὸς καὶ τῆς μεγάλης ἀρτηρίας σχεδὸν καθ' ἣν στιγμὴν ἐξοιδαίνεται καὶ ἡ καρδία, ἥτις εὐθὺς μετέπειτα ἐκπνευματοῦται, ὃν τρόπον καὶ αὐταὶ αἱ ἀρτηρίαι, καθότι ψυχραίνεται τὸ εἰσρεῦσαν αἷμα· αἱ δ' ἓξ θυρίδες αὐτῶν καὶ πάλιν κλείονται καὶ αἱ πέντε τῆς κοίλης φλεβὸς καὶ τῆς φλεβώδους ἀρτηρίας αὖθις ἀνοίγονται καὶ δι' αὐτῶν διέρχονται δύο ἄλλαι αἵματος σταγόνες, ἐξοιδαίνουσαι ἐκ νέου τὴν καρδίαν καὶ τὰς ἀρτηρίας, καθάπερ καὶ αἱ προηγούμεναι δύο σταγόνες· διότι δὲ τὸ οὕτωσι εἰς τὴν καρδίαν εἰσερχόμενον αἷμα διέρχεται διὰ τῶν δύο ἐκείνων θυλάκων, τῶν καλουμένων ὦτων αὐτῆς, διὰ τοῦτο ἡ κίνησις αὐτῶν εἶνε ἀντίθετος τῇ ἐκείνης, καὶ διὰ τοῦτο ἐκπνευματοῦνται ὁσάκις ἂν ἐκείνη ἐξοιδαίνηται. Ἄλλως τε, ἵνα μὴ οἱ ἀγνοοῦντες τὴν δύναμιν τῶν μαθηματικῶν ἀποδείξεων καὶ οἱ μὴ διακρίνοντες τοὺς ἀληθεῖς λόγους ἀπὸ τῶν πιθανῶν, τολμήσωσι ν' ἀρνηθῶσιν ἀνεξετάστως τὰ ἀνωτέρω, δηλοποιῶ αὐτοῖς ὅτι ἡ κίνησις, ἣν ἤδη ἡρμήνευσα, τόσον ἀναγκαίως πηγάζει ἐκ μόνης τῆς διατάξεως τῶν ὀργάνων, ἅπερ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν βλέπομεν ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐκ τῆς θερμότητος, ἣν ἐν αὐτῇ αἰσθανόμεθα διὰ τῶν δακτύ-

λων, καὶ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ αἵματος, ἣν δυνάμεθα πειραματικῶς νὰ γνωρίσωμεν, ὅσον ἀναγκαίως πηγάζει ἡ τοῦ ὡρολογίου κίνησις, ἐκ τῆς δυνάμεως, τῆς θέσεως καὶ τοῦ σχήματος τῶν τε ἀντιρρόπων καὶ τῶν τροχῶν αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἐὰν ἐρωτήσητε διατί δὲν ἐξαντλεῖται τὸ αἷμα τῶν φλεβῶν οὕτω συνεχῶς εἰς τὴν καρδίαν ῥέον καὶ διατί αἱ ἀρτηρίαι δὲν ὑπερπληροῦνται αὐτοῦ, ἀφοῦ πᾶν τὸ διὰ τῆς καρδίας διερχόμενον κενοῦται εἰς ἐκείνας, οὐδὲν ἄλλο ἀποκριθήσομαι ἢ τὸ γραφὲν ὑπό τινος Ἄγγλου ἰατροῦ, ἐπαινετέου διὰ τοῦ ζητήματος τούτου τὴν λύσιν καὶ πρώτου διδάξαντος ὅτι αἱ ἄκραι ἀρτηρίαι ἔχουσι μικρὰς διόδους, δι' ὧν τὸ ὑπ' ἐκείνων λαμβανόμενον ἐκ τῆς καρδίας αἷμα εἰσρέει εἰς τοὺς μικροὺς κλάδους τῶν φλεβῶν, ὅθεν ἐκ νέου ἐπιστρέφει πρὸς τὴν καρδίαν. Ὥστε ὁ δρόμος τοῦ αἵματος εἶνε διηνεκὴς κυκλοφορία. Κάλλιστα δ' ἀποδεικνύει τοῦτο σύνηθές τι τῶν χειρουργῶν πείραμα· ὅταν δηλαδὴ μετρίως περιδεθῇ ὁ βραχίων πολλῷ ἄνωθεν τοῦ ἀνοίγματος τῆς φλεβός, τὸ αἷμα ἐκρέει ἀφθονώτερον ἢ ὅσον ῥέει ἀπεριδέτου ὄντος τοῦ βραχίονος· ὅλως δὲ τοὐναντίον συμβαίνει, εἴτε περιδεομένου τοῦ βραχίονος κάτωθεν τοῦ ἀνοίγματος, δηλ. μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς χειρός, εἴτε καὶ περιδεομένου παρὰ πολὺ ἄνωθεν· διότι εἶνε φανερὸν ὅτι ὁ δεσμός, μετρίως περισφιγγόμενος καὶ δυνάμενος νὰ παρακωλύσῃ

SISMANOGLIO MEGARO

τὸ ἤδη ἐν τῷ βραχίονι αἷμα τοῦ νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ τῶν φλεβῶν εἰς τὴν καρδίαν, δὲν κωλύει διὰ τοῦτο αὐτὸ τοῦ ἀεὶ εἰσρέειν εἰς αὐτὰς διὰ τῶν ἀρτηριῶν, διότι αὗται κεῖνται κάτωθεν τῶν φλεβῶν, ἔχουσαι σκληρότερα τὰ δέρματα, ἅπερ ὀλιγώτερον πιέζονται καὶ διότι τὸ ἐκ τῆς καρδίας αἷμα μετὰ πλείονος δυνάμεως τείνει νὰ μεταβῇ δι' αὐτῶν πρὸς τὴν χεῖρα ἢ μεθ' ἧς ἐπιστρέφει ἐξ αὐτῆς διὰ τῶν φλεβῶν πρὸς τὴν καρδίαν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τὸ αἷμα ἐξέρχεται τοῦ βραχίονος διὰ τῆς ἐπί τινος τῶν φλεβῶν ὀπῆς, κατ' ἀνάγκην ὑπάρχουσι δίοδοί τινες κάτωθεν τοῦ δεσμοῦ, ἤτοι πρὸς τὰ ἄκρα τοῦ βραχίονος, δι' ὧν δύναται νὰ ἔλθῃ ἐκεῖ ἐκ τῶν ἀρτηριῶν. Ἐπίσης ἄριστα ἀποδεικνύει ὁ Ἄγγλος ἰατρὸς ὅσα περὶ τοῦ δρόμου τοῦ αἵματος λέγει διά τινων δερματίων, οὕτως ἐκασταχοῦ τῶν φλεβῶν κατὰ μῆκος διατεταγμένων, ὥστε δὲν ἐπιτρέπουσιν αὐτῷ νὰ διέρχηται ἐκ μέσου τοῦ σώματος πρὸς τὰ ἄκρα, ἀλλὰ μόνον νὰ ἐπιστρέφῃ ἀπὸ τῶν ἄκρων πρὸς τὴν καρδίαν· πρὸς δὲ καὶ διὰ τοῦ πειράματος, τοῦ καταδεικνύοντος ὅτι ὅλον τὸ ἐν τῷ σώματι αἷμα δύναται νὰ ἐξέλθῃ ἐν ὀλιγίστῳ χρόνῳ ἐκ μιᾶς μόνης κεκομμένης ἀρτηρίας, καίπερ σφιγκτὰ δεδεμένης, ἐγγυτάτω τῆς καρδίας καὶ κεκομμένης μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ δεσμοῦ, ὥστε μηδαμῶς νὰ δυνώμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὅτι τὸ αἷμα, τὸ ἐκ ταύτης ἐκρέον, ἀλλαχόθεν ἔρχεται.

Ἐν τοσούτῳ καὶ ἄλλα πολλὰ μαρτυροῦσιν ὅτι ἀληθὴς αἰτία τῆς κινήσεως ταύτης τοῦ αἵματος εἶνε ἐκείνη ἣν ἐγὼ εἶπον· πρῶτον μέν, ἡ μεταξὺ τοῦ ἐκ τῶν φλεβῶν ἐξερχομένου αἵματος καὶ τοῦ ἐκ τῶν ἀρτηριῶν παρατηρουμένη διαφορὰ προέρχεται μόνον καὶ μόνον διότι, ἀραιωθὲν καὶ τρόπον τινὰ διυλισθὲν κατὰ τὴν διὰ τῆς καρδίας διάβασιν, εἶνε διαφανέστερον καὶ ζωηρότερον, εὐθὺς δ' ἀφοῦ ἐξέλθῃ αὐτῆς, ἤτοι ἐντὸς ὂν τῶν ἀρτηριῶν θερμότερον ἢ μικρὸν πρὶν ἢ εἰσέλθῃ, ἤτοι ἐν ταῖς φλεψὶν εὑρισκόμενον· ἐὰν δ' ἐπιστήσητε προσοχὴν θέλετε παρατηρήσει ὅτι ἡ διαφορὰ αὕτη φαίνεται καλῶς πρὸς τὴν καρδίαν οὐχὶ δὲ τόσον ἐν τοῖς μάλιστα ἀπέχουσιν αὐτῆς μέλεσιν. Ἔπειτα δ' ἡ σκληρότης τῶν δερμάτων, ἐξ ὧν συνίσταται ἡ ἀρτηριακὴ φλὲψ καὶ ἡ μεγάλη ἀρτηρία, ἱκανῶς δηλοῖ ὅτι τὸ αἷμα πλήσσει αὐτὰς μετὰ μείζονος δυνάμεως ἢ μεθ' ἧς πλήσσει τὰς φλέβας· ἄλλως τε διὰ τίνα ἄλλον λόγον ἡ ἀριστερὰ τῆς καρδίας κοιλότης καὶ ἡ μεγάλη ἀρτηρία εἶνε πλατύτεραι καὶ εὐρύτεραι τῆς δεξιᾶς κοιλότητος καὶ τῆς ἀρτηριώδους φλεβός, εἰ μὴ διότι τὸ αἷμα τῆς φλεβώδους ἀρτηρίας, διατρῖψαν μόνον ἐν τοῖς πνεύμοσι μετὰ τὴν διὰ τῆς καρδίας διάβασιν αὐτοῦ, εἶνε λεπτότερον καὶ ἀραιοῦται περισσότερον καὶ εὐχερέστερον ἢ τὸ ἀμέσως ἀπὸ τῆς κοίλης φλεβὸς προερχόμενον; Τί δ' οἱ ἰατροὶ δύνανται νὰ μαντεύσωσι ψηλαφοῦντες τὸν σφυγ-

SISMANOGLIO MEGARO

μόν, ἐὰν μὴ γινώσκωσιν ὅτι τὸ αἷμα, καθ' ὅσον μεταβάλλει φύσιν, ἀραιοῦται ὑπὸ τῆς θερμότητος τῆς καρδίας ἰσχυρότερον καὶ ταχύτερον ἢ πρότερον; Ἐὰν δ' ἐξετάσωμεν πῶς ἡ θερμότης αὕτη μεταδίδοται εἰς τἆλλα μέλη, δὲν πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι μεταδίδοται διὰ τοῦ αἵματος, θερμαινομένου ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ ἐκεῖθεν διαχεομένου καθ' ἅπαν τὸ σῶμα; Ἕπεται δ' ἐντεῦθεν ὅτι, ἀφαιρουμένου τοῦ αἵματος ἀπό τινος τῶν μελῶν, συναφαιρεῖται αὐτοῦ καὶ ἡ θερμότης· καὶ ἂν δὲ ἡ καρδία εἶνε τόσον διάπυρος, ὅσον ὁ πεπυρακτωμένος σίδηρος, δὲν θέλει ἀρκέσει τόσον πρὸς θέρμανσιν τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν, ὅσον ἀρκεῖ ὅταν πέμπῃ αὐτόσε συνεχῶς νέον αἷμα. Πρὸς δὲ τούτοις γινώσκομεν ὅτι κύριος τῆς ἀναπνοῆς σκοπὸς εἶνε ἡ εἰς τὸν πνεύμονα εἰσαγωγὴ ἱκανοῦ ψυχροῦ ἀέρος, ἵνα τὸ ἐκ τῆς δεξιᾶς κοιλότητος τῆς καρδίας αὐτόσε εἰσρέον αἷμα, ἠραιωμένον ὂν καὶ οἱονεὶ ἀτμοπεποιημένον, πυκνῶται καὶ ἐκ νέου εἰς αἷμα μεταβάλληται, πρὶν ἢ εἰσρεύσῃ εἰς τὴν ἀριστεράν· διότι ἄνευ τούτου δὲν δύναται νὰ τρέφῃ τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ πῦρ. Ἐπικουροὶ δὲ ταῦτα τὸ ἑξῆς. Τὰ μὴ ἔχοντα πνεύμονα ζῷα μίαν καὶ μόνην ἐν τῇ καρδίᾳ κέκτηνται κοιλότητα· τὰ δὲ παιδία, μὴ δυνάμενα νὰ μεταχειρισθῶσι τοὺς πνεύμονας ἐνόσῳ εἶνε ἔμβρυα, ἔχουσιν ὀπήν, δι' ἧς ῥέει αἷμα ἀπὸ τῆς κοίλης φλεβὸς εἰς τὴν ἀριστερὰν τῆς καρδίας κοιλότητα, πρὸς δὲ καὶ ἀγω-

γὸν δι' οὗ ῥέει αἷμα ἀπὸ τῆς ἀρτηριακῆς φλεβὸς εἰς τὴν μεγάλην ἀρτηρίαν, μὴ διερχόμενον διὰ τῶν πνευμόνων. Ἄλλως τε δὲ πῶς ἤθελε περαίνεσθαι ἡ ἐν τῷ στομάχῳ πέψις, εἰ μὴ ἡ καρδία ἔπεμπεν αὐτόσε θάλπος διὰ τῶν ἀρτηριῶν καὶ μετὰ τοῦ θάλπους τὰ ῥωδέστερα τοῦ αἵματος μέρη, βοηθοῦντα πρὸς διάλυσιν τῶν ἐν τῷ στομάχῳ σιτίων; Ἡ δὲ τὸν χυμὸν τῶν σιτίων τούτων εἰς αἷμα μεταβάλλουσα δύναμις δὲν εἶνε εὐδιάγνωστος, ὅταν παρατηρήσωμεν ὅτι τὸ αἷμα διυλίζεται, ἀλλεπαλλήλως διὰ τῆς καρδίας διερχόμενον, ἑκατοντάκις καὶ διακοσιάκις, ἴσως δὲ καὶ ἐπέκεινα, καθ' ἑκάστην; Τίς δ' ἡ χρεία ἄλλου λόγου πρὸς ἐξήγησιν τῆς θρέψεως καὶ παραγωγῆς τῶν ἐν τῷ σώματι διαφόρων ὑγρῶν, εἰ μὴ τὸ ἀποφανθῆναι ὅτι ἡ δύναμις, μεθ' ἧς τὸ αἷμα, ἀραιούμενον, μεταβαίνει ἀπὸ τῆς καρδίας πρὸς τὰς ἄκρας ἀρτηρίας, ἐναποτίθησί τινα αὐτοῦ μέρη εἰς ἐκεῖνα τῶν μελῶν, ἐν οἷς τὰ μέρη ταῦτα εὑρίσκονται, ἀντικαθιστῶντα ἄλλα ἀποβαλλόμενα καὶ ὅτι, κατὰ τὴν θέσιν, ἢ τὸ σχῆμα, ἢ τὴν σμικρότητα τῶν ἀπαντωμένων πόρων, τινὰ τῶν μερῶν τούτων τοῦ αἵματος πορεύονται εἰς διάφορα μέλη ταχύτερα τῶν ἄλλων, ὡς εἰ εἴχομεν πλεῖστα κόσκινα παντοειδῶς τετρημένα καὶ χρησιμεύοντα πρὸς τὴν ἀπ' ἀλλήλων διαχώρισιν τῶν διαφόρων κόκκων; Ἀλλ' ἐπὶ τέλους τὸ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον ἐν πᾶσι τούτοις εἶνε ἡ παραγωγὴ τῆς ζωτικῆς δυνάμεως, οὗ-

SISTEMA MUSEALE MEGARO

σης ἐλαφροτάτης ὡς ἀήρ, ἢ μᾶλλον καθαρωτάτης καὶ ζωηροτάτης ὡς φλὸξ ἥτις, συνεχῶς καὶ δαψιλῶς ἀπὸ τῆς καρδίας εἰς τὸν ἐγκέφαλον ἀναβαίνουσα, πορεύεται ἐκεῖθεν διὰ τῶν νεύρων εἰς τοὺς μυῶνας καὶ δίδωσι τὴν κίνησιν εἰς ἅπαντα τὰ μέλη. Μὴ νομίσωμεν δὲ ὅτι τὰ μέρη τοῦ αἵματος, τὰ μάλιστα συνταρασσόμενα καὶ τὰ μάλιστα διεισδύοντα (διόπερ εἶνε προσφορώτατα πρὸς παραγωγὴν τῆς ζωτικῆς ταύτης δυνάμεως), πορεύονται μᾶλλον εἰς τὸν ἐγκέφαλον ἢ ἀλλαχοῦ που δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν, εἰ μὴ διότι αἱ ἀρτηρίαι, αἱ διοχετεύουσαι αὐτὸ αὐτόσε, μόναι αὐταὶ ἐκ πασῶν τῶν ἀρτηριῶν προβαίνουσιν ἐκ τῆς καρδίας κατ' εὐθεῖαν γραμμήν. Διότι κατὰ τὰς μηχανικὰς τοὺς κανόνας, ὁμοίους καθ' ὅλα πρὸς τοὺς τῆς φύσεως, ὅταν πλεῖστα πράγματα κινῶνται ὁμοῦ πρὸς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον, ἔνθα δὶν ὑπάρχει ἱκανὴ πρὸς ὅλα θέσις (καθάπερ τὰ ἐκ τῆς ἀριστερᾶς τῆς καρδίας κοιλότητος ἐξερχόμενα μέρη τοῦ αἵματος καὶ τείνοντα πρὸς τὸν ἐγκέφαλον) τὰ ἀσθενέστερα καὶ ἧττον συνταρασσόμενα ἐκδιώκονται τοῦ σημείου ἐκείνου ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων, ἅπερ οὕτως ἐγκαθίστανται αὐτόθι μόνα.

Ταῦτα πάντα λίαν εἰδικῶς εἶχον ἑρμηνεύσει ἐν ἐκείνῃ τῇ πραγματείᾳ ἣν προὐτιθέμην νὰ δημοσιεύσω. Κατόπιν δ' εἶχον ὑποδείξει ὁποία τις εἶνε ἡ κατασκευὴ τῶν νεύρων καὶ μυώνων τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἧς ἕνεκα ἡ ζωτικὴ δύναμις, ἔσω διατελοῦσα,

δύναται νὰ κινῇ τὰ μέλη αὐτοῦ, καθάπερ βλέπομεν τὰς κεφαλάς, αἵτινες μικρὸν μετὰ τὴν ἀποτομήν, κινοῦνται εἰσέτι καὶ δάκνουσι τὴν γῆν, καίπερ μὴ ἔχουσαι πλέον ζωήν· ὁποῖαί τινες μεταβολαὶ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ τελοῦνται, προξενοῦσαι τὴν ὑπνίαν, τὸν ὕπνον, τὰ ὄνειρα· πῶς τὸ φῶς, οἱ ἦχοι, αἱ ὀσμαί, αἱ γεύσεις, τὸ θάλπος, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων ἰδιότητες, ἐναποτυποῦσιν αὐτόσε διαφόρους ἰδέας, τῇ τῶν αἰσθήσεων μεσολαβήσει· πῶς ἡ πεῖνα, ἡ δίψα, τὰ λοιπὰ ἐσωτερικὰ πάθη δύνανται ὡσαύτως νὰ πέμψωσιν αὐτόσε τὰς ἑαυτῶν· τί ὑφίσταται αὐτόθι ἡ τὰς ἰδέας ταύτας δεχομένη κοινὴ αἴσθησις, κατά τε τὴν μνήμην, τὴν διατηροῦσαν αὐτάς, καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν, τὴν δυναμένην ποικιλοτρόπως αὐτὰς νὰ μεταβάλλῃ καὶ νέας νὰ συνθέτῃ, ἅμα δὲ καὶ τί ποιεῖ, διανέμουσα τὴν ζωτικὴν δύναμιν εἰς τοὺς μυῶνας, ἵνα κινῇ τὰ μέλη τοῦ σώματος τούτου, τόσον διαφοροτρόπως καὶ τόσον καταλλήλως τοῖς ταῖς αἰσθήσεσιν αὐτοῦ ἐμφανιζομένοις ἀντικειμένοις καὶ τοῖς ἐσωτερικοῖς αὐτοῦ πάθεσι, ὥστε τὰ μέλη ἡμῶν νὰ δύνωνται νὰ κινῶνται μὴ ὁδηγούμενα ὑπὸ τῆς βουλήσεως. Ταῦτα δὲ οὐδαμῶς παράδοξα νομισθήσονται ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες, εἰδότες ὁπόσα διάφορα *αὐτόματα*, ἢ μηχανὰς κινουμένας, δύναται κατασκευάζειν ἡ ἀνθρωπίνη τέχνη, χρωμένη τεμαχίοις ὀλιγίστοις ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ μέγα πλῆθος

SISTEMA MUSEALE DI ATENEO MEGARO

τῶν ὀστῶν, μυώνων, νεύρων, ἀρτηριῶν, φλεβῶν καὶ πάντων τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ σώματος παντὸς ζῴου, ὑπολαμβάνουσι τὸ σῶμα τοῦτο ὡς μηχανήν, ἥτις ὑπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ πλασθεῖσα, εἶνε ἀσυγκρίτως κάλλιον διατεταγμένη καὶ ἔχει κινήσεις θαυμαστοτέρας, ἢ οἵα δήποτε τῶν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐπινοουμένων μηχανῶν. Ἐνταῦθα δ' ἰδίᾳ εἶχον ἐπιμείνει καταδεικνὺς ὅτι, εἰ ὑπῆρχον μηχαναὶ ἔχουσαι τὰ ὄργανα καὶ τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ πιθήκου ἢ ἄλλου τινὸς ἀλόγου ζῴου σχῆμα, οὐδόλως ἠθέλομεν ἀναγνωρίσει ὅτι αἱ μηχαναὶ ἐκεῖναι δὲν εἶνε κατὰ πάντα τῆς αὐτῆς τῶν ζῴων τούτων φύσεως, ἐνῷ τοὐναντίον, εἰ ὑπῆρχον μηχαναὶ ὅμοιαι τοῖς σώμασιν ἡμῶν καὶ μιμούμεναι τὰς ἡμετέρας πράξεις ἐφ' ὅσον ἠθικῶς εἶνε δυνατόν, ἐξ ἅπαντος κατὰ δύο βεβαιοτάτους τρόπους ἠθέλομεν ἀναγνωρίσει ὅτι αἱ μηχαναὶ ἐκεῖναι δὲν εἶναι ἄνθρωποι· πρῶτον μὲν διότι οὐδέποτε ἤθελον μεταχειρίζεσθαι λόγους, οὐδ' ἄλλα σημεῖα ἀπαρτίζουσαι αὐτούς, ὡς ἡμεῖς ποιοῦμεν ἀνακοινοῦντες τοῖς ἄλλοις τὰ ἡμέτερα νοήματα, καθότι πολὺ καλὰ δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν μηχανήν, προφέρουσαν λόγους καὶ μάλιστά τινας προκειμένου περὶ τῶν σωματικῶν ἐνεργειῶν, τῶν προξενουσῶν μεταβολὴν ἐν τοῖς ὀργάνοις αὐτῆς, ὡς λ. χ. νὰ ἐρωτήσῃ τί θέλομεν ἐγγίζοντές που αὐτήν, νὰ φωνήσῃ ὅτι πειράζομεν αὐτὴν καὶ εἴ τι ἄλλο, ἐγγίζοντες αὐτὴν ἀλλαχοῦ· ὄχι

ὅμως καὶ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι κατατάσσει τοὺς λόγους διαφοροτρόπως ἵν' ἀποκρίνηται εἰς τὴν ἔννοιαν παντὸς ὅ,τι ἐνώπιον αὐτῆς λέγεται, ὅπερ δύνανται ποιεῖν καὶ οἱ τὰ μάλιστα ἀπεκτηνωμένοι ἄνθρωποι· δεύτερον δὲ διότι, καὶ ἂν αἱ μηχαναὶ ἐκεῖναι ποιῶσι πλεῖστα τόσον καλῶς, ἴσως καὶ κάλλιον πάντων ἡμῶν, πάντως ὅμως ὑπολείπονται κατά τινα ἄλλα, ἐξ ὧν δυνάμεθα ν' ἀνακαλύψωμεν ὅτι δὲν ἐνεργοῦσιν ἐκ συναισθήσεως, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς διατάξεως τῶν ὀργάνων αὐτῶν· διότι ἐνῷ τὸ λογικὸν εἶνε παγκόσμιον ὄργανον, δυνάμενον χρησιμεύειν εἰς παντοειδεῖς συγκυρίας, τὰ ὄργανα ἐκεῖνα χρήζουσιν εἰδικῆς τινος διατάξεως διὰ πᾶσαν εἰδικὴν πρᾶξιν· ὅθεν ἕπεται ὅτι εἶνε ἠθικῶς ἀδύνατον νὰ ὑπάρχωσιν ἱκανὰ διάφορα ὄργανα ἐν μιᾷ μηχανῇ, ἵνα κινῶσιν αὐτήν· καθ' ὅλας τῆς ζωῆς τὰς περιστάσεις, ὃν τρόπον κινεῖ ἡμᾶς τὸ ἡμέτερον λογικόν. Ὥστε κατ' αὐτοὺς τούτους τοὺς δύο τρόπους δυνάμεθα ἐπίσης γνῶναι τὴν ἀπὸ τῶν κτηνῶν διαφορὰν τῶν ἀνθρώπων. Διότι τὰ μάλιστα ἀξιοπαρατήρητον εἶνε ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι τόσον ἀπεκτηνωμένοι καὶ τόσον ἠλίθιοι, οὐδὲ τῶν ἀφρόνων αὐτῶν ἐξαιρουμένων, ὥστε νὰ μὴ δύνωνται νὰ κατατάττωσιν ὁμοῦ διαφόρους λόγους καὶ νὰ συνθέτωσιν ὁμιλίαν πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν διανοημάτων αὐτῶν καὶ ὅτι τοὐναντίον δὲν ὑπάρχει ἄλλο ζῷον, τόσον ἐντελὲς καὶ τόσον ἀνελλιποῦς γεννήσεως,

SISMANOGLIO MEGARO

δυνάμενον ποιεῖν ταῦτά! Δὲν συμβαίνει δὲ τοῦτο διὰ τῶν ὀργάνων τὴν ἔλλειψιν· διότι βλέπομεν τὰς κίσσας καὶ τοὺς ψιττακοὺς προφέροντας μὲν λόγους ὡς ἡμεῖς, μὴ δυναμένους ὅμως καὶ νὰ λαλῶσιν ὡς ἡμεῖς, τ. ἔ. δεικνύοντες ὅτι νοοῦσιν ὅσα λέγουσιν· ἐνῷ οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἐκ γενετῆς κωφάλαλοι καὶ στερούμενοι ὅσον τὰ ζῷα, ἢ καὶ πλέον αὐτῶν, ὀργάνων χρησιμευόντων τοῖς ἄλλοις εἰς τὸ λαλεῖν, συνήθως οἰκοθεν ἐπινοοῦσί τινα σημεῖα, δι' ὧν συνεννοοῦνται μετ' ἐκείνων, οἵτινες,συνδιάγοντες αὐτοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, εὐκαιροῦσι νὰ μάθωσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν· Ταῦτα δὲ πάντα δὲν μαρτυροῦσι μόνον ὅτι τὰ κτήνη ἔχουσιν ὀλιγώτερον ἢ οἱ ἄνθρωποι λογικόν, ἀλλ'ὅτι οὐδαμῶς ἔχουσι, διότι παρατηροῦμεν ὅτι ὀλιγίστου χρήζουσι λογικοῦ ἵνα δύνωνται νὰ λαλῶσι· καθ'ὅσον δὲ βλέπομεν ὑπάρχουσαν τὴν ἀνισότητα τόσον μεταξὺ τῶν ὁμοειδῶν ζώων, ὅσον καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅτι τὰ μὲν γυμνάζονται δυσχερέστερον τῶν δέ, δὲν ἤθελεν εἶναι πιστευτὸν ὅτι πίθηκός τις ἢ ψιττακός,ἐκ τῶν τελειοτάτων τοῦ εἴδους αὐτοῦ, δὲν ἐξισοῦται κατὰ τοῦτο πρὸς παιδίον ἡλιθιώτατον, ἢ τοὐλάχιστον ἔχον τεταραγμένον τὸν ἐγκέφαλον, εἰ μὴ ἦν ἡ ψυχὴ αὐτῶν φύσεως ὅλως διαφόρου τῆς τῆς ἡμετέρας. Δέον δὲ νὰ μὴ συγχέωμεν τοὺς λόγους πρὸς τὰς φυσικὰς κινήσεις τὰς ἐκδηλούσας τὰ πάθη καὶ τὰς ὁποίας δύνανται νὰ μιμηθῶσι αἵ τε μηχαναὶ καὶ τὰ

ζῷα,μηδὲ νὰ φρονῶμεν, ὡς τινες τῶν παλαιῶν,ὅτιτὰ κτήνη λαλοῦσι, εἰ καὶ μὴ ἐννοοῦμεν ἡμεῖς τὴνγλῶσσαν αὐτῶν. Διότι, ἐὰν τοῦτο ἀληθεύῃ, τόσον ἠδύναντο νὰ συνεννοῶνται καὶ μεθ' ἡμῶν ὅσον καὶ πρὸς τὰ ὅμοια ἑαυτοῖς, ἀφοῦ δὲ ἔχουσι πλεῖστα ὄργανα σχετιζόμενα πρὸς τὰ ἡμέτερα. Ἐπίσης τὰ μάλιστα εἶνε ἀξιοπαρατήρητον ὅτι, εἰ καὶ ὑπάρχουσι πλεῖστα ζῷα ἐκδηλοῦντα πλείονα ἡμῶν πανουργίαν ἔν τισι τῶν πράξεων αὐτῶν, οὐχ ἧττον παρατηροῦμεν ὅτι τὰ αὐτὰ οὐδεμίαν δηλοῦσι πανουργίαν ἐν πλείσταις ἄλλαις· ὥστε ὅ,τι ἐκεῖνα ποιοῦσι κάλλιον ἡμῶν, δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἔχουσι νοῦν, (διότι κατὰ ταῦτα ἤθελον ἔχει πλείονα ἢ οἱοσδήποτε ἐξ ἡμῶν καὶ ἤθελον ἐνεργεῖ κάλλιον ἐν παντὶ ἄλλῳ πράγματι),ἀλλὰ τοὐναντίον ὅτι παντάπασι στεροῦνται νοῦ καὶ ὅτι ἡ φύσις ἐνεργεῖ ἐν αὐτοῖς κατὰ τὴν τῶν ὀργάνων διάταξιν· οὕτω βλέπομεν τὸ ὡρολόγιον, ἐκ τροχῶν καὶ ἐλατηρίων συγκείμενον καὶ δυνάμενον νὰ μετρῇ τὰς ὥρας καὶ τὸν χρόνον ἀκριβέστερον ἡμῶν, μεθ' ὅσην κἂν ἔχωμεν σύνεσιν ἡμεῖς.

Κατόπιν τούτων εἶχον περιγράψει τὴν λογικὴν ψυχὴν καὶ καταδείξει ὅτι ἀδύνατον νὰ γεννᾶται ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς ὕλης, καθάπερ τὰ λοιπὰ πράγματα περὶ ὧν εἶχον λαλήσει, ἀλλ' ὅτι ἐπίτηδες δημιουργεῖται, ἅμα δὲ καὶ ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ κατοικῇ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι, ὡς ὁ ναυηγὸς ἐν τῷ πλοίῳ, ἵνα

SISMANOGLIO MEGARO

μόνον κινῇ τὰ μέλη αὐτοῦ; Ἀλλ' ὅτι ἀνάγκη νὰ ἑνῶται καὶ συνδέηται μετ' αὐτοῦ στενώτερον, ἵνα ἔχῃ πρὸς τούτοις καὶ αἰσθήματα καὶ ὀρέξεις πρὸς τὰς ἡμετέρας ὁμοίας καὶ οὕτως ἀπαρτίζῃ τὸν ἀληθῆ ἄνθρωπον. Ἄλλως τε ἐνταῦθα ὁπωσοῦν ἐμακρηγόρησα περὶ ψυχῆς, διότι σπουδαιότατα εἶνε τὰ περὶ αὐτῆς καὶ διότι, μετὰ τὴν πλάνην τῶν ἀρνουμένων τὸν Θεόν, ἣν φρονῶ ὅτι ἀνωτέρω ἱκανῶς ἀνεσκεύασα, δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἀπομακρύνουσα ὅτι πλεῖστον τὰς ἀσθενεῖς διανοίας ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ τῆς ἀρετῆς, ἢ τὸ φαντασθῆναι ὅτι ἡ τῶν ζῴων ψυχὴ ἔχει τὴν αὐτὴν τῇ ἡμετέρᾳ φύσιν καὶ ὅτι ἑπομένως οὐδὲν προσήκει φοβεῖσθαι, οὐδὲ ἐλπίζειν μετὰ τὴν ζωὴν ταύτην, οὐδ' ὅσον αἱ μυῖαι καὶ οἱ μύρμηκες· ἐνῷ τοὐναντίον ὅταν γινώσκωμεν πόσον ἡμῶν τὰ ζῷα διαφέρουσι, πολλῷ κάλλιον κατανοοῦμεν τοὺς λόγους τοὺς ἀποδεικνύοντας ὅτι ἡ ἡμετέρα ψυχὴ ἔχει φύσιν ὅλως ἀνεξάρτητον τοῦ σώματος καὶ ὅτι ἑπομένως δὲν μέλλει νὰ συναποθάνῃ αὐτῷ. Ἄλλως τε δὲ μὴ βλέποντες ἄλλα αἴτια, δυνάμενα ν' ἀφανίσωσιν αὐτήν, φύσει ἀναγκαζόμεθα νὰ κρίνωμεν ὅτι εἶνε ἀθάνατος.

ΕΚΤΟΝ ΜΕΡΟΣ.

Πρὸ τριῶν λοιπὸν ἐτῶν εἶχον ἀποτερματίσει τὴν πάντα ταῦτα περιέχουσαν πραγματείαν, ἣν ἤρχιζον νὰ ἐπιθεωρῶ, ἵνα παραδῶ αὐτὴν εἰς χεῖρας τυπογράφου, ὅτε ἔμαθον ὅτι ἐκεῖνοι, οὓς σέβομαι καὶ ὧν τὸ κῦρος τόσον δύναται ἐπὶ τῶν ἐμῶν πράξεων, ὅσον τὸ λογικόν μου ἐπὶ τῶν ἐμῶν σκέψεων, εἶχον ἀποδοκιμάσει γνώμην τινὰ περὶ φυσικῆς, ὀλίγον πρότερον ὑπ' ἄλλου τινὸς δημοσιευθεῖσαν. Δὲν λέγω ὅτι παρεδεχόμην τὴν γνώμην ἐκείνην· ἀλλ' ὅμως πρὸ τῆς ἐπικρίσεως ἐκείνων τῶν κυρίων, οὐδὲν εἶχον εὕρει ἐν αὐτῇ δυνάμενον νὰ νομισθῇ ἐπιζήμιον τῇ τε θρησκείᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ καὶ ἑπομένως νὰ μὲ κωλύσῃ τοῦ νὰ γράψω τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος γνώμην, ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος ἤθελε πρὸς τοῦτο μὲ παρορμήσει. Ἐκ τοῦ περιστατικοῦ τούτου ἐφοβήθην μὴ τυχὸν ἐπίσης εὑρεθῇ γνώμη τις μεταξὺ τῶν ἐμῶν καθ' ἣν νὰ ἐσφάλην, μεθ' ὅλην τὴν μεγάλην μέριμναν, ἣν ἀείποτε κατέβαλον περὶ τὸ μηδέποτε μηδεμίαν ἀποδέχεσθαι νέαν γνώμην, ἄνευ βεβαιοτάτων ἀποδείξεων καὶ περὶ τὸ μὴ γράφειν τινά, δυναμένην νὰ βλάπτῃ τοὺς ἄλλους. Ὁ φόβος οὗτος ἤρκεσε ν' ἀναγκασθῶ νὰ μετα-

SISMANOGLIO MEGARO

βάλω τὴν περὶ δημοσιεύσεως αὐτῶν ἀπόφασίν μου· διότι, εἰ καὶ ἰσχυρότατοι ἦσαν οἱ λόγοι, δι' οὓς πρότερον εἶχον σχηματίσει τὴν ἀπόφασιν ταύτην, οὐχ ἧττον, ἡ πρὸς τὸ ἐκδιδόναι βιβλία ἀπέχθειά μου, ἀμέσως μοὶ ἐπρομήθευσεν ἄλλους λόγους πρὸς δικαιολόγησίν μου. Οὗτοι δ' οἱ ἑκατέρωθεν λόγοι εἶνε τοιοῦτοί τινες, ὥστε, οὐ μόνον ἐμοὶ διαφέρουσιν ἀναφερόμενοι ἐνταῦθα, ἀλλ' ἴσως καὶ τῷ δημοσίῳ, μανθάνοντι αὐτούς.

Οὐδέποτε οὐδεμίαν ἀπέδωκα ἀξίαν εἰς τὰ προϊόντα τῆς διανοίας μου καὶ ἐπειδὴ οὐδένα ἄλλον καρπὸν ἐπορισάμην ἐκ τῆς μεθόδου, ἧς χρῆσιν ποιοῦμαι, ἢ ὅτι εὗρόν τινα εὐάρεστον λύσιν δυσχερειῶν τινῶν τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν, ἢ μᾶλλον ὅτι ἠγωνίσθην νὰ κανονίσω τὰ ἤθη μου διὰ τῶν λόγων, οὓς αὕτη μὲ διδάσκει, διὰ ταῦτα δὲν νομίζω ὅτι ὑποχρεοῦμαι νὰ γράψω τι περὶ αὐτῆς. Διότι, περὶ τῶν ἠθῶν προκειμένου, πᾶς τις τόσας πολλὰς ἔχει περὶ αὐτῶν γνώμας, ὥστε εὐκόλως ἠδύναντο νὰ εὑρεθῶσι τόσοι ἀναμορφωταί, ὅσαι αἱ κεφαλαί, εἰ ἐπετρέπετο ἄλλοις τισὶ μᾶλλον, ἢ τοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ταχθεῖσι κυρίοις τῶν λαῶν αὐτοῦ καὶ τοῖς λαβοῦσιν ἱκανὴν προφητικὴν χάριν καὶ ζῆλον τὸ μεταβάλλειν αὐτὰ κατά τι· διό, εἰ καὶ σφόδρα ἤρεσκόν μοι αἱ ἐμαὶ θεωρίαι, ἐνόμιζον οὐχ ἧττον ὅτι οἱ ἄλλοι εἶχον καὶ αὐτοὶ τοιαύτας, αἵτινες ἴσως περισσότερον ἤρεσκον αὐτοῖς. Ἀλλ' εὐθὺς

ὅτε ἀπέκτησα γενικάς τινας περὶ φυσικῆς γνώσεις καί, ἀρξάμενος νὰ δοκιμάζω αὐτὰς εἰς διαφόρους ἰδιαιτέρας δυσχερείας, παρετήρησα μέχρι τίνος δύνανται νὰ καταντήσωσι καὶ κατὰ πόσον διαφέρουσι τῶν ἀρχῶν, ὧν ἄχρι τοῦδε ἐγένετο χρῆσις, ἐνόμισα ὅτι δὲν ἠδυνάμην νὰ κρύψω αὐτάς, χωρὶς νὰ ἁμαρτήσω ἁμαρτίαν μεγάλην ἐνώπιον τοῦ νόμου, τοῦ ἐπιτάσσοντος ἡμῖν νὰ διαχέωμεν ἐφ' ὅσον δυνάμεθα τὸ γενικὸν καλόν, ἐπὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους· διότι αἱ ἀνακαλύψεις ἐκεῖναι μοὶ κατέδειξαν ὅτι δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς γνώσεις χρησιμωτάτας ἐν τῷ βίῳ καὶ ὅτι ἀντὶ τῆς θεωρητικῆς ἐκείνης φιλοσοφίας, τῆς ἐν τοῖς σχολείοις διδασκομένης, δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν ἄλλην τινὰ πρακτικήν, δι' ἧς, γινώσκοντες τόσον σαφῶς τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ πυρός, τοῦ ὕδατος, τοῦ ἀέρος, τῶν ἄστρων, τῶν οὐρανῶν καὶ πάντων τῶν περιστοιχούντων ἡμᾶς ἄλλων σωμάτων, ὅσον σαφῶς γινώσκομεν τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα τῶν τεχνητῶν ἡμῶν, νὰ δυνώμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν αὐτὰς ἐξ ἴσου εἰς πάσας τὰς χρήσεις, ὧν εἶνε δεκτικαὶ καὶ οὕτω νὰ καταστῶμεν κύριοι καὶ κάτοχοι τῆς φύσεως. Ταῦτα δὲ πάντα εἶνε πάνυ εὐκταῖα οὐ μόνον πρὸς πλείστων τεχνῶν ἐπινόησιν, δι' ὧν θέλομεν ἀπολαύει ἀκόπως τῶν καρπῶν τῆς γῆς καὶ πάσης εὐμαρείας, ἣν αὐτὴ παρέχει, ἀλλὰ καὶ πρὸς διατήρησιν τῆς ὑγείας, ἥτις ἀναμφρίστως εἶνε τὸ πρώτι-

SISMANOGLIO MEGARO

στον ἀγαθὸν καὶ ἡ βάσις πάντων τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τοῦ βίου τούτου· διότι τόσον ἰσχυρῶς καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς διανοίας δύναται ἡ κρᾶσις καὶ διάθεσις τῶν τοῦ σώματος ὀργάνων, ὥστε, εἰ πράγματι δυνατὴ ἡ εὕρεσις τρόπου καθιστῶντος πάντας κοινῇ τοὺς ἀνθρώπους συνετωτέρους καὶ δεξιωτέρους, ἢ ὅσον τέως ὑπάρχουσι, φρονῶ ὅτι ἐν τῇ ἰατρικῇ προσήκει νὰ ζητηθῇ ὁ τρόπος οὗτος. Ἡ σήμερον ἐν χρήσει ἰατρικὴ, πράγματι ὀλίγιστα περιέχει σπουδαίας ὠφελείας πρόξενα· ἀλλά, καίπερ μὴ προτιθέμενος νὰ ψέξω αὐτήν, σαφῶς μανθάνω ὅτι καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν αὐτὴν ἐπαγγελλομένων οὐδεὶς ὁ μὴ ὁμολογῶν ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῇ ἰατρικῇ γνωστόν, παραβαλλόμενον πρὸς τὰ πρὸς γνῶσιν ἐναπολειπόμενα, εἶνε σχεδὸν ἴσον καὶ τὸ μηδὲν καὶ ὅτι δυνάμεθα ν' ἀπαλλαγῶμεν ἀπείρων νοσημάτων σωματικῶν τε καὶ διανοητικῶν, ἴσως δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ἐκ τοῦ γήρως ἀδυναμίας, ἐὰν ἱκανῶς γνῶμεν τὰς αἰτίας αὐτῶν, ἅμα δὲ καὶ πάντα τὰ ὑπὸ τῆς φύσεως χορηγούμενα ἡμῖν φάρμακα. Διὰ ταῦτα, προτιθέμενος πάντα τὸν βίον νὰ κατατρίψω πρὸς ἀναζήτησιν ἐπιστήμης τοσοῦτον ἀναγκαίας καὶ εὑρὼν ἤδη ὁδὸν δι' ἧς φρονῶ ὅτι θέλω πάντως εὕρει ἐκείνην, ἐκτὸς ἂν παρακωλυθῶ εἴτε ὑπὸ τῆς τοῦ βίου βραχύτητος, εἴτε ὑπὸ τῆς ἐλλείψεως πειραμάτων, ἔκρινον ὅτι δὲν ὑπάρχει καλλίτερον φάρμακον κατὰ τῶν δύο τούτων παρακωλυμάτων ἢ ν' ἀνακοινώσω πιστῶς

τῷ δημοσίῳ ὅσα ὀλίγα εὗρον καὶ νὰ προσκαλέσω τοὺς ἀγχίνοας ἄνδρας περαιτέρω νὰ προβῶσι καί, κατὰ τὴν κλίσιν καὶ δύναμιν αὐτοῦ, νὰ συντελέσῃ ἕκαστος εἰς τὰ ἐκτελεστέα πειράματα ἅμα δὲ καὶ νὰ ἀνακοινώσῃ τῷ δημοσίῳ πᾶν ὅ,τι θέλει πορισθῇ, ἵνα, τῶν τελευταίων ἀρχομένων ἐκεῖθεν ὅπου οἱ ἄλλοι ἔφθασαν καὶ ἐνούντων τοὺς βίους καὶ τὰ ἔργα τῶν πολλῶν, πορευθῶμεν πάντες ὁμοῦ πολλῷ προσωτέρω ἢ ὅσον ἰδίᾳ ἕκαστος.

Παρετήρησα μάλιστα, περὶ τῶν πειραμάτων προκειμένου, ὅτι αὐτὰ τόσον ἀναγκαιότερα ἀποβαίνουσιν, ὅσον περισσότεραι εἶνε αἱ γνώσεις· διότι, κατ' ἀρχάς, προτιμότερον νὰ μεταχειριζώμεθα μόνον ἐκεῖνα τὰ πειράματα, ἅπερ ἀφ' ἑαυτῶν ἐμφανίζονται εἰς τὰς ἡμετέρας αἰσθήσεις καὶ ἅπερ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀγνοῶμεν, ὅταν ὀλίγον περὶ αὐτῶν σκεπτώμεθα, ἢ νὰ ζητῶμεν σπανιώτερα καὶ μᾶλλον μεμελετημένα διότι τὰ σπανιώτερα ταῦτα πολλάκις ἀπατῶσιν, ὁπόταν ἀγνοῶμεν εἰσέτι τὰς κοινοτάτας αἰτίας καὶ ὁπόταν, αἱ ἀφ' ὧν αὐταὶ ἐξήρτηνται περιστάσεις, ὑπάρχωσι σχεδὸν πάντοτε, τόσον ἰδιάζουσαι καὶ τόσον μικραί, ὥστε ἡ παρατήρησις αὐτῶν δυσχερεστάτη ν'ἀποβαίνῃ. Ἡ δὲ τάξις ἣ κατὰ ταῦτα ἠκολούθησα εἶνε τοιάδε τις· πρῶτον προσεπάθησα νὰ εὕρω ἐν γένει τὰς ἀρχὰς ἢ ἀρχικὰς αἰτίας παντὸς ὑπάρχοντος ἢ δυναμένου ὑπάρχειν ἐν τῷ κόσμῳ· πρὸς τοῦτο

SISMARIOGLIO MEGARO

δὲ μόνον τὸν πλάσαντα αὐτὸ Θεὸν ἐμελέτων, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν ποριζόμενος τὰς ἀρχικὰς αἰτίας ἢ ἐκ σπερμάτων τινῶν ἀληθείας φύσει ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ὑπαρχόντων. Ἀκολούθως ἐξήτασα τίνα τὰ πρῶτα καὶ συνηθέστατα ἀποτελέσματα, τὰ ἐκ τῶν αἰτιῶν τούτων δυνάμενα παραχθῆναι· οὕτω δὲ φρονῶ ὅτι εὗρον οὐρανούς, ἀστέρας, γῆν καὶ ἐπ'αὐτῆς δὲ ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ, μέταλλα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, κοινότατα πάντων ὄντα καὶ ἁπλούστατα, ἐπομένως δὲ καὶ εὐδιαγνωστότατα. Μετὰ ταῦτα, ὅτε ἠθέλησα νὰ καταβῶ εἰς τὰ μᾶλλον εἰδικώτερα, τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἐνεφανίσθησάν μοι, ὥστε ἐνόμισα ὅτι δὲν δύναται ὁ ἀνθρώπινος νοῦς νὰ διακρίνῃ τὰς μορφὰς τῶν σωμάτων ἢ τὰ εἴδη αὐτῶν, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἁπαντῶντα, ἀπὸ ἀπείρων ἄλλων σωμάτων, ἄτινα ἴσως εὑρίσκονται ἐν αὐτῇ, εἰ ἡ τοῦ Θεοῦ θέλησις ἔθηκεν αὐτὰ αὐτόθι, ἐπομένως δὲ οὐδὲ νὰ μεταχειρισθῇ αὐτά, ἐκτὸς ἐὰν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων ἀνευρίσκωμεν τὰς αἰτίας καὶ χρώμεθα πλείστοις εἰδικοῖς πειράμασι. Τούτοις ἑπόμενος καὶ ἀναπολῶν πάνθ'ὅσα ποτὲ ταῖς αἰσθήσεσί μου ἐνεφανίσθησαν, οὐδέν, τολμῶ εἰπεῖν, παρετήρησα ὅπερ νὰ μὴ ἠδυνήθην νὰ ἐξηγήσω μεθ'ἱκανῆς εὐχερείας διὰ τῶν ἀρχῶν ἃς εἶχον ἀνεύρει. Ἀλλ' ὁμολογητέον καὶ ὅτι ἡ δύναμις τῆς φύσεως τόσον εἶνε εὐρεῖα καὶ μεγάλη, ὅτι αἱ ἀρχαὶ αὗται τόσον ἁπλαῖ καὶ γενικαί,

ὥστε οὐδὲν σχεδὸν εἰδικὸν παρατηρῶ ἀποτέλεσμα, πρὶν ἢ μάθω κατ'ἀρχὰς ὅτι δύναται νὰ προκύψῃ ἐξ αὐτῶν κατὰ διαφόρους τρόπους. Συνήθως δὲ μεγίστην ἔχω δυσχέρειαν περὶ τὸ εὑρίσκειν κατὰ τίνα ἐκ τῶν τρόπων τούτων πηγάζει ἀπὸ τῶν ῥηθεισῶν ἀρχῶν πᾶν εἰδικὸν ἀποτέλεσμα· διότι οὐδένα πρὸς τοῦτο γινώσκω ἄλλον τρόπον ἢ τὸ ἐξ ὑπαρχῆς ζητεῖν τοιαῦτά τινα πειράματα, ὥστε τὸ ἐξαγόμενον αὐτῶν νὰ μὴ ἀποβῇ ὅμοιον, εἴτε κατὰ τοῦτον τῶν τρόπων ἐκείνων ἐξηγηθῇ τὸ εἰδικὸν ἀποτέλεσμα, εἴτε κατ' ἐκεῖνον. Ἀλλ' ἤδη εἰς τοσοῦτον ἀφικόμην, ὥστε νομίζω ὅτι καλῶς πάνυ βλέπω ὁποῖόν τινα τρόπον πρέπει νὰ μετέλθωμεν πρὸς ἐκτέλεσιν πολλῶν ἐξ ἐκείνων τῶν πειραμάτων ἅτινα δύνανται πρὸς τοῦτο νὰ χρησιμεύσωσι. Βλέπω ὅμως ὡσαύτως ὅτι αὐτὰ εἶνε τοιαῦτά τινα, ὥστε οὔτε αἱ χεῖρές μου οὔτε οἱ πόροι μου, καὶ ἂν ἔτι ἦσαν χιλιοπλάσιοι τῶν ὅσους ἔχω, ἀδυνατοῦσιν ὑπὲρ πάντων νὰ ἐξαρκέσωσιν. Ὅθεν, καθ' ὅσον ἐρεζῆς θέλω εὐπορεῖ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν πολλῶν ἢ ὀλίγων πειραμάτων, κατὰ τοσοῦτον θέλω προχωρεῖ πολὺ ἢ ὀλίγον ἐν τῇ γνώσει τῆς φύσεως· ταῦτα δὲ ἤλπιζον ὅτι ἤθελον καταστήσει γνωστὰ διὰ τῆς πραγματείας ἣν εἶχον γράψει καὶ δείξει τόσον σαφῶς τὸ ὄφελος ὅπερ δύναται ἐξ αὐτῶν νὰ προξενηθῇ τῷ δημοσίῳ, ὥστε ἔμελλον νὰ παρακαλέσω πάντας τοὺς ἐν γένει πάντων τῶν ἀνθρώπων τὸ καλὸν ἐπιθυμοῦν-

SISMANOGLIO MEGARO

τας. δηλ. πάντας τοὺς πράγματι έναρέτους, οὐχὶ δὲ τοὺς κατ' ἐπιφάνειαν οὐδὲ τοὺς μόνον κατὰ γνώμην νὰ μοὶ ἀνακοινώσωσιν ὅσα ἤδη ἐπιτήσαντο πειράματα ἅμα δὲ καὶ νὰ μοὶ βοηθήσωσιν ἐν τῇ ἀνερευνήσει τῶν πρὸς ἐκτέλεσιν ἐναπολειπομένων.

Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ καιροῦ ἐκείνου δι' ἄλλους λόγους μετέβαλον γνώμην, σκεψάμενος ὅτι προσῆκεν ἀληθῶς νὰ ἐξακολουθῶ γράφων πάνθ' ὅσα λόγου τινὸς ἔκριναν ἄξια. ἐφ' ὅσον τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν ἀνεκάλυπτον καὶ νὰ ἐπεξεργάζωμαι αὐτὰ τοσοῦτον, ὡς εἰ ἔμελλον νὰ ἐκδώσω αὐτὰ εἰς φῶς. Ἐσκεψάμην δὲ ταῦτα ἵνα πλείονα καιρὸν ἔχω περὶ τὴν ἐξέτασιν αὐτῶν, διότι βεβαίως ἀκριβέστερον ἀείποτε διερευνῶμεν ὅ,τι νομίζομεν ὅτι οἱ πολλοὶ θέλουσιν ἴδει, ἢ ὅ,τι μόνον ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν ποιοῦμεν (πολλάκις μάλιστα ὅσα ἐνόμισα ἀληθῆ ἅμα νοήσας αὐτά, ἐφάνησάν μοι ψευδῆ, ἅμα θελήσαντι νὰ θέσω αὐτὰ ἐπὶ τοῦ χάρτου), ἵνα μηδεμίαν ἀπολέσω στιγμὴν πρὸς ὄφελος τοῦ δημοσίου, εἰ δὴ πρὸς τοῦτό εἰμι ἱκανός, καὶ ἵνα οἱ τὰ ἐμὰ συγγράμματα μετὰ τὸν θάνατόν μου μελετήσοντες ὠφεληθῶσιν ὅσον ἔνεστι ἐξ αὐτῶν, εἵτινός εἰσιν ἄξια λόγου. Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα ἐσκεψάμην καὶ ὅτι οὐδαμῶς ἔδει νὰ ἐπιτρέψω τὴν δημοσίευσιν αὐτῶν ἐφ' ὅσον ἐγὼ ἔζων, ἵνα μή μοι παράσχωσιν ἀφορμὴν ἀπωλείας τοῦ χρόνου, καθ' ὃν προτίθεμαι νὰ μελετῶ μήτε αἱ ἐναντιώσεις καὶ λογομαχίαι, ἅπερ τὰ συγ-

γράμματά μου δυνατὸν νὰ προκαλέσωσι, μήτε αὐτὴ ἡ οἱαδήποτε ὑπόληψις ἣν αὐτὰ δύνανται νὰ μοὶ περιάψωσι. Διότι, εἰ καὶ ἀληθὲς ὅτι πᾶς τις ὀφείλει νὰ προάγῃ κατὰ τὸ ἐνὸν τὰ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀγαθὰ καὶ ὅτι οὐδέν τις σημαίνει ὅταν οὐδένα ὠφελῇ, οὐχ ἧττον ὡσαύτως ἀληθὲς ὅτι οἱ μόχθοι ἡμῶν προσήκει νὰ ἐκτείνωνται πορρωτέρω τοῦ ἐνεστῶτος καὶ ὅτι καλὸν τὸ ὀλιγωρεῖν περὶ τῶν δυναμένων ἴσως ὠφελεῖν τοὺς ζῶντας, ὅταν συμφέρῃ νὰ ποιῶμεν ἄλλα δυνάμενα περισσότερον νὰ ὠφελήσωσι τοὺς ἐπιγόνους ἡμῶν. Διότι πράγματι κἀγὼ ἐπιθυμῶ νὰ γνωσθῇ ὅτι ὅσα τέως ὀλίγα ἔμαθον, οὐδὲν σχεδὸν εἶνε συγκρινόμενα πρὸς ὅσα ἀγνοῶ καὶ ὅτι δὲν παύομαι ἐλπίζων ὅτι δύναμαι νὰ μάθω· διότι οἱ βαθμηδὸν ἀνακαλύπτοντες τὰς ἐπιστημονικὰς ἀληθείας, πάσχουσιν ὅ,τι καὶ οἱ ἀρχόμενοι πλουτεῖν, οἵτινες ποριζόμενοι μεγάλας κτήσεις, διστάζουσιν ὀλιγώτερον ἢ προηγουμένως, ὅτε ἦσαν πενέστεροι καὶ ἐπορίζοντο πολλῷ ἐλάσσονας κτήσεις. Ἀλλ' οὐχ ἧττον δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν αὐτοὺς καὶ πρὸς τοὺς στρατάρχας ἐκείνους, ὧν αἱ δυνάμεις αὔξουσι συνήθως κατ' ἀναλογίαν τῶν νικῶν καὶ οἵτινες μετὰ τὴν ἀπώλειαν μάχης, ἔχουσιν ἀνάγκην πλείονος περισκέψεως ἢ ὅσην ἔχουσιν ἀνάγκην πρὸς ἐκπόρθησιν πόλεων καὶ ἐπαρχιῶν μετὰ τὸ κέρδος τῆς μάχης. Καὶ ὄντως εἶνε μαχῶν συγκρότησις τὸ καταπολεμεῖν ἁπάσας τὰς δυσ-

SISMANOGLIO MEGARO

χερείας καὶ πλάνας, τὰς παρακωλυούσας ἡμᾶς νὰ φθάσωμεν εἰς τῆς ἀληθείας τὴν ἐπίγνωσιν, ἀπώλεια δὲ μάχης τὸ ἀποδέχεσθαί τινα ψευδῆ γνώμην προκειμένου περὶ γενικῆς τινος καὶ σπουδαίας ὑποθέσεως· κατόπιν δὲ τούτου, ἵνα ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν προτέραν ἡμῶν κατάστασιν, χρήζομεν πολλῷ πλείονος δεξιότητος ἢ ὅσης χρήζομεν πρὸς τὸ ποιήσασθαι μεγάλας προόδους ὁπόταν ἤδη ἔχωμεν βεβαίας ἀρχάς. Τό γ' ἐπ' ἐμοί, εἰ ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ εὗρόν τινας ἐπιστημονικὰς ἀληθείας (ἐλπίζω δ' ὅτι ἐκ τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ περιεχομένων θέλουσι κρίνει ὅτι εὗρόν τινας ἀληθείας), δύναμαι εἰπεῖν ὅτι αἱ ἀλήθειαι αὗται εἶνε ἀποτελέσματα καὶ ἐξαρτήσεις πέντε ἢ ἓξ πρωτίστων δυσχερειῶν, ἃς ὑπερενίκησα καὶ ἃς ὑπολαμβάνω ὡς τοσαύτας μάχας, τὴν νίκην ἐμοὶ παρασχούσας. Τολμῶ δὲ μάλιστα νὰ εἴπω ὅτι φρονῶ ὅτι ἔχω ἀνάγκην νὰ κερδίσω μόνον δύο ἢ τρεῖς ἄλλας ὁμοίας, ἵνα καθ' ὅλα φθάσω εἰς τὸ τέρμα τῶν στοχασμῶν μου, καὶ ὅτι ἡ ἡλικία μου δὲν εἶνε τόσον προβεβηκυῖα ὥστε, κατὰ τὸν συνήθη τῆς φύσεως ῥοῦν, νὰ μὴ δύνωμαι εἰσέτι νὰ ἔχω ἱκανὴν πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι τοσούτῳ μᾶλλον ὀφείλω νὰ φείδωμαι τοῦ ἐναπολειπομένου μοι χρόνου, καθ' ὅσον πλείονα ἔχω ἐλπίδα ὅτι θέλω κατορθώσει οὐχὶ ματαίως νὰ δαπανήσω αὐτόν. Ἀναμφιλόγως δὲ διὰ πολλὰς αἰτίας θέλω ἀπολέσει αὐτόν, ἐὰν δημοσιεύ-

σω τὰς βάσεις τῆς ἐμῆς φυσικῆς· διότι εἰ καὶ ἅπασαι σχεδὸν εἶνε τόσον ἐναργεῖς, ὥστε, ἅμα ἀκούσας αὐτάς, θέλει τις πιστεύσει, οὐδεμιᾶς ἐξ αὐτῶν, ὡς νομίζω, ἄνευ ἀποδείξεων οὔσης, οὐχ ἧττον ὅμως, ἐπειδὴ ἀδύνατον ἀποβαίνει νὰ συμφωνῶσι πρὸς πάσας τὰς διαφόρους τῶν ἄλλων ἀνθρώπων γνώμας, ἀπὸ τοῦδε προβλέπω ὅτι πολλάκις θέλω περισπασθῆ ὑπὸ τῶν προκυψουσῶν λογομαχιῶν.

Δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι αἱ λογομαχίαι αὗται θέλουσιν εἶναι ἐπωφελεῖς καὶ διότι θέλουσίμοι γνωρίσει τὰς ἐλλείψεις μου καὶ διότι, εἴτι καλὸν ἔχω, οἱ ἄλλοι θέλουσι περισσότερον φωτισθῆ καὶ ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦδε νὰ ποιῶνται χρῆσιν αὐτοῦ θέλουσί μοι βοηθήσει μάλιστα διὰ τῶν ἐπινοήσεων αὐτῶν, ἐπειδὴ οἱ πολλοὶ κάλλιον τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου βλέπουσιν. Ἀλλ' εἰ καὶ σύνοιδα ὅτι τὰ μάλιστα σφάλλομαι καὶ δὲν ἐμπιστεύομαί ποτε ἀμέσως εἰς τὰς ἐπερχομένας μοι σκέψεις, οὐχ ἧττον ὅμως ἡ ἐκ τῶν πιθανῶς γενησομένων μοι παρατηρήσεων πεῖρα οὐδαμῶς μοι ἐπιτρέπει νὰ ἐλπίσω τινὰ ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν· διότι πολλάκις ἤδη ἐδοκίμασα τὰς κρίσεις καὶ ἐκείνων, οὓς φίλους ὑπελάμβανον καὶ ἄλλων τινῶν, οἷς ἀδιάφορον ἐμαυτὸν ἐνόμιζον, ἅμα δὲ καὶ ἐνίων, ὧν ἐγίνωσκον ὅτι ἡ μοχθηρία καὶ ὁ φθόνος ἤθελε προσπαθήσει ν' ἀποκαλύψῃ τοῖς ἐμοῖς φίλοις, ὅ,τι ἡ ἀγάπη ἔκρυπτεν αὐτοῖς. Ἀλλ' ὅμως σπανίως μοι ἐγένετο παρατήρησις,

ἦν πως νὰ μὴ προεῖδον, ἐκτὸς ἂν πολὺ ἀπεῖχε τῶν ἐμῶν θεμάτων· ὥστε οὐδέποτε σχεδὸν οὐδένα εὗρον τῶν ἐμῶν γνωματευμάτων ἐπικριτήν, ὅστις νὰ μή μοι ἐφάνη ἢ ὀλιγώτερον ἐμοῦ αὐστηρός, ἢ ὀλιγώτερον ἐπιεικής. Οὐδὲν ἧττον δέ, οὐδέποτε ἀνεῦρον ὅτι διὰ τῶν ἐν τοῖς σχολείοις διεξαγομένων συζητήσεων ἀνεκαλύφθη τις πρότερον ἀγνοουμένη ἀλήθεια. Διότι προσπαθοῦντες ἅπαντες νὰ νικήσωτι, γυμνάζονται πολλῷ μᾶλλον περὶ τὸ ἀναδεικνῦναι ἐπικρατοῦσαν τὴν πιθανότητα ἢ περὶ τὸ ζυγοστατεῖν τὰς ἑκατέρωθεν κρίσεις· ἀλλ' οἱ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀγαθοὶ ἀναφανέντες συνήγοροι δὲν γίνονται διὰ τοῦτο κατόπιν καὶ καλοὶ δικασταί.

Δὲν θέλει δὲ ἀποβῆ πολλοῦ λόγου ἀξία ἡ ἐκ τῆς ἀνακοινώσεως τῶν ἐμῶν σκέψεων τοῖς ἄλλοις προσγενησομένη ὠφέλεια· διότι δὲν ἐξέτεινα αὐτὰς εἰσέτι τόσον μακρὰν ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἀνάγκη καὶ ἄλλης πολλῆς ἀναπτύξεως πρὶν ἢ γένηται ἡ χρῆσις αὐτῶν. Φρονῶ δὲ ὅτι δύναμαι νὰ εἴπω ἄνευ ματαιοφροσύνης ὅτι ἐγὼ εἴπερ τις καὶ ἄλλος εἰμὶ ἱκανὸς νὰ ἀναπτύξω τὰς σκέψεις ταύτας· ὄχι διότι δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ πλεῖσται διάνοιαι ἀσυγκρίτως κρείττονες τῆς ἐμῆς, ἀλλὰ διότι τότε μόνον δυνάμεθα νὰ συλλάβωμέν τι καὶ καταστήσωμεν αὐτὸ ἡμέτερον ὅταν αὐτοὶ ἡμεῖς αὐτὸ ἐπινοῶμεν, καὶ οὐχὶ ὅταν μανθάνωμεν αὐτὸ παρ' ἄλλου τινός. Τόσον δὲ ταῦτα εἶνε ἀληθῆ ἐν

τῇ προκειμένῃ περιπτώσει, ὥστε, εἰ καὶ πολλάκις ἀνεπτυξά τινας τῶν ἐμῶν σκέψεων πρὸς λίαν νοήμονας ἀνθρώπους, οἵτινες, ἐνόσῳ ἐλάλουν αὐτοῖς, ἐφαίνοντο σαφέστατα τὰ λεγόμενα κατανοοῦντες, οὐχ ἧττον ὅτε αὐτοὶ αὐτὰς ἐπανέλαβον, παρετήρησα ὅτι πάντοτε σχεδὸν τόσον εἶχον μεταβάλει αὐτάς, ὥστε δὲν ἠδυνάμην πλέον νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἦσαν αἱ ἐμαὶ σκέψεις. Διόπερ μάλιστα ἀπὸ καρδίας ἱκετεύω ἐν τῷδε τῷ βιβλίῳ τοὺς ἐπιγόνους ἡμῶν, μηδέποτε νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ὅσα ἀκούσωσι προέρχονται ἐξ ἐμοῦ, εἰ μὴ διεδόθησαν ὑπ' ἐμοῦ αὐτοῦ. Οὐδαμῶς ἐκπλήττομαι ἐπὶ τοῖς παραλογισμοῖς τοῖς ἀποδιδομένοις πᾶσιν ἐκείνοις τοῖς ἀρχαίοις φιλοσόφοις, ὧν στερούμεθα τὰ συγγράματα, οὐδὲ νομίζω ὅτι αἱ σκέψεις αὐτῶν ἦσαν ὅλως παράλογοι, διότι αὐτοὶ ἦσαν αἱ ἄρισται διάνοιαι τοῦ καιροῦ ἐκείνου· τοὐναντίον μάλιστα παραδέχομαι ὅτι κακῶς διέσωσαν ἡμῖν τὰς σκέψεις ἐκείνων. Τεκμήριον δ' ὅτι σχεδὸν οὐδέποτε οὐδεὶς τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν αὐτοὺς ὑπερέβη· πέποιθα μάλιστα ὅτι οἱ σήμερον ἐμπαθῶς τῷ Ἀριστοτέλει ἑπόμενοι ἤθελον νομίσει ἑαυτοὺς εὐδαίμονας, εἰ εἶχον τοσαύτην τῆς φύσεως γνῶσιν ὅσην εἶχεν ἐκεῖνος, καὶ ἐὰν ἔτι τεθῇ ὅρος μηδέποτε ν' ἀποκτήσωσι πλείονα γνῶσιν. Οἱ τοιοῦτοι ὀπαδοὶ εἶνε ὅμοιοι τῷ κισσῷ· ὁ κισσὸς οὐδέποτε τείνει νὰ ἀνέλθῃ ὑψηλότερον τῶν ἐρειδόντων αὐτῶν δένδρων, ἀλλὰ πολλάκις κατέρχεται καὶ πάλιν ἀφοῦ

φθάσῃ εἰς τὴν κορυφὴν ἐκείνων. Πρὸς δὲ τούτοις φρονῶ ὅτι ἐκεῖνοι κατέρχονται καὶ πάλιν, δηλ. καθίστανταί πως ὀλιγώτερον σοφοὶ ἢ ἂν ἐπαύοντο σπουδάζοντες, οἵτινες, μὴ ἀρκούμενοι νὰ μανθάνωσι πᾶν ὅτι καταληπτῶς ἐξηγεῖται ἐν τῷ συγγραφεῖ αὐτῶν, θέλουσι συγχρόνως νὰ εὑρίσκωσιν ἐν αὐτῷ τὴν λύσιν πλείστων δυσχερειῶν, περὶ ὧν οὐδὲν αὐτὸς λέγει οὐδὲ κἂν ποτὲ ἐσκέφθη. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ φιλοσοφοῦσιν οἱ τοιοῦτοι κατὰ τρόπον λίαν πρόσφορον τοῖς τὴν διάνοιαν ἀσθενῆ κεκτημένοις· διότι ἡ ἀσάφεια τῶν διακρίσεων καὶ τῶν ἀρχῶν, ὧν ποιοῦνται χρῆσιν, ποιεῖ αὐτοὺς λαλεῖν περὶ πάντων τόσον εὐτόλμως, ὡς εἰ ἐγίνωσκον αὐτὰ καὶ ἰσχυρίζεσθαι πάνθ' ὅσα λέγουσι ἐνώπιον τῶν μᾶλλον δεξιῶν καὶ ὀξυδερκῶν, οἵτινες οὐδαμῶς δύνανται νὰ καταπείσωσιν αὐτούς. Διὰ ταῦτα οἱ τοιοῦτοί μοι φαίνονται ὅμοιοι τῷ τυφλῷ ὅστις, ἵνα τελεσφόρως πολεμήσῃ τὸν βλέποντα, προσκαλεῖ αὐτὸν νὰ καταβῇ εἰς τὸν βυθὸν γνοφώδους ὑπογείου· δύναμαι δ' εἰπεῖν ὅτι αὐτοὶ οὗτοι ἐνδιαφέρονται εἰς τὴν μὴ δημοσίευσιν τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας ἣν μετέρχομαι. Διότι δημοσιεύων αὐτάς, ἁπλουστάτας καὶ ἐναργεστάτας οὔσας, θέλω ἀνοίξει ὡς οὕτως εἰπεῖν παράθυρα, δι' ὧν θέλει εἰσρεύσει τὸ φῶς εἰς τὸ ὑπόγειον ἐκεῖνο εἰς ὃ κατῆλθον ἵνα πολεμήσωσιν. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ μεγαλοφυεῖς καὶ σοφοὶ δὲν δύνανται νὰ ἐπιθυμήσωσι τὴν γνῶσιν τῶν ἀρχῶν τούτων· διότι

ἂν θέλωσι νὰ μάθωσι νὰ ὁμιλῶσι περὶ πάντων καὶ ν' ἀποκτήσωσι τὴν ὑπόληψιν σοφῶν, εὐκολώτερον θέλουσι τύχει τοῦ ποθουμένου ἐὰν ἀρκῶνται εἰς τὴν πιθανότητα, ἥτις δύναται νὰ εὑρίσκηται ἀκόπως ἐν πάσῃ ὑποθέσει, ἢ ἐὰν ζητῶσι τὴν ἀλήθειαν, ἥτις βαθμηδὸν μόνον ἀποκαλύπτεται ἔν τισιν ὑποθέσεσι καὶ ἥτις, ὑποκειμένου λόγου περὶ τῶν ἄλλων, ὑποχρεοῖ ἡμᾶς νὰ ὁμολογῶμεν ἐλευθέρως ὅτι ἀγνοοῦμεν αὐτάς. Οἱ τοιοῦτοι, ἐὰν τὴν πράγματι προτιμητέαν γνῶσιν μικρᾶς τινος ἀληθείας, προτιμῶσι τῆς ματαιοφροσύνης τοῦ φαίνεσθαι ὅτι οὐδὲν ἀγνοοῦσι καὶ θέλωσι νὰ βαίνωσιν ὁδὸν τῇ ἐμῇ ὁμοίαν, δὲν χρήζουσι νὰ εἴπω αὐτοῖς πλείονα τῶν ὅσα ἤδη εἶπον ἐν τῷδε τῷ λόγῳ· διότι ἂν εἶνε ἱκανοὶ νὰ προβῶσιν ἐμοῦ πορρωτέρω, θέλουσιν εἶναι πάντως ἱκανώτεροι νὰ εὕρωσιν αὐτοὶ καὶ μόνοι πᾶν ὅ,τι φρονῶ ὅτι εὗρον ἐγώ. Καθότι, πάντοτε τὰ πάντα κατὰ τάξιν ἐξετάσαντος ἐμοῦ, βέβαιον ὅτι τὰ εἰσέτι πρὸς ἀνακάλυψιν ἐναπολειπόμενά μοι, εἶνε αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ δυσχερέστερα καὶ μᾶλλον κεκρυμμένα ὧν ἤδη ἠδυνήθην νὰ εὕρω. Ταῦτα δὲ καταμανθάνοντες ἐκ τῶν ἰδίων ἐρευνῶν, πολλῷ μᾶλλον θέλουσιν εὐαρεστηθῆ, ἢ ἐὰν μάθωσιν αὐτὰ ἐκ τῶν ἐμῶν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἡ ἕξις, ἣν θέλουσιν ἀποκτήσει, ἐρευνῶντες πρῶτον τὰ εὔκολα καὶ ἔπειτα βαθμηδὸν μεταβαίνοντες εἰς ἄλλα δυσχερέστερα, θέλει ὠφελήσει αὐτοὺς πολλῷ πλεῖον ἢ

SISMANOGLIO MEGARO

πᾶσαι αἱ ἐμαὶ διδασκαλίαι. Διότι καὶ περὶ ἐμοῦ πέποιθα ὅτι, εἰ ἐκ νεότητός μου ἐδιδασκόμην πάσας τὰς ἀληθείας, ὧν μετέπειτα τὰς ἀποδείξεις ἀνεζήτησα καὶ μηδένα ἐλάμβανον πρὸς ἐκμάθησιν αὐτῶν κόπον, ἴσως οὐδέποτε οὐδεμίαν ἄλλην ἤθελον μάθει ἢ ἴσως οὐδέποτε ἤθελον ἀποκτήσει τὴν ἕξιν καὶ εὐχέρειαν ἣν φρονῶ ὅτι ἔχω περὶ τὴν εὕρεσιν πάντοτε νέων ἀληθειῶν, ἐνόσῳ περὶ τὴν ἀναζήτησιν αὐτῶν ἀσχολοῦμαι. Ἐνὶ δὲ λόγῳ, εἰ ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχει ἔργον τι μὴ δυνάμενον νὰ τελειωθῇ τόσον καλῶς ὑπό τινος ἄλλου ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου ὅστις ἤρξατο αὐτοῦ, τὸ ἔργον τοῦτο εἶνε ἐκεῖνο ὅπερ ἐγὼ ἐργάζομαι.

Ὁμολογητέον δ' ὅτι εἷς καὶ μόνος ἀνὴρ ἀδυνατεῖ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν πάντων τῶν πρὸς τοῦτο ἀναγκαίων πειραμάτων· ἀλλ' ὅμως δὲν δύναται καὶ νὰ μεταχειρισθῇ σκοπίμως ἄλλας χεῖρας, πλὴν τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν τῶν τεχνητῶν, ἢ καὶ τοιούτων τινῶν ἀνθρώπων, οὓς δύναται ν' ἀμείβῃ χρηματικῶς καὶ οὓς ἡ τελεσφορωτάτη ἐλπὶς τοῦ κέρδους δύναται νὰ παρορμήσῃ εἰς τὴν αὐστηρὰν ἐκτέλεσιν πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ προβληθησομένων αὐτοῖς. Διότι οἱ ἐθελονταί, οἱ ἐκ περιεργείας ἢ καὶ φιλομαθείας ἴσως προσφερόμενοι νὰ βοηθῶσιν αὐτῷ, οὐ μόνον ἔχουσι συνήθως πλείονας ὑποσχέσεις ἢ ἔργα, ποιούμενοι καλὰς προτάσεις, ὧν οὐδεμία οὐδέποτε εὐδοκιμεῖ, ἀλλὰ καὶ πάντες θέλουσι ν' ἀμείβωνται διὰ τῆς

ἐξηγήσεώς τινων δυσχερειῶν, ἢ τουλάχιστον διὰ φιλοφρονήσεων καὶ διαλέξεων ἀνωφελῶν, ἅτινα πάντα δὲν θέλουσι δαπανήσει τόσον ὀλίγον καιρόν, ὥστε ἐκεῖνος νὰ μὴ ἀπολέσῃ καὶ νὰ μὴ ζημιωθῇ. Τὰ δὲ ὑπὸ τῶν ἄλλων γενόμενα πειράματα καὶ ὅταν μάλιστα αὐτοὶ θελήσωσι ν' ἀνακοινώσωσιν αὐτῷ αὐτὰ (τοῦθ' ὅπερ οἱ νομίζοντες αὐτὰ μιστήρια οὐδέποτε ποιοῦσι), συνετέθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ τοσούτων περιστάσεων ἢ περιττῶν μέσων, ὥστε τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν δυσχερέστατα θέλει διευκρινήσει, ἅμα δὲ καὶ ἅπαντα σχεδὸν θέλει εὕρει τόσον κακῶς ἐξηγημένα, ἢ μᾶλλον τόσον ψευδῆ, διότι οἱ ποιήσαντες αὐτὰ ἐβιάσθησαν νὰ δείξωσιν αὐτὰ σύμφωνα πρὸς τὰς ἑαυτῶν ἀρχάς, ὥστε καὶ ἐάν τινα αὐτῶν δύνωνται νὰ χρησιμεύσωσιν αὐτῷ, δὲν θέλουσιν ὅμως δυνηθῇ ἐξ ὑπαρχῆς νὰ γίνωσιν ἀντάξια τοῦ καιροῦ, ὃν θέλει δαπανήσει πρὸς ἐκλογὴν αὐτῶν.

Ὥστε ἐὰν ὑπάρχῃ τις ἐν τῷ κόσμῳ πράγματι ἱκανὸς περὶ τὴν εὕρεσιν τῶν μεγίστων καὶ ὠφελιμωτάτων τῷ δημοσίῳ πραγμάτων καὶ ἐὰν διὰ ταῦτα πάντες παντοιοτρόπως προσπαθήσωσι νὰ βοηθήσωσιν αὐτῷ, ὅπως ἐπιτύχῃ τῶν σκοπῶν αὐτοῦ, δὲν βλέπω ἂν οὗτοι δύνανται ἄλλο τι ὑπὲρ αὐτοῦ νὰ πράξωσιν ἢ νὰ χορηγήσωσι τὰς δαπάνας, ὧν χρείαν ὑπὲρ τῶν πειραμάτων ἔχει καὶ τὸ πολὺ νὰ παρακωλύσωσι τὸ ν' ἀφέλῃ ἡ ὀχληρότης ἄλλου τινὸς τὴν

εὐκαιρίαν αὐτοῦ. Ἀλλ' οὐ μόνον δὲν λέγω τοσαῦτα περὶ ἐμαυτοῦ, ὥστε νὰ θελήσω νὰ ὑποσχεθῶ τι ἔκτακτον, οὐδὲ διαβουκολοῦμαι ὑπὸ σκέψεων τόσον ματαίων, ὥστε νὰ φαντασθῶ ὅτι τὸ δημόσιον ὀφείλει νὰ ἐνδιαφέρηται πολὺ περὶ τῶν σχεδίων μου, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔχω τὴν ψυχὴν τόσον χαμερπῆ ὥστε νὰ θελήσω νὰ δεχθῶ τινα παρ' οἱουδήποτε εὔνοιαν, ἵνα νομίσωσιν οἱ ἄλλοι ὅτι δὲν ἤμην ἄξιος.

Ἕνεκα πασῶν τούτων συλλήβδην τῶν παρατηρήσεων, δὲν ἠθέλησα ἀπὸ τριῶν ἤδη ἐτῶν νὰ δημοσιεύσω ἣν εἶχον μετὰ χεῖρας πραγματείαν καὶ μάλιστα ἀπεφάσισα νὰ μὴ δημοσιεύσω οὐδεμίαν ἄλλην ἐνόσῳ ἔζων, ἥτις νὰ εἶνε τόσον γενικὴ καὶ ἐξ ἧς νὰ κατανοηθῶσιν αἱ βάσεις τῆς φυσικῆς μου. Ἀλλ' ὅμως καὶ αὖθις μετέπειτα δύο ἄλλοι λόγοι ἠνάγκασάν με νὰ παρουσιάσω ἐνταῦθα ἰδιαίτερά τινα δοκίμια καὶ νὰ προσενέγκω τῷ δημοσίῳ λογισμὸν τῶν τε πράξεων καὶ τῶν σκέψεών μου. Καὶ κατὰ μὲν τὸν πρῶτον λόγον ἐφρόνουν ὅτι, εἰ μὴ κατώρθουν τὸν ῥηθέντα ἀπολογισμόν, πλεῖστοι ἐκ τῶν μαθόντων ὅτι εἶχον τὴν πρόθεσιν πρό τινος χρόνου νὰ δημοσιεύσω τινὰ συγγράμματα, ἠδύναντο νὰ φαντασθῶσιν ὅτι αἱ δι' ἃς ἀπέσχον τῆς ἐκτυπώσεως αἰτίαι, μοὶ εἶνε μᾶλλον ἐπιζήμιοι ἢ ὅσον εἶνε πράγματι· διότι, καίπερ μὴ καθ' ὑπερβολὴν ἀγαπῶν τὴν δόξαν ἢ μᾶλλον, τολμῶ εἰπεῖν, καίπερ μισῶν αὐτήν, ἐπειδὴ ἐναντίαν εὑ-

ρίσκω αὐτὴν πρὸς τὴν ἀνάπαυσιν, ἣν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐκτιμῶ, οὐχ' ἧττον ὅμως οὐδέποτε προσεπάθησα νὰ κρύψω ὡς ἐγκλήματα τὰς πράξεις μου, οὐδὲ μετῆλθον πολλὴν προφύλαξιν ἵνα διατελέσω ἄγνωστος, ἅμα μὲν διότι ἐνόμισα ὅτι ἤθελον ἀδικήσει ἐμαυτόν, ἅμα δὲ διότι τὰ τοιαῦτα μέτρα ἤθελόν μοι παράσχει ποιάν τινα ἀνησυχίας, ἥτις ἐξ ὑπαρχῆς ἤθελεν εἶναι ἐναντία πρὸς ἣν ἐπιζητῶ ἐντελῆ ἀνάπαυσιν· ἐπειδὴ δέ, ἀείποτε ὡς ἐκ τούτου διατελέσας ἀδιάφορος πρὸς τὸ εἶναί με ἢ μὴ εἶναί με γνωστόν, δὲν ἠδυνήθην ν' ἀπομακρύνω τὴν προσγενομένην μοι μικρὰν ὑπόληψιν, ἐσκεψάμην ὅτι ὤφειλον κατὰ τὸ ἐνὸν ν' ἀγωνισθῶ ὅπως ἀπαλλαγῶ τοὐλάχιστον τοῦ ἔχειν αὐτὴν κακήν.

Ὁ δὲ δεύτερος λόγος ὁ ἀναγκάσας με νὰ γράψω ταῦτα, εἶνε ὁ ἑξῆς. Βλέπων ὁσημέραι μεθ' ὁπόσης βραδύτητος ἀναπτύσσομαι καὶ διδάσκομαι, ἕνεκα ἀπείρων πειραμάτων, ὧν χρείαν ἔχω καὶ ἃ ἀδυνατῶ νὰ ἐκτελέσω ἄνευ τῆς βοηθείας ἄλλων, εἰ καὶ μὴ ἐναβρύνομαι τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἐλπίσω ὅτι τὸ δημόσιον φροντίζει πολὺ περὶ τῶν συμφερόντων μοι, οὐχ ἧττον δὲν θέλω νὰ φανῶ τοσοῦτον ἐλλειπής, ὥστε νὰ παράσχω ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἐπιζήσοντάς μου νὰ μοῦ καταμεμφθῶσί ποτε ὅτι ἠδυνάμην ν' ἀφήσω αὐτοῖς πλεῖστα, πολλῷ καλλίονα τῶν ὅσα ἀφίνω, εἰ μὴ παρημέλουν τοῦ ἐξηγῆσαι αὐτοῖς κατά τί δύνανται νὰ συντελέσωσιν εἰς τὰ σχέδιά μου.

SISMANOGLIO MEGARO

Ἐνόμισα δ' εὐχερῆ τὴν ἐκλογὴν ὑποθέσεων αἵτινες, μὴ ὑποκείμεναι εἰς πολλὰς ἀμφιλογίας, μηδὲ ὑποχρεοῦσαί με νὰ ἐκδηλώσω πλείονας τῶν ὅσας θέλω ἐκ τῶν ἀρχῶν μου, μεθ' ἱκανῆς σαφηνείας θέλουσι δείξει τί δύναμαι καὶ τί δὲν δύναμαι ἐν ταῖς ἐπιστήμαις. Δὲν δύναμαι ὅμως νὰ εἴπω ὅτι ηὐδοκίμησα κατὰ τοῦτο, οὐδὲ θέλω νὰ προκαταλάβω οὐδενὸς τὴν κρίσιν, αὐτὸς περὶ τῶν ἐμαυτοῦ συγγραμμάτων ὁμιλῶν· ἡ χαρά μου θέλει εἶναι πλήρης, ἐὰν ἐξετασθῶσι τὰ συγγράμματά μου· ἵνα δὲ πρὸς τοῦτο πολλαὶ παρέχωνται ἀφορμαί, παρακαλῶ πάντας τοὺς μέλλοντας τυχὸν νὰ μοὶ ἀπευθύνωσί τινας παρατηρήσεις, νὰ ἐπιστέλλωσιν αὐτὰς πρὸς τὸν βιβλιοπώλην μου, παρ' οὗ γνῶσιν ἐγὼ λαμβάνων, θέλω προσπαθεῖ ν' ἀποδίδω συγχρόνως τὴν ἀπάντησίν μου· τούτῳ τῷ τρόπῳ βλέποντες οἱ ἀναγνῶσται τὰ ἑκατέρωθεν ὁμοῦ, εὐχερέστερον θέλουσι κρίνει περὶ τῆς ἀληθείας· διότι δὲν ἐπαγγέλλομαι ὅτι θέλω ποτὲ ποιεῖ μακρὰς ἀπαντήσεις, ἀλλὰ μόνον θέλω εἰλικρινέστατα ὁμολογεῖ τὰ σφάλματά μου, ἐὰν ἀναγνωρίζω αὐτά. Ἐὰν ὅμως δὲν δυνηθῶ νὰ διακρίνω αὐτά, θέλω λέγει ἁπλῶς ὅ,τι νομίσω προσῆκον πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ὅσα ἔγραψα, χωρὶς νὰ ἐπισυνάψω τὴν ἐξήγησιν νέου τινὸς θέματος, ἵνα μὴ ἀτελευτήτως περιπλέκωμαι ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο.

Ἀλλ' εἴ τινα τῶν θεμάτων ἐκείνων, περὶ ὧν ἐλάλησα ἐν ἀρχῇ τῆς *Διοπτρικῆς* καὶ τῶν *Μετεώρων*, ἀπαρέσκουσι κατ' ἀρχάς, διότι καλῶ αὐτὰ ὑποθέσεις καὶ δὲν φαίνομαι ἐπιθυμῶν ν' ἀποδείξω αὐτάς, ὁ ἀναγνώστης μεθ' ὑπομονῆς καὶ προσοχῆς ἀναγνώτω τὸ ὅλον καὶ ἐλπίζω ὅτι θέλει εὐαρεστηθῆ. Διότι νομίζω ὅτι οἱ ἐν αὐτοῖς λόγοι οὕτως ἀκολουθοῦσιν ἀλλήλοις ὥστε, καθὼς οἱ τελευταῖοι ἀποδείκνυνται ὑπὸ τῶν πρώτων, οἵτινες εἶνε αἰτίαι αὐτῶν, οὕτω καὶ οἱ πρῶτοι ἀμοιβαίως ἀποδείκνυνται ὑπὸ τῶν τελευταίων, οἵτινες εἶνε ἀποτελέσματα αὐτῶν.

Μὴ φαντάζεσθε δὲ ὅτι κατὰ ταῦτα περιπίπτω εἰς τὸ σφάλμα, τὸ ὑπὸ τῶν λογικευομένων καλούμενον διάλληλον κύκλον· διότι, τῶν πλείστων τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων βεβαιοτάτων ὑπὸ τῆς πείρας καθισταμένων, αἱ αἰτίαι, ἐξ ὧν αὐτὰ πορίζομαι, δὲν χρησιμεύουσι τόσον πρὸς ἀπόδειξιν, ὅσον πρὸς ἐξήγησιν αὐτῶν, ἀλλὰ τοὐναντίον αὐταὶ ὑπ' ἐκείνων ἀποδείκνυνται. Ἐκάλεσα δ' αὐτὰ ὑποθέσεις μόνον ὅπως μάθωσιν ὅτι φρονῶ ὅτι ἠδυνάμην μὲν νὰ πορισθῶ αὐτὰ ἐκ τῶν πρώτων ἐκείνων ἀληθειῶν, ἃς περ ἀνωτέρω ἐξήγησα, ἐπίτηδες ὅμως δὲν ἠθέλησα νὰ πράξω τοῦτο, ἵνα ἐμποδίσω τινὰ πνεύματα (φανταζόμενα μὲν ὅτι ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ μανθάνουσι πᾶν ὅ,τι ἕτερος ἐσκέψατο ἐν εἴκοσιν ἐνιαυτοῖς, εὐθὺς ὡς εἴπῃ αὐτοῖς μόνον δύο ἢ τρεῖς λέξεις, ὑποκείμενα δὲ τοσοῦτον εἰς τὸ σφάλλεσθαι καὶ εἰς τὸ ἀνεπίδεκτα εἶναι

τῆς ἀληθείας, ὅσον εἶνε ὀξυδερκέστερα καὶ ζωηρότερα) τοῦ νὰ λάβωσιν ἐντεῦθεν ἀφορμὴν πρὸς οἰκοδόμησιν παραλόγου τινὸς φιλοσοφίας ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν νομιζομένων ὡς ἀρχῶν μου καὶ ἵνα μὴ ἀποδοθῇ τὸ ἐκ τούτου λάθος εἰς ἐμέ· διότι δὲν παρουσιάζω ὡς νέας πάσας τὰς ἐμὰς γνώμας, καθ' ὅσον, μελετῶντες καλῶς τοὺς λόγους αὐτῶν, πέποιθα ὅτι θέλουσιν εὕρει αὐτοὺς τόσον ἁπλοῦς καὶ τόσον συμφώνους πρὸς τὸν κοινὸν νοῦν, ὥστε θέλουσι φανῇ ὀλιγώτερον ἔκτακτοι καὶ ὀλιγώτερον παράδοξοι ἢ πάντες οἱ ἄλλοι, οὕς δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν περὶ τῶν αὐτῶν ὑποθέσεων· πρὸς δὲ τούτοις οὐδαμῶς καυχῶμαι ὡς ὁ πρῶτος ἐπινοητὴς γνώμης τινός, ἀλλὰ μᾶλλον λέγω ὅτι οὐδέποτε ἀπεδεξάμην αὐτάς, οὔτε διότι ὑπ' ἄλλων ἐλέχθησαν, οὔτε διότι δὲν ἐλέχθησαν, ἀλλὰ μόνον διότι τὸ λογικόν μοὶ ὑπηγόρευσεν αὐτάς.

Εἰ δ' οἱ τεχνῖται μὴ δύνανται νὰ ἐκτελέσωσιν ἀμέσως τὴν ἐν τῇ *Διοπτρικῇ* ἐξηγηθεῖσαν ἐπινόησίν μου, δὲν φρονῶ ὅτι διὰ τοῦτο δύνανται νὰ εἴπωσιν ὅτι εἶνε κακή· διότι, ὑπαρχούσης ἀνάγκης δεξιότητος καὶ ἕξεως πρὸς κατασκευὴν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν μηχανῶν, ἃς περιέγραψα, χωρὶς νὰ λείπῃ οὐδεμία λεπτομέρεια, ἐὰν ἀμέσως ἐπιτύχωσι, δὲν θέλω ἐκπλαγῇ ὀλιγώτερον, ἢ ἐάν τις δυνηθῇ νὰ μάθῃ ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ νὰ κιθαρίζῃ ἐξαιρέτως, μόνον καὶ μόνον διότι ἐδόθησαν αὐτῷ καλοὶ μουσικοὶ πίνακες. Γράφων

δ' ἐν τῇ γαλλικῇ ἄλλον, ἥτις εἶνε ἡ γλῶσσα τῆς πατρίδος μου, ἢ ἐν τῇ λατινικῇ, ἥτις εἶνε ἡ γλῶσσα τῶν διδασκάλων μου, ἐλπίζω ὅτι οἱ χρῆσιν ποιούμενοι μόνον τοῦ ἁγνοῦ φυσικοῦ αὐτῶν λογικοῦ, θέλουσι κρίνει περὶ τῶν γνωμῶν μου κάλλιον τῶν μόνον εἰς τὰ παλαιὰ πιστευόντων βιβλία. Οἱ δὲ τῇ ὀρθοφροσύνῃ τὴν σπουδὴν συνενοῦντες, οὕς καὶ μόνους ἐπιθυμῶ κριτάς μου, δὲν θέλουσιν εἶναι, ὡς πέποιθα, τόσον μεροληπτικοὶ διὰ τὴν λατινικήν, ὥστε ν' ἀρνῶνται ν' ἀκούσωσι τὰ ἐπιχειρήματά μου μόνον καὶ μόνον διότι ἐκφράζω αὐτὰ διὰ κοινῆς γλώσσης.

Ἄλλως τε δὲ δὲν θέλω νὰ ὁμιλήσω ἐνταῦθα ἰδιαιτέρως περὶ τῶν προόδων, ἃς ἐλπίζω ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι θέλω ἔχει ἐν ταῖς ἐπιστήμαις, οὐδὲ νὰ ἐπαγγελθῶ πρὸς τὸ δημόσιον ὑπόσχεσίν τινα, περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ὁποίας νὰ μὴ εἶμαι βέβαιος. Λέγω ὅμως τοῦτο καὶ μόνον, ὅτι ἀπεφάσισα νὰ μεταχειρισθῶ τὸν χρόνον, ὃν ἐναπολείπεταί μοι νὰ ζήσω, περὶ τὸ πορισθῆναι γνῶσίν τινα τῆς φύσεως, ἥτις νὰ εἶνε τοιαύτη, ὥστε νὰ παράσχῃ τῇ ἰατρικῇ κανόνας βεβαιοτέρους τῶν τέως ὑπαρχόντων καὶ ὅτι αἱ διαθέσεις μου τόσον πολὺ μ' ἀπομακρύνουσι παντός οἱουδήποτε ἄλλου σκοποῦ, ἰδίᾳ δ' ἐκείνων οἵτινες ὠφελοῦσι τοὺς μέν, βλάπτουσιν ὅμως τοὺς δέ, ὥστε ἐάν τινες περιστάσεις μ' ἀναγκάσωσι νὰ ἐνασχοληθῶ περὶ αὐτάς, δὲν φρονῶ ὅτι θέλω κατορθώσει νὰ εὐδο-

SISMANOGLIO MEGARO

κιμήσω. Διὰ ταῦτα διακηρύττω ἐνταῦθα ὅτι γινώσκω μὲν ὅτι δὲν δύναμαι νὰ καταστῶ μέγας ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, οὐδόλως ὅμως ἐπιθυμῶ καὶ νὰ γείνω· ἀείποτε δὲ θέλω χάριν ὀφείλει ἐκείνοις μᾶλλον, διὰ τῆς εὐνοίας τῶν ὁποίων ἀκωλύτως θέλω ἀπολαύει τῆς ἐμῆς ἡσυχίας, ἢ ἐκείνοις, οἵτινες δύνανται νὰ μοὶ προσενέγκωσι τὰ πολυτιμότατα τῶν ἐπὶ γῆς ἐπαγγελμάτων.

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Ἐν σελ. 49, στίχ. δ'. ἄνωθεν, ἀνάγνωθι, *ἀρχιτεκτονικῇ*,

» » 54, στίχ. θ'. ἄνωθεν, ἀνάγνωθι, *ποιοῦσί τι οὕτως*,

» » 58, στίχ. ε'. ἄνωθεν, ἀνάγνωθι, *τοῖς πεπαιδευμένοις*

» » 60, στίχ. α'. ἀνάγνωθι, *πρέπει*

» » 70, στίχ. γ'. ἄνωθεν, ἀνάγνωθι, *χίμαιρα* ἀντὶ *χίμαιρρα*·

» » 72, στίχ. τελευταίῳ, ἀνάγνωθι, *ν' ἀνερέγκω*,

» » 73, στίχ. θ'. κάτωθεν, ἀνάγνωθι, *ταράξῃ*

» » 74, στίχ. ιϐ'. κάτωθεν, ἀνάγνωθι, *ἡ πλείστη*

» » 76, στίχ. γ'. κάτωθεν, ἀντὶ *πράγματα*; ἀνάγνωθι, *πράγματα*,

» » 78, πρόσθες τὴν ἑξῆς ὑποσημείωσιν.

» (1)*Ὅρα τὴν Πραγματείαν περὶ ἀνθρώπου.*

» » 91, στίχ. ιϐ'. κάτωθεν, ἀντὶ *αὐτή*· ἀνάγνωθι *αὐτήν*,

» » 92, στίχ. α'. ἀντὶ *ταὐτά!* ἀνάγνωθι *ταὐτά*.

» » 94, στίχ. α'. ἀντὶ *αὐτοῦ*; *Ἀλλ'*, ἀνάγνωθι, *αὐτοῦ, ἀλλ'*

» » 95, στίχ. η'. κάτωθεν, ἀντὶ *ἤθελες* ἀνάγνωθι *ἤθελε*

Εἰ δ' ἀπαρτῶσιν ἐνιαχοῦ ἐλάσσονα τούτων παροράματα, διορθούσθω αὐτὰ ὁ ἐπιεικὴς ἀναγνώστης.

SISMANOGLIO MEGARO

SISMANOGLIO

SISMANOGLIO
MEGARO